

Innovative Academy
Research Support Center

9(09)

**ZAMONAVIY DUNYODA
PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA:
NAZARIY VA AMALIY IZLANISHLAR
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**

«INNOVATIVE ACADEMY» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-QUVVATLASH MARKAZI

**«ZAMONAVIY DUNYODA PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA: NAZARIY
VA AMALIY IZLANISHLAR»NOMLI № 09-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

OpenAIRE

zenodo

innacademy.uz

**«ZAMONAVIY DUNYODA PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA: NAZARIY VA
AMALIY IZLANISHLAR» NOMLI № 09-SONLI ILMIY, MASOFAVIY, ONLAYN
KONFERENSIYASI**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING 2020 YIL 2-MART KUNGI «ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH YILI»DA AMALGA OSHIRISHGA OID DAVLAT DASTURI TO'G'RISIDA»GI FARMONIDA KO'ZDA TUTILGAN VAZIFALARNI IJROSINI TA'MINLASH MAQSADIDA «INNOVATIVE ACADEMY RSC» MCHJ TOMONIDAN TA'SIS ETILGAN «EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH (EJAR)» ILMIY-USLUBIY JURNALINING (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI ADMINISTRATSIYASI HUZURIDAGI AXBOROT VA OMMAVIY KOMMUNIKASIYALARNI RIVOJLANTIRISH AGENTLIGINING 1415-SONLI GUVOHNOMA HAMDA ISSN 2181-2020, WWW.INNACADEMY.UZ VEB SAYTI) «ZAMONAVIY DUNYODA PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA: NAZARIY VA AMALIY IZLANISHLAR» NOMLI ILMIY, MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI E'LON QILINADI.

KONFERENSIYA TO'PLAMI ZENODO, OPEN AIRE, OPEN ACCESS VA INTERNET ARCHIVE BAZALARIDA INDEKSLANADI. KONFERENSIYA TO'PLAMIGA DOI RAQAMI BERILADI. KONFERENSIYA TO'PLAMIGA QUYIDAGI YO'NALISHLAR BO'YICHA MAQOLALAR QABUL QILADI:

1. PEDAGOGIKA (TURLARI BO'YICHA)
2. PSIXOLOGIYA FANLARI
3. FILOLOGIYA
4. ADABIYOTSHUNOSLIK
5. LINGVISTIKA

ESLATMA! KONFERENSIYA MATERIALLARI TO'PLAMIGA KIRITILGAN MAQOLALARDAGI RAQAMLAR, MA'LUMOTLAR HAQQONIYLIGIGA VA KELITIRILGAN IQTIBOSLAR TO'G'RILIGIGA MUALLIFLAR SHAXSAN JAVOBGARDIRLAR.

1	TURKISTON JADIDCHILIK HARAKATINING BONIYSI MAHMUDXO'JA BEHBUDIY <i>Aliyeva Nilufar Qo'chqar qizi</i>	1
2	O'RTA OSIYODA QO'LLANILGAN KALENDARLAR <i>Jumaboyeva Nilufar Soyibjon qizi, Turaxonova Iroda Xo'shboqovna</i>	5
3	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING TIL O'RGANISH KO'NIKMLARINING DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI <i>Ashurova Dilrabo Isroil qizi</i>	11
4	XVIII ASR OXIRI VA XIX ASR BOSHLARIDA QO'QON XONLIGIDA DEVONDAGI HUYJATLARI TAVSIFI YORITILGAN MANBALAR <i>Mamayusufov Ma'murjon</i>	16
5	O'QITUVCHI SHAXSIY NAMUNASI AXLOQIY TARBIYALASHNING ASOSI <i>Asqarxonova Go'zal Xasan qizi</i>	19
6	EXPRESSION IS A WIDESPREAD LITERARY GENRE <i>Khamrokulova Shohsanam Gulomjon qizi, Zokirova Parvina Shavkat qizi</i>	24
7	MEN KORRUPSIYAGA QARSHIMAN <i>Jamilov Lazizbek Aziz o'g'li</i>	27
8	THE ROLE OF CLASSICAL LITERATURE IN THE DEVELOPMENT OF OUR SPIRITUALITY, ESPECIALLY IN THE IMAGE OF MUHAMMAD RIZO <i>Rahmonova Mohira</i>	31
9	КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ДЕТЕРМИНАНТОВ КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ <i>ОТАБОВ БИБУР</i>	36
10	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYALANUVCHILAR BILAN PEDAGOGIC DIAGNOSTIKA TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI <i>SALIXOVA ZULFIZAR MUZAFFAR QIZI</i>	40
11	ГАЗОБАРИК АЗОТЛАШ <i>ОХУНЖОНОВ ЗУХРИДДИН НОСИРЖОНОВИЧ</i>	42
12	ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА АНИҚ ФАНЛАРНИ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ЎҚИТИШ САМАРАДОРЛИГИ <i>МАМБЕТКАРИМОВ Б.М.</i>	51
13	INGLIZ TILINI O'QITISHDA O'YINLARNING O'RNINI <i>SULTONOVA MADINA OBLAYOR QIZI, ERGASHEVA MOHINA ALISHER QIZI</i>	55
14	DEVELOPING PRONUNCIATION SUBSKILLS OF PUPILS <i>ISROILOVA SHAKHNOZA ISLAMBAEYVNA</i>	58
15	ВАЖНОСТЬ, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ПРЕПОДАВАНИЕ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНЫХ ШКОЛАХ <i>МУМИНОВА ХАЁТХОН АДХАМОВНА</i>	64
16	KIMYO FANIDA ANORGANIK MODDALARNING XALQ XO'JALIGIDAGI AHAMIYATINI MAKTAB DARSFIGIDA O'RGANILISHI <i>RAXMIDDINOVA MASHHURAXON ABDULLAJONOVNA</i>	72
17	1-SINF LARDA MATEMATIKA FANI DARS LARIDA ARIFMETIK AMALLARNI O'RGATISH USULLARI <i>MAMAJONOVA FARIDAXON</i>	79
18	GEOGRAFIYA FANINING TARIXI VA HOZIRGI DAVRDAGI RIVOJLANTIRISHI <i>ISMOILOVA SHOXIDAXON</i>	86
19	TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA ONA TILI FANINING O'RNINI <i>XOJIXONOVA SHOXISTA SAIDJONOVNA</i>	97
20	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH <i>RUZIBOYEVA XURSHIDAXON</i>	102
21	TARIX FANINING O'QITILISHIDA DARS JARAYONIDA INTERFAOL	107

	USULLARDAN FOYDALANISH Ermatova Xolidaxon Abduraximovna	
22	WOMANIST FEATURES IN THE NOVEL OF THE TEMPLE OF MY FAMILIAR BY ALICE WALKER NARİMANOVA JAMOLA YULDASHBAYEVNA	114

TURKISTON JADIDCHILIK HARAKATINING BONIYSI MAHMUDXO'JA BEHBUDIY

Aliyeva Nilufar Qo'chqar qizi

O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikasiyalar universiteti

Harbiy jurnalistika yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6054642>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Turkiston jadidchilik harakatining yorqin namoyondasi bo'lgan Mahmudxo'ja Behbudiy haqida ma'lumotlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Turkiston, publitsistlar, jadidchilar, Mahmudxo'ja Behbudiy, "Padarkush", drama, milliy fojia.

Turkistonda matbuot yuzaga kelishi bilan jurnalistikaga qiziquvchilar, ilk xabarchilar (muxbirlar) ham paydo bo'ldi. Mahalliy aholidan chiqqan dastlabki jurnalistlar asosan, "Turkiston viloyatining gazetasi"ga yozishdan boshlaganlar. Mulla Olim Abulqosimov, Sattorxon Abdulg'afforov, Ibnaminbek Xudoyorxonov, Furqat kabi dastlabki publitsistlarning qalami shu tarzda charxlandi. XX asrning boshiga kelib milliy matbuot paydo bo'lgach, musulmon qavmlarilan ko'zga qo'ringan publitsistlar bilan birga, muharrirlar ham yetishib chiqdi. Bular: Ismoil Obidiy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarkori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, Ubaydulla Asadullaxo'jayev, Abdurauf Fitrat, Ahmad Zaki Validiy, Ahmadjon Bektemirov, Mahmudov, Kabir Bakir, Ibrohim Tohiriy, Hamza, Saidrizo Alizoda, Ashurali Zohiriy, Haydarxo'ja Mirbadalov, Husayn Makayev va boshqalar. Ayni paytda, milliy matbuotning taraqqiy topa borishi jarayonida Abdulhamid Sulaymon o'g'li (Cho'lpon), Hoji Muin. Mirmuhsin Shermuhamedov, Shokirjon Rahimiy, Abdulla Qodiriy, Xolid Said, G'ozi Yunus, Mo'minjon Muhammadjonov (Toshqin), Fansurullobek Xudoyorxonov, Akobir Shohmansurzoda kabi iste'dodli publitsistlar ham shakllandi. Qardosh tatar-boshqird xalqlarining Ismoil Obidiy, Ahmad Zaki Validiy, No'shiravon Yevushev, Rauf Muzaffarzoda, Shokir Muxtorov, Ibrohim Tohirii, Ahmadjon Bektemirov, Husayn Makayev, Kabir Bakir, Fotih Bakir kabi, qondosh Ozarbayjon xalqining Muhammad Amin Afandizoda, Jalol Yusufzoda, Piri Mursalzoda singari fidoyi vakillari ham o'zbek publitsistikasining taraqqiysiga munosib hissalarini qo'shdilar. Mahmudxo'ja Behbudiy, Mirmuhsin Shermuhamedov, Cho'lpon, Mo'minjon Muhammadjonov, Bahrombek Davlatshoyev kabi qalam sohiblari Turkistonda chiqadigan gazeta va jurnallarga yozish bilan birga, o'lkadan tashqarida chiqadigan "Sho'ro", "Vaqt" singari nashrlarda ham turli janrlardagi publitsistik asarlari bilan ishtirok etdilar.

Ulamolarning katta avlodiga mansub Saidahmad Vasliy, Abdurahmon Siddiqov (Sayyoh), Taqsudxo'ja domla, Fazlulvahob qori, To'lagan Xo'jamiyrov (Tavallo) ziyolilar ham publitsistik asarlari bilan jamoatchilik e'tiboriga sazovor bo'lishdi. O'zbek ayollaridan chiqqan ilk qalamkashlar Podshoxonim Jalilova, Nozimaxonim, Salomat Mahfuz va boshq.) asriy jaholat zulmatini yorgan nur kabi ko'zga tashlandilar. Rus tilida chiqqan gazeta va jurnallarda ham talaygina iqtidorli publitsistlar ijod qilishdi. Ular orasida yirik ijodkorlar Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Ubaydulla Asadullaxo'jayev, Abdulla Avloniy, Cho'lpon, Abdulla Qodiriy va Fitrat o'zbek publitsistikasiga asos soldilar.

Mahmudxo'ja Behbudiy 1875 yili 19 yanvarida Samarqand yaqinidagi Baxshitepa qishlog'ida tavallud topdi. 18 yoshidan qozixonada imom-xatiblik qila boshlaydi. 1903 yildan matbuotda o'z hxabarlari, maqolalari bilan qatnasha boshladi. Mahmudxo'ja Behbudiy o'z maqolalarida hodisalarning ijtimoiy mohiyatini ochib berishga intilgan. Uning "Tiyotru nadur?" sarlavhali maqolasida buni yaqqol ko'rish mumkin. Muallif "Tiyotru nadur?" deya savol bergach "Tiyotir ibratnamodur", "Tiyotir vazxonadur, tiyoti taziri adabiydir", deya unga timsolli ta'rif beradi. Ayni paytda, teatrning jamiyat a'zolariga saboq beruvchilik xususiyatini ham qayd etadi: "Teatrxa sahnlalarinda qo'yulatturg'on sarlar fojea, ya'ni qayg'ulik, mazahga ya'ni kulgu drama, ya'ni hagomalik bir voqea va hodisani tasvir etib haloyiqg'a ko'rsatilur. Ul voqeadagi yomonlik va yaxshilikni paydo bo'lgani va sababini har kim ko'rub, anglab, ibrat olur va yamonlikdan qo'shib, yaxshilik va harakat qilmoqg'a, tiyotirda ko'rsatilg'on voqealar sabab bo'lur".millat farzandlaridan turli sohalar uchun zamonaviy mutaxassislar tayyorlash kerak, deydi. Agar biz bu yo'lni tutmasak, boylıklarimiz, mulklarimiz, asboblارimiz boshqa millatlar qo'liga o'tib ketadi. Mahmudxo'ja Behbudiy boylarga murojaat etar ekan, bordi-yu, o'n nafar boy bir yilda ming so'mdan berishsa, 25 nafar bolani Toshkentda "diniy va zamonaviy" bir "pansion" ochsa bo'ladi, kechki va kunduzgi mukammal maktab tashkil qilib, har yili hukumat maktabida 50 bola tayyorlab chiqarsa bo'ladi, deya aniq takliflar kiritadi. "O'n yilda bulardin ...-deb yozadi u,-200 muhandis, duqtur, huquqshunos, muallim, zamona tojiri, valloh... chiqar va bizni zamon odamlari qatorida qo'yarlar va davlat ishiga kirarlar". Publitsist o'z maqolasida xalqning rus tilini, qonunlarni bilmaganligi uchun haquhuquqini, manfaatini himoya qila olmasligidan kuyunib gapiradi. Rus tilida bemalol gaplasha oladigan, qonunlarni yaxshi biladigan yuristlarimiz paydo bo'lsa, deb orzu qiladi. "Sud mahkamalarinda, davlat doiralarinda kirib, har huquqshunos o'z muvakkili va

o'z millati va o'z toifasi va o'z Vatani va o'z davlatining nafiga so'ylashur, mudofaa qilur".

Mana, Behbudiyning asosiy tilagi!

Mahmud dramaturg publitsist va jamoat arbobi. Jadidchilik harakati yetakchilaridan biri yassaviy avlodidan. 18 yoshidan qozihonada mirzalik qiladi qozi muftiy darajasigacha ko'tariladi behbudiy haj safarida bo'gan chog'ida arabiston misr turkiyani kezib chiqqan. Sayohat davomida yandi maktab usuli jaded ochish fikri mustahkamlanib boradi. Samarqand yaqinidagi halvoyi qishlog'ida Ajze, Rajamenda, Abdulqodir Shukuriylar bilan hamkorlikda yangi maktab ochadi. Behbudiy Qozon va UFAga borib u yerdagi yangi usul maktablari bilan tanishadi, tatar ziyolilari bilan aloqani yolga qo'yadi. Yandi maktablar uchun darsliklar tuzishga kirishadi. "Risolari asbobi savod" , "Savod chiqarish kitobi" , "Risolayi jug'rofiya" , "Umroniy aholi geografiyasiga kirish" , "Mintaqaviy jug'rofiya mumiy" , "Qisqacha umumiy geografiya" , "Kitobat ul fatvol" , "Bolalar xati" , "Amaliyot" , "Islom tarixi" , "Islom" kabi kitoblar chop ettiradi. Behbudiy 1914-yilda Samarqand gazetasini chiqaradi. Gazeta o'zbek va tojik tillarida haftada ikki marta chop etildi. 45 soni chiqgach, moddiy tanqislik tufayli nashr yo'xtadi. Shu yili 20 avgustdan oyna jurnal chiqa boshladi. Jurnal asosan o'zbekcha bo'lib, sher maqola bolib, maqolalar forsha, e'lonlar esa ruscha ham berib borildi. Jurnal Kavkaz Tatariston, Eron, Avg'oniston, Hindiston, Turkiyagacha tarqaldi. Fitratning bayonoti sayyohi hindi sini ruschaga tarjima qildirib bostirdi. Behbudiy 1914 yil 29 mayda ikkinchi marta arab mamalakatlariga chiqadi. Sayohati davomida Bayramali, Ashqobot, Krasnadavoskiy, Kislovodsk, Jeleznovodisk, Roskov, Odessa shaharlarida bo'ladi. 8-iyunda Istanbulga keladi , undan adarnaga o'tib yana Istanbulga keladi va 20-iyunda Ismoil Gaspirinskiy bilan uchrashadi . Quddus, Bayrut, Yofa, Halil ar rahmon shaharlarida bo'ladi . Sayohat xotiralari "Oyna" jurnalida bosilib turadi. Behbudiyning hozirda aniqlangan maqolalari soni esa 300 taga yetdi. 1919 yillar bahorida Behbudiy mamalakatdan chiqib keta yotib, Shaxrisabzda inqilobiy favqulotda komissiya ayg'oqchilari ko'magida, Buxoro amirligi odamlari tomonidan qo'lga olinadi. Hamrohlari Muhammad qul, Mardonqul bilan birgalikda Qarshida zindonga tashlanadi. Va qatl qilinadi. Bu voqea esa Samarqandda bir yildan so'ng ma'lum bo'ladi. Fitrat, Cho'lpon, Ayniy va boshqa yozuvchilar Behbudiylga atab marsiyalar yozadilar. Qarshi shahri 1926 yil 1932 yillar davomida Behbudiy nomi bilan atalgan. Behbudiy 1911 yilda " Padarkush" dramaasini yozdi. Bu birinchi o'zbek drammasi edi. 3 parda 4 manzarali bu asarda mazmunan sodda bo'lib o'qimagan, johil va nodon bolaning otasini o'ldirgani haqida edi. Bu asar janrini "milliy fojia" deb atagan nashr qilinishiga

esa chor senzurasini yo'l qo'ymagan. Drama 1913 yilda bosilib chiqqan. Ammo saxna yuzuni ko'rish uchun yana bir necha yil vaqt ketadi. Samarqandda 1914 yil 25 yanvarda sahnaga qo'yildi. Drama xalqqa kuchli ta'sir ko'rsatdi. Abdulla Qodiriy "Baxtsiz kuyov" dramasini shuni tasirida yozganligi ham ma'lum barchaga. "Padarkush" ham janr , ham mazmuniga ko'ra yangi o'zbek adabiyotini boshlab bergan asar bo'ldi. Drama Toshkentda 1914 yilda 27-fevralda Avloniy tomonidan qayta sahnalashtirildi.

Shu tariqa XX asr o'zbek jadidchilikning yetakchi nomoyondalaridan biri Mahmudxo'ja Behbudiy xalq yuragida o'chmas iz qoldirdi. Uning xotirasi barhayot

O'RTA OSIYODA QO'LLANILGAN KALENDARLAR

Jumaboyeva Nilufar Soyibjon qizi, Turaxonova Iroda Xo'shboqovna

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6061641>

Annotatsiya: O'rta Osiyo xalqlarining dehqonchilikda erishgan yutuqlari. Zardo'sht quyosh kalendari. VII asrda Zardo'sht quyosh kalendari isloh qilinishi. Xorazm quyosh kalendari. Abu Rayhon Buruniyning "Osor-ul boqia" asarida Xorazm quyosh kalendari haqidagi ma'lumotlar. Muchal kalendari. Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otut turk" asarida muchal kalendari haqidagi ma'lumotlari XX asrda O'zbekistonda qo'llanilgan kalendarlar

Kalit so'zlar: O'zbek xalq oynomasi. Hamal, xut, javzo, saraton, asad, sunbula, aqrab, qavs, jaddi va boshqa oy nomlari haqida. Sharq xalqlarining muchal yil hisobi. Maxmud Qoshg'ariyning o'zbekcha muchal haqidagi rivoyatlari. Qadimgi yapon afsonasi. Muchal yil oylari va osmondagi o'n ikki yulduz turkumi - o'n ikki burj haqida.

Quyoshning koinotdagi harakati asosidagi ilk taqvim dastlab Qadimgi Sharqda yaratiladi. Zakovatli ajdodlarimiz xali Hozirgi miloddan burungi uchinchi asrdayoq shamsiya yil hisobini ixtiro etadilar. Uning oylari ham xuddi o'sha manzil burjlaridagi yulduz to'dalari nomi bilan ataladi. quyosh olam belbog'ini (ekvatorini) kesib, shimoliy yarim sharga o'tgan daqiqa yilning boshi qilib belgilanadi. Bu hodisa Hozirgi hisob bilan aytganda 21-mart oqshomida sodir bo'ladi. O'sha dam butun yer yuzida kecha bilan kunduz teng 12 soatdan iborat bo'ladi. Shamsiya yil hisobining birinchi kuni o'sha zamonlardan buyon yil boshi Navro'z deb atalib, bayram qilinadi. Shodiyonalar o'n kungacha davom etardi. Uning rasm qoidalari, taomillari odamlar hayotiga, ma'naviy dunyosiga, kon- koniga singib ketgan edi. Shamsiy yil hisobi shu qadar to'g'ri, aniq va puxta tuzilganki, unda quyosh va yerning, shuningdek, burjiy yulduz to'dalarining harakatlari haqiqatga eng yaqin tarzda o'z ifodasini topadi. Sharq xalqlari kundalik taomillarini, mintaqaning ob - havosi, iqlim sharoitlari, dehqonchilik, bog'dorchilik, chorvachilik va boshqa sohalaridagi ishlar mavridini, mexnat maromlarini juda to'g'ri belgilaydi. Shuning uchun ham Sharq xalqlari orasida tez tarqaladi. Hindistonu O'RTA Osiyo, Eronu-Arabiston va undan Afrikaga o'tib, xatto qadimiy Misrni ham qamrab oladi. Shamsiyga ham "xijriy" so'zi qo'shiladi. buning boisi shuki, 11- asr allomalari taqvimini qayta tiklagan maxallarida uning birinchi yilini payg'ambarimiz Muhammad Alayxissalomning Makkadan Madinaga ko'chgan yilidan boshlab oladilar va xijriy shamsiy deb ataydilar.

Bobokalonlarimizning turmush tarzi dehqonchilik va chorvachilik bilan bog'liq bo'lib kelgan. Ular ekinlarni kay maxalda ekish, yilning qaysi muddatida qanday parvarish qilish, hosilni qachon yig'ishtirib olishni yaxshi bilganlar. Tajribali cho'ponlar esa erta ko'klamda yaylovga chiqish, o'tloqlarni almashtirish, qo'zilatish davrini o'tkazish hisobiga amal qilishgan. Beruniyning guvoxlik berishicha, Qadimgi xorazimliklarning o'ziga xos yil hisobi bo'lgan, ular quyosh va oy harakatini, yulduz burjlarini holatini yaxshi bilganlar. Shu bois ular yilnoma yaratish uchun samoviy jismlarning tarixiy harakatini asos qilib olishgan. qadim zamonlarda yaratilgan o'zbek xalq oynomasi bobokalonlarimizning ko'p yillik hayotiy tajribalari, kuzatishlari va turmush tarzi bilan bog'liq. An'anaga ko'ra, o'zbek xalq oynomasi hamaldan boshlanadi. Hamal bahor to'qsonning birinchi oyi bo'lib, 21-martdan 21-aprelgacha davom etadi. "Hamal" arabcha so'z bo'lib, "qo'zi" degan ma'noni anglatadi. Ma'lum bo'lishicha Qadimgi munajjimlar osmondagi 12 yulduz burjidan birinchisiga kiruvchi yoritgichlar tupini qo'ziga o'xshatishgan. qadim zamonlardanoq ko'klamning ilk oyi juda katta hayotiy ahamiyatga ega deb qaralgan.

Buyuk turkiy olim Maxmud Qoshg'ariyning yozishicha, turklar ilk bahor oyini "ulug' oy" yoki "umid oyi" deb ataganlar. Bu davrda ular Navro'zi olamni nishonlaganlar, ommaviy sayl tomoshalr o'tkazishgan. qish bo'yi so'lim fasl - ko'klamni orziqib kutgan odamlar yam -yashil dala - qirlar bo'ylab chechaklar ochilgan chog'da saylga chiqishgan. Xorazmlik dehqonlar Hozirgacha dala ishlari bilan bog'liq tadbirlarni o'tkazish muddatini issiq ulkanlarga qishlash uchun uchib ketgan qushlarning ko'klamgi qaytish vaqtiga qarab belgilaydilar. Ular bahorda qushlarning uchib kelish vaqtida ob-havoda ham muayyan o'zgarishlar yuz beradi deb hisoblashadi. Bahor faslida qushlarning uchib kelish muddati bilan bog'liq o'ziga xos vaqt hisobi yaratilgan bo'lib, u Xorazmda "qush qaytdi", Buxoroning ayrim qishloqlrida esa "qush dalg'asi" yuritiladi. "Kay" so'zining ma'nosi "qattiq shamol", "dovul" demakdir. Xorazmliklar har bir qush kelishi bilan havo o'zgarishi sodir bo'ladi deb hisoblashadi. Taniqli olim I. Jabborovning hisob - kitoblariga ko'ra, Xorazm voxasi dehqonlari dala ishlarini bajarish muddatini qadim zamonlardan beri yettita qush kaytishiga qarab belgilasharkan. Shunga ko'ra qush kaytishining ilk darakchisi fevral oyining oxirida qor aralash yomg'ir yegib turganda uchib keladigan chay degan qushdir. Bu qush ovozi eshitgan dehqon yaqin kunlar ichida havo iliq bo'lib ketishini bilgan va ekin ekish oldidan qilinadigan ishlarni boshlagan. Ba'zi qariyalarimizdan: "Xutda tommasin, hamalda tinmasin", -kabi maqollarini eshitamiz. Bu

maqolda xut oyi hamaldan oldin kelgani uchun yomg'ir yegmasligini istaganliklari bilinib turibdi. Chunki yerlar tezroq kurib, ekin ekilishi kerak. Hamal yomg'iri, ayniqsa, kuzgi bug'doyning "koni". Shuning uchun "xut bilan hamal orasida yomg'ir yegsa, somonlar ham oltin bo'lar",- deyдилar. Hamaldan keyin savr oyi kiradi. Savr- xo'kiz demakdir. Osmonda ikkinchi yulduz burjidagi samoviy jismlar ho'qizga o'xshab ko'ringani uchun savr deb nomlashgan. Dehqonlar savr kirishi bilan dala ishlarini yanayam qizitib yuborishadi. Savrning dastlabki kunlari ko'pincha qurg'oq keladi. Shu bois dehqonlar "hamal yig'loq, savr - qurg'oq" deb atashadi. Oynomaning uchinchi oyi javzo bo'lib, bahor fasli yoz to'qsoni bilan almashinadigan vaqtiga to'g'ri keladi. Javzo falakiyot ilmi talqiniga ko'ra o'n ikki burjidan uchinchisining nomi bo'lib, ma'nosi "Egizak qizlar" demakdir. Dehqonlar javzoni "Yuz usti" deb ataydilar. Dehqonlarning an'anaviy hisob-kitobiga ko'ra "Yuz hisobi" mezon oyi kirishiga yuz kun qoldi, degan ma'noni anglatadi. Ekin ekishda bu vaqtda har bir kunning ahamiyati katta bo'lib, u hosil yig'ishtirilayotganda yaqqol sezilgan. Javzoda yomg'ir yegishi eng yomon holat bo'lgan.

Shuning uchun xalqimiz orasida "Javzodan yoqqan yomg'irdan ilon yoqqani yaxshi" deb naql qilishgan. Saraton yoz to'qsonning birinchi oyi bo'lib, 21-iyundan 21-iyulgacha davom etadi. qo'qdagi 12 burjdan 4 chisi saraton "qisqichbaqa" degan ma'noni anglatadi. Saratonda ekinlar parvarishiga e'tibor kuchayadi. "Saratonda sara ekish, qolaversa tariq ekish" degan naql bor. Saratonni "yoz chillasi" deb ham ataymiz. "Chilla" yoz va qish to'qsonning eng issiq va eng sovo'q kirk kunlik muddati atamasini o'z ichiga oladi. "Chilla-har dami tilla", "Chilla suvi-tilla suvi" kabi maqollarda ham dehqonchilik oynomasining bu davri naqadar mas'uliyatli ekanligi ta'kidlanadi. Yoz to'qsonning O'rtasida asad oyi doxil bo'ladi. Falakkiyot ilmiga ko'ra, 12 burjdan 5 chisini sher shaklida tasavvur qilishgan va unga asad, sher nomini berishgan. quyosh asad burjiga o'tganda dehqon oynomasida asad oyi boshlanadi. U oy iyulning oxirida boshlanib quyosh juda qizdiradi.

Asaddan keyin sunbula oyi Hozirgi avgustga to'g'ri keladi. Sunbula yulduz burjidan 6 chisi bo'lib, "boshq" degan nomini anglatadi. Dono xalqimizda "sunbulada suv soviydi" degan naql mavjud. Buning boisi shuki yoz to'qsoni oxirida chilla tugashi bilan, ulkanmizda fasllar almashadi., ariq va daryolardagi suv harorati pasayadi. Yoz kechasi asta-sekin uzayadi, tunlar salqin bo'ladi. "Tarozida tong soviydi, mezonda kun" maqolida ham oynomamizning bu davri ob-havosidagi o'zgarishlar borasidagi ma'lumotlar beradi. U 21-sentabrda 21-oktabrgacha davom etib dehqonchilik uchun eng ma'suliyatli davrlardan biri

hisoblanadi. qishdan darak beruvchi sovo'q shamollar boshlanadi. Bundan so'ng aqrab oyi kiradi. Aqrab arabcha chayon demakdir. "Aqrab ekinlar kelar qaqrab", degan maqol ham bor. Bu oyda deyarli barcha ekinlarni dov-daraxtlar bargini sovo'q urib ketadi. Dehqonlar bu oygacha bug'doyni maysalatib olishga shoshiladi. Bog'bonlarning ham yumushi ko'payib, toklarni butash, xom toq qilish, kumish kabi ishlab bajariladi. kuz faslining yakunlovchi oyi qavs bo'lib, arabcha bu so'zning ma'nosi yoy-kamalakdir. U 21 noyabrdan 21 dekabrgacha davom etadi. Dehqonlar bu oyda ekindan bo'shagan yerlarni shudgor qilib yaxob suvi berishadi. Jaddi (arabcha "uloq") 21-dekabrdan 21-yanvargacha davom etadi. Jaddi doxil bo'lishi bilan keksalar "To'qson kirdi" deydilar. Chunki shu davrdan qish to'qsoni boshlanadi. kunlar ham asta-sekin uzaya boshlaydi. Jaddining oxirida qishning eng sovo'q payti qish chillasi kiradi. Xalqimiz bu davrni ikkiga: katta va kichik chillaga bo'ladi. Katta chillaning O'rtasida, 21 yanvardan dalv oyi doxil bo'ladi. Dalv 12 burjdan 11 chisi nomi bo'lib, qudo'qdan suv oladigan charm idish "kovga" dehqonlar yangi ekin ekish Hozirligini ko'rishni boshlaydilar. Ya'ni dalalarni o'q'itlaydilar, chunki bu vaqtda qishning ko'pi ketib ozi qolgan bo'ladi. Dehqon oynomasi xut bilan yakunlanadi. Xut Qadimgi falakiyotda 12 chi yulduz burjining atamasi bo'lib, ma'nosi baliq demakdir. Xut oyi qish to'qsoni va xijriy shamsiy yilni yakunlab yangi yilni boshlab beradi. Dehqonlarimiz "Xut kirdi yer ostiga dud kirdi", deyishadi, ya'ni xut oyida uyg'onish boshlanadi. Xut oyining oxirida ko'klam nafasi kelib turgan bir vaqtda diyorimizda Qadimgi xalq bayrami bo'lmish Navro'zi olam nishonlanadi. Navro'z yangi yilni, yangi oynomani boshlab beradiga an'naviy shodiyonadir. Avesto yil hisobi - Eron va Markaziy Osiyo xalqlari qo'llagan eng qadimgi yil hisobi, taqvim. Bu taqvim zardusht ta'limoti bilan birga vujudga kelganligi uchun zardusht taqvimi, oy nomlari va boshqa hamma atamalari "Avesto" kitobidan olinganligi uchun avesto taqvimi ham deyiladi. Eronda qo'llangan eng qadimgi taqvim bo'lganligi uchun hozirgi ilmiy adabiyotlarda qadimgi eron taqvimi nomi ham ishlatiladi.

Zardusht yil hisobi quyosh yiliga asoslangan bo'lib, 12 oydan iborat. Har bir oy 30 kun, yana qo'shimcha 5 kun bor. Bu 5 kun alohida oy hisoblanadi. Taqvimdagi 12 oyning nomi "Avesto"dagi ma'budalarning nomiga borib taqaladi. Oy nomlaridan tashqari oy tarkibiga kirgan kunlar (30 kun) ning ham alohida-alohida nomlari bor. "Avesto"ning milodiy VI asrda sosoniylar davrida tuzilgan matnida oylar va kunlarning to'liq nomi ro'yxati keltirilgan. Biroq ba'zi taqvim atamalari "Avesto"ning eng azaliy qismlari deb hisoblanuvchi miloddan avvalgi VIII-VII asrlarda tarkib topgan. "Gotlar"da ham uchraydi. Zardusht taqvimi qachon va qaerda tuzilganligi to'g'risida fanda hozircha aniq

ma'lumot yo'q. Olimlarning taxmin qilishicha bu taqvim Sharqiy Eron yoki Markaziy Osieda miloddan avvalgi birinchi ming yillikning boshlarida tuzilgan. Dastlab, g'arbiy Eronda Ahmoniylar davrida rasmiy davlat taqvimi sifatida qabul qilingan (ilmiy adabiyotlarda qadimgi eron yil hisobi deb atalishining sababi ham shu). Bu holat Ahmoniylar davrida zardusht dinining keng yoyilishi bilan izohlanadi Zardusht taqvimi Hindistonda hozirgi vaqtda istiqomat qilayotgan zardusht jamoalarining taqvimi bilan qiyoslab ko'rilganda mazkur taqvim g'arbiy Eronda Ahmoniylar davrida miloddan avvalgi 505, 490, 484, 481, va 441 sanalarning biridan boshlangan deb hisoblash mumkin. Abu Rayhon Beruniy o'zining "Xronologiya" asarida yuqoridagi yillarning eng oxirgisi-miloddan avvalgi 441-yilni eng to'g'ri sana deb oladi va zardusht taqvimi shu yildan boshlangan deb ko'rsatadi.

Zardusht taqvimi 365 kun, har biri 30 kundan tuzilgan 12 oy va yana 5 kundan iborat, to'rt yilda yana 1 kun orttirilgan. Demak, har to'rt yilda (kabisa yilida) 12-oyning oxiriga 5 kun emas, 6 kun qo'shilgan. Zardusht yil hisobi qadimgi eron manbalarida - Behstun va Naqshi Rostam kitobalarida hamda boshqa yozma yodgorliklar va hujjatlarda tez-tez tilga olinadi. Shunday qilib zardusht taqvimi Ahmoniylar davridan boshlab davlatning ish yuritish bo'yicha rasmiy taqvimi bo'lib qoladi. Shu bilan birga bu taqvim zardusht dini bayramlari, rasm-rusumlarini olib borishda diniy taqvim ham bo'lib qolaveradi. Zardusht oylarining nomlari: 1. Farvardinmoh, 2. Ordi - behishtmoh, 3. Xurdodmoh, 4. Tirmoh, 5. Murdodmoh, 6. Shahrivarmoh, 7. Mehrmoh, 8. Obonmoh, 9. Ozarmoh, 10. Daymoh, 11. Bahmanmoh, 12. Isfandarmazmoh. Har bir oyda 30 kunning maxsus nomi ham bo'lgan ular quyidagilar: 1. Xurmuz, 2. Bahman, 3. Urdubehisht. 4. Shahrivar, 5. Isfandarmaz, 6. Xurdod, 7. Murdod, 8. Dayba ozar, 9. Ozar, 10. Obon, 11. Xur, 12. Moh, 13. Tir, 14. Jo'sh, 15. Dayba mehr, 16. Mehr, 17. Sarush, 18. Rashn, 19. Farvardin, 20. Bahrom, 21. Rom, 22. Bod, 23. Daybadin, 24. Din, 25. Ard, 26. Ashtoz, 27. Asmon, 28. Zomyoz, 29. Morasfand, 30. Aniron. O'ttiz kunga atab qo'yilgan mazkur nomlar yilning o'n ikki oyidagi hamma kunlarga taalluqli bo'lgan.

Qadimgi Eron yil hisobi, ya'ni zardusht yil hisobi milodiy 632 yilgacha qo'llanib keldi. 632 yilda sasoniy podshohlardan Yazdgird III zardusht taqvimini isloh qildi. Yangi taqvim shu podshohning nomi bilan Yazdgird taqvimi nomini oldi. Boshlanish vaqti ham Yazdgird III ning taxtga o'tirgan kuni - milodiy 632-yil 16-iyundan hisoblandi. Qadimgi eron, ya'ni zardusht taqvimining atamalari, xususan oynomlari fors-tojik va turkiy manbalarda o'rni-o'rni bilan uchrab turadi. Mazkur atamalar ko'proq eroniy va turkiy xalqlarning eng

qadimgi zardusht ta'limoti bilan bog'liq rasm-rusumlari, urf-odatlar bilan bog'liq holda tilga olinadi.

Eron kalendarida esa fevralning 28 emas, 29 kun bo'lishi xisobiga 32 yilda 8 kun qo'shiladi. Buning natijasida Grigoriy kalendarida 3300 yilda bir kunlik xato yig'lsa, Xayyom kalendarida bu xato 5000 yilgagina sodir bo'ladi. Xayyom kalendarini yo'qolib ketganligi sababli undan 500 yil keyin Yevropada Grigoriy boshchiligidagi bir guruh olimlar buyuk astranom bajargan ishni qaytadan qilishga majbur bo'ldilar.

ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A – “Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch”. Toshkent, 2008.
2. Karimov I.A - “Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q”. T, Sharq, 1998.
3. Karimov I.A - “O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida”. 2011
4. A.P.Pronshteyn, V.YA.Kiyashko - “Xronologiya”. M.1981.
5. A.P.Pronshteyn, V.YA.Kiyashko – “Vspomogatelno'e istoricheskiye dissiplino”. M. 1973.
6. V.B.Kobrin, G.A.Leontyeva, P.A.Shorin - “Vspomogatelno'e istoricheskiye dissiplino”. M. 1984.
7. Z.U.Choriyev . Ioffe - “Xronologiya va metrologiya”. T.1999 yil.
8. N.V. Volodomonov – “Kalendar: o'tmishda, hozir, kelajakda”. T. 1976.
9. E.Bikerman. “Xronologiya drevnego mira. Blijniy Vostoq i antichnost”. M. 1976.
10. A.Narziqulov - “Dehqon taqvimi” T.1991.
11. O.Mo'minov - “Qiziqarli geografiya”, Toshkent 1978 yil,
12. I.A.Klimishin - “Kalendar i xronologiya”. M. 1985.,
13. YE.I.Kashniyeva – “Xronologiya”.M.1967y
14. E.Bikerman – “Xronologiya drevnego mira”, M.1978.
15. “Qadimgi Gretsiya va Rim tarixi”. TYU 1970.
16. Z.U.Choriyev va Ioffe – “Xronologiya va metrologiya”. T .1999.
17. Z.Rahmonqulova – “Xronologiya”. 2008.
18. O.Rahmatullayeva, J.Salomov – “Xronologiya”. 2012.
19. F.Yormatov – “Xronologiya va metrologiya” – O'quv-uslubiy majmua. Termiz 2015.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING TIL O'RGANISH KO'NIKALARINI DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Ashurova Dilrabo Isroil qizi

TerDU Pedagogika fakulteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6063384>

Annotatsiya. Ushbu maqolada didaktik o'yinlar, uning ta'rifi, ularning boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun til o'rganishdagi imkoniyatlari, hozirgi davrdagi til o'rganishdagi yutuqlari haqida so'z yuritilgan.

Tayanch so'zlar: Didaktik o'yin, ijodiy faoliyat turi, ta'lim vastasi, motivatsiya, ko'nikma, boshlang'ich ta'lim, chet tili.

“O'yin bola faoliyatining asosiy turidir.”

P.P.Blonskiy

Kirish. Hozirgi kunda Respublikamizda ta'limning barcha sohasi jadallik bilan rivojlanmoqda. Yoshlar uchu keng imkoniyatlar eshigi ochilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov mustaqillik yillaridanoq umumta'lim maktablarida boshlang'ich sinflarda tahsil olayotgan o'quvchilarning ta'lim – tarbiya olishiga katta ahamiyat bergan. O'zbekistonda ta'lim sifatini yanada takomillashtirish bo'yicha qator farmonlar va qarorlar ishlab chiqilmoqda. Jumladan, 1-sinfdanoq chet tillarni o'qitish kerakligi 2012-yil 10-dekabrda “Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-1875-sonli *qarori* bilan ham tasdiqlab qo'yildi. Bundan tashqari, 2020 yil 6-noyabr “PF-6108 O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi” farmonda ham, yurtimiz kelajagi bo'lgan avlodni eng kichik davridanoq ilm o'rganishga, tillarni o'zlashtirishga alohida e'tibor berish kerakligi ta'kidlab o'tildi. 2021-yil, 6-may kuni Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev rahbarligida chet tillarini o'qitishni takomillashtirishga bag'ishlangan videoselektorda davlatimiz rahbari shunday fikrlarni keltirib o'tdilar: “Chet tillarini o'qitishga urg'uni boshqacha qo'yish kerak. Katta korxonalar qurilyapti, texnologiyalar o'rnatilyapti. Xorijiy tilni mukammal bilish zarurati yuzaga kelyapti. Barcha hududlar rahbarlari, ta'limga aloqador tashkilotlar o'zbek tiliga bo'lgan e'tiborimizni chetda qoldirmay, chet tillarini o'rgatish bo'yicha jiddiy shug'ullanishi kerak. Maktab, litsey, kollej va oliygoh bitiruvchilari kamida 2 ta chet tilini mukammal bilishlari shart”.¹

Har bir viloyatda bittadan universitet chet tillari bo'yicha tayanch oliygoh

¹2021-yil 6-may kuni Prezident Shavkat Mirziyoev raisligida chet tillarini o'qitishni takomillashtirishga bag'ishlangan videoselektor dagi nutqidan

sifatida belgilanishi ham ta'kidlandi. Shu boisdan, ta'limning barcha tizimida chet tillarini o'qitishning yanada samarali usullari, didaktik vositalariga e'tibor kuchaytiriladi. Ya'ni tilni o'rgatuvchi interaktiv materiallar, internet platformasi va mobil ilovalari yaratilib, maktab va bog'chalarda ommabop videodarslardan keng foydalanish yo'lga qo'yiladi. Bog'cha va maktab yoshida o'yin bolaning eng sevimli mashg'uloti bo'lganligi tufayli bola o'yin orqali atrof-olamni kashf etadi. Agar xorijiy tillarni ham o'yinga qorishtirgan holda o'rgatilsa bu til ko'nikmalarining o'zlashtirish samaradorligini bir necha barobarga oshiradi. O'yin bolaning nafaqat jismoniy faolligini oshiradi shuningdek ruhiy tetiklikni ham shakllanitirishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida esa chet tillarni o'zlashtirish uchun samarali metodlar, interfaol usullar ishlab chiqilmoqda. Shular jumlasidan, zamonaviy pedagogika uchun, o'quvchi-yoshlarning chet tillarini egallashida didaktik o'yinlar muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda.

Didaktik o'yinlar - bolalarni o'qitish va tarbiyalash maqsadida pedagogika tomonidan maxsus yaratilgan qoidalarga ega o'yin turlaridir. Ular bolalarni o'qitishning o'ziga xos muammolarini hal qilishga qaratilgan, ammo shu bilan birga, ular tarbiyaviy va rivojlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Maktab o'quvchilarining bilim faolligini oshirishning samarali usullaridan biri bu didaktik o'yin. O'yin davomida bolalikning ajoyib dunyosi o'quvchilar kiradigan ajoyib fan dunyosi bilan bog'liq bo'ladi. O'yinni dunyoning sakkizinchi mo'jizasi deb atash mumkin, chunki u juda katta ta'lim, va rivojlanish imkoniyatlariga ega. O'yin jarayonida bolalar atrofdagi narsalar va hodisalar to'g'risida turli xil bilimlarga ega bo'ladilar. O'yin bolalarning kuzatuvchanligini va narsalarning xususiyatlarini aniqlash, ularning muhim tomonlarini aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Shunday qilib, o'yinlar bolalarning aqliy rivojlanishiga, ularning tafakkurini, e'tiborini va ijodiy tasavvurlarini yaxshilashga katta ta'sir ko'rsatadi. Mashhur fransuz olimi Lui de Broyl barcha o'yinlarning (hatto eng sodda o'yinlarning ham) olam bilan bog'liq ko'pgina elementlari borligini ta'kidladi. O'quvchilar o'zlarini o'rganish, yangi narsalarni eslash, g'ayrioddiy vaziyatlarda o'zlarini yo'naltirish, g'oyalar va tushunchalar zahiralarini to'ldirishlarini payqamaydilar. Hatto eng passiv bo'lganlar ham o'yinni katta ishtiyoq bilan boshlashadi, sheriklarini tushirib yubormaslik uchun barcha harakatlarni qiladilar. Har bir davrda ham bolaga ta'limiy-ilmiy tushuncha zarurati mavjud bo'lgan. Bu jarayonlarda ustoz, murabbiylar, mohir pedagoglar turli xil ta'limiy o'yinlardan foydalanishgan. Jumladan, didaktik o'yinlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining til o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishda

muhim ahamiyat kasb etadi. Dars samaradorligini ta'minlashda turli ta'lim vositalaridan foydalanish, darslarda muammoli vaziyatlarni vujudga keltirishga xizmat qiluvchi va texnologik harakterdagi didaktik o'yinlarning imkoniyatlari beqiyosdir.

Chet tili darslarida o'rganilayotgan mavzu mazmuniga moslab tashkil etiladigan didaktik o'yinlar o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydi, ularda o'qishga nisbatan qiziqishni uyg'otadi, o'qishga nisbatan qiziqish esa bilimlarni puxta o'zlashtirish garovidir. Bu fikrni o'tmishdagi allomalar ham ta'kidlab o'tishgan, buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiy "Maqsadni amalga oshirishda jahd va g'ayrat mo'ljallangan ishni bajarishda zo'r ta'sirga egadir" deydi.² Bu fikrning darsga tadbiqi o'quvchi bilimlarni o'zlashtirishi uchun qiziqish va qunt bilan kirishmog'i lozimligini anglatadi, O'quvchilarni darsga, bilimlarni o'zlashtirishga qiziqtirish yo'llaridan biri esa didaktik o'yinlardan foydalanishdir. Yoshlarga bilim berish, ularda muayyan ko'nikma va malakalarni tarbiyalash hamda qiziqish va qobiliyatlarini o'stirishda didaktik o'yinlarning ahamiyatiga oid fikrlar sharq qomusiy olimlari Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, kabi mutafakkirlarning asarlarida ham fikrlar keltirilgan.

Zamonaviy o'yinlarga qiziqishning ortishi sababi zamonaviy o'rganish. Birinchidan, an'anaviy o'qitish usullaridan va o'qitish usullaridan voz kechish mavjud. Chet tilidagi darsda o'yin usullaridan foydalanish har qanday yoshda bolalarning aqliy rivojlanishi uchun o'yinning juda katta ma'nosi bilan asoslanadi. Xuddi shu o'yin darsning turli bosqichlarida ishlatilishi mumkin. Ammo barchasi o'qituvchi, uning fe'l-atvori va ijodiy qobiliyatlarining o'ziga xos ish sharoitlariga bog'liq. Shu bilan birga, o'yin davomida tejamkor bo'lishi kerak va uni hal qilishga qaratilgan muayyan vazifalar. O'yin kuchlanishni olib tashlashi va talabalar faoliyatini rag'batlantirishi kerak, ammo akademik ishning belgilangan ritmini bitta ishtirokchining passiv yoki befarq qoldirmaslik kerak. O'yin har bir talabani qo'shma faoliyatga kirishini talab qiladi. Ishtirokchilar chet tilida muloqot qila oladiganidan mamnun bo'lishlari kerak.

Didaktik o'yinlar ta'limiy o'yin sifatida bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladigan o'yinlar sirasiga kiradi. Didaktik o'yinlarning muhim belgisi undagi qoidalarining mavjudligidir. O'yinda o'yin niyati, o'yin [qoidalari](#), o'yin harakatlari o'rtasida uzviy aloqa mavjud. O'yin niyati o'yin harakatlarining tabiatini belgilaydi. O'yin qoidasi esa, o'yin harakatlarini, vazifasini hal etishga va o'yindagi harakatlarni amalga oshirishga yordam beradi. Didaktik o'yinlar orqali bolalarga yangi bilimlar, tushunchalar berib boriladi. Bu o'yinlarda bolaning har

² Abu Nasr Forobiy "Fozil odamlar shahri"-T; Fan 1993,85 b

tomonlama rivojlanishi, bilim jarayoni, sensor madaniyati, nutq faoliyati, aqliy qobiliyatlari takomillashadi. O'yin qoidasiga rioya qilish, unga amal qilish o'yin mazmunini boyitadi.

O'yin davomida o'quvchi buni osongina va tabiiy ravishda sezmasdan lingvistik va nutq qiyinchiliklarini yengillashtiradi. Signal tilni egallash uchun kuchli rag'batdir. O'yinlarning imkoniyatlarini ortiqcha bo'rttirish ham yaramaydi. Shunga erishish kerakki, o'yin o'quv jarayonining tarkibiy qismiga aylansin. Bunga erishish uchun darslarning qaysi qismida, qanday tartibda va mavzular mazmuniga muvofiq holda o'yinlarni tashkil etish texnologiyasi ishlab chiqilishi lozim. Ta'lim metodlarini mazmunga mos holda tanlash azaldan muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ma'lumki, ta'lim metodlarini tanlashda darsning ta'limiy va tarbiyaviy vazifalari, darsda o'rganiladigan mavzu mazmuni, o'quvchilarning darsga tayyorgarlik darajalari, ko'rsatmali qurollarning mavjudligi, oz-ko'pligi singari masalalar hisobga olinadi³. O. Mo'minovning fikricha, ta'lim metodlari o'yinlarning yaxshisi yoki yomoni bo'lmaydi, balki o'rganilayotgan mavzu mazmuniga muvofiq yoki nomuvofiq bo'lishi mumkin⁴. Shu sababli ta'lim metodlarini tanlashda o'rganiladigan mavzu mazmuniga e'tibor berish zarur. O'quvchilar ijodiy faoliyatini o'stirishda o'yinlarning o'ziga xos xususiyatlari bor. O'yin jarayonida o'quvchilar turli holatlarga duch kelib, vaziyatdan chiqish yo'llarini o'ylaydilar, mulohaza qiladilar va ijodiy fikrlashga majbur bo'ladilar. Buning natijasida qandaydir o'quv topshirigi bajariladi. Bu vaziyat o'quvchilarni mustaqil fikrlashga odatlantiradi, o'z harakatlarini asoslashga undaydi, bularning natijasida hayotda uchraydigan turli qiyinchiliklarni bartaraf etishga odatlantiriladi.

Psixolog olim M. S. Kaganning inson faoliyati haqidagi qarashlariga asoslanib, o'quvchilarning o'yin faoliyatida quyidagi tarkibiy qismlar mavjudligi aniqlangan:

- o'yinning asosiy maqsadi;
- mavzuning mazmunga muvofiqligi;
- o'quvchilarning erkin faoliyati;
- o'yinni baholash.

Ya'ni, o'yin o'rganiladigan mavzu va o'quvchilar faoliyatiga moslashtiriladi. Shundagina o'quvchilar o'yinga va bu orqali bilimlarni o'zlashtirishga qiziqadilar. qiziqish esa faoliyatni os

³ Элконин Д. Б. Психология игры М Педагогика 1988 с 304

⁴ Сорокин Н. А. Дидактика – М Просвещение с 222

Foydalanilgan adabiyotlar

1. 2021-yil 19-maydagi “O‘zbekiston Respublikasida xoriji tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5117 son qarori
2. 2021-yil 6-may kuni Prezident Shavkat Mirziyoev raisligida chet tillarini o‘qitishni takomillashtirishga bag‘ishlangan videoselektordagi nutqidan
3. O‘zbek tilining izohli lug‘ati T; Fan 1976’632
4. Ensiklopedik lug‘at T. 1990, 466b
5. Pedagogik atamalar lug‘ati T; 2008 20b
6. Derbremicker, A. Besh daqiqalik o‘yinlar / A. Derbarec // English - 2005 - № 9. - P.35
7. Бэспалко В П Педагогика и прогрессивные технологии обучения М 1195 с 78
8. Газман О С Роль игры в формировании личности школьника М 1992 С 60
9. Elkonin “O‘yin psixologiyasi” M; Akademiya nashriyoti, 2007.-89b

XVIII ASR OXIRI VA XIX ASR BOSHLARIDA QO'QON XONLIGIDA DEVONDAGI HUJJATLARI TAVSIFI YORITILGAN MANBALAR

Mamayusufov Ma'murjon

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti
universiteti 2-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6063904>

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIX asr boshlarida Qo'qon xonligida yaratilgan tarixiy asarlar va devonxona ishlari haqida ma'lumot berilgan. Bundan ko'zlangan maqsad, Qo'qon xonligi devonxona hujjatlari qo'lyozma matnlari, ularning yozilish uslubi, adabiy manbashunoslik va matnshunoslik fani nuqtai nazardan tadqiq etilishini yoritib berishdan iborat.

Kalit so'zlar: Devonxona, devon, rasmiy hujjatlar, farmon, madaniyat vaqfnoma, "Tarixi jahonnamoyi", "Mukammal tarixi Farg'ona", "Muntaxab at tavorix".

Qo'qon xonligining XVIII-XIX asrlar 1-yarmida kechgan madaniy hayotida ham sezilarli ijobiy o'zgarishlar va rivojlanishlar yuz berib borganligi ma'lum. XIX asrda Qo'qon xonligida tarixnavislik ham bir muncha rivojlanib borgan. Oldinlari yozilgan bir necha tarixiy asarlar fors va arab tillaridan o'zbek tiliga tarjima qilindi va yangi kitoblar yaratiladi. Bu yangi asarlarning o'ziga xos xususiyatlari ham bor edi. Ularning ayrimlari she'riy yoki qisman she'riy yo'ld a yozildi. Bu esa qo'qonlik tarixchilarning adabiyotni yaxshi bilibgina qolmay, o'zl ariham she'riyatda qalam tebratganliklaridan dalolat beradi.

Masalan, "Tarixi jahonnamoyi" (Junayd Mullo Avazmuhammad Mullo Ro'zi Muhammad so'fi o'g'li), "Shohnoma" (Abdulkarim Fazliy Namangoniy), "Shohnom ayi Umarxoniy" (Mirzo Qalandar Mushrif Isfarangiy. "Muntaxab at tavorix" (Xo'ja Muhammad Hakimxon to'ra bin Sayid Ma'sumxon) "Tarixi Shohruxiy" ("Tarixi sayyidi Xudoyorxon", Mullo Niyoz muhammad Xo'qandiy Niyoziy bin Mullo bin Ashur Muhammad Xo'qandiy), "Tarixi jadidai Toshkand va yana ko'plab misollar keltirishimiz mumkin.

XIX asr boshlarida shakllangan Qo'qon adabiy muhiti ham xonlikning madaniy hayotida katta ahamiyat kasb etadi. "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q" ha rostan ham tarix zarvaraqlari ko'plab voqeliklarni o'zida mujassamlashtirgan. Mamlakatimiz mustaqillikka erishilgandan so'ng esa barcha sohalar qatorida qadimiy qo'lyozma va toshbosma asarlarni ilmiy tadqiq etish, asrab avaylash, tarixda mavjud xonliklar va amirliklarga xos davlat xujjatlarni ilmiy o'rganish, mazkur qo'lyozmalarni joriy alifboga ko'chirib, o'tmishda yashagan ijodkor va olimlarning ijod namunalaridan bahra olish imkoniyati yaratilib berildi. Bunda Prezident SH.M.Mirziyoyevning "...Avvalo xalqimizning yaratuvchilik dahosi bilan bunyod

etilgan noyob merosini har tomonlama chuqur o'rganish, yurtimizdan yetishib chiqqan buyuk alloma va mutafakkirlarning hayoti va ilmiy-ijodiy faoliyati haqida yaxlit tasavvur uyg'otish, yosh avlodni gumanistik g'oyalar, milliy g'urur va iftixor ruhida tarbiyalashdek ezgu maqsadlar ko'zdatutilgan"¹, degan so'zlari dasturulamal bo'lib kelmoqda.

O'zbek davlatchiligining uzviy bo'lagi bo'lgan Qo'qon xonligi va uning ma'muriy boshqaruv tizimi va devonxona ish yuritish tartibini ushbu tarixiy qo'lyozma va manbalar asosida aniq dalillarga tayangan holda ochib berish, tahlil qilish matnshunoslik, qolaversa tarix fani fani uchun dolzarb ahamiyatga egadir. Bunday tarixchilar va tadqiqotchilar qatorida XX asr boshlarigacha ijod qilgan va tarixiy asarlar yozib qoldirgan bir qator Turkiston va rus tarixchilarini ko'rsatib o'tish mumkin.

Jumladan xonlik hududida istiqomat qilgan tarixchi olimlar: Muhammad Fozilbek ibn Qozi Muhammad va uning "Mukammal tarixi Farg'ona" asari, Ibrat va uning "Farg'ona tarixi" asari "Muntaxab at tavorix" asarlari biz uchun original manba hisoblangan. Qo'qon xonligi tarixini yoritib beruvchi tarixiy, badiiy asar hisoblanuvchi "Muntaxab at-tavorix"ni keltirib o'tishimiz mumkin. Bu asar orqali bizga Qo'qon xonligi tarixi madaniyati davlat boshqaruvi haqida bir qamcha muhim ma'lumotlar yetib kelgan. Muhammad Fozilbek asari o'zbek tilida bo'lib kirish qismida muallif shunday yozadi: "Farg'ona muzofotining dor as-saltanati, Xo'qand shahriga ibtidoi binosi va obodonligidan toki, o'tgan xonlarini tarojim ahvoli va tavorixi va voqei ayom inqilobi asru xonlari tarixi vafotlari va ayyomi hayotlari va muddati saltanatlari va futuxotlari va mobaynlaridagi jangu jilod va xusumatlarini bar sabili ajmol qalamning ro'y tahririg'a idqom, xususan, janobi amir ul-umaro shahanshoi masnadrishin, a'zami salotin Norbo'taxon zamonidan tortib to janobi Sayid Muhammad Xudoyorxon asrig'acha vujudg'a kelgan ajoyib sho'rish va fitnalarning, voqea va jangu inqilobi, zamona va havodisi davronni ko'zi bilan ko'rgan va donishli mo'tamad odamlar o'z vaqtlarida tahlil qilg'on kitob va xututlardan intihob aylab, baroyi yoddoshti ahvoli xavonini Xo'qand bar sabili tahqiq tahrir qilindi.

Markaziy boshqaruv tizimida dargoh va devon faoliyatining ahamiyati. O'rta Osiyo xonliklari markaziy boshqaruv tizimi dargoh va devondan tashkil topgan. Dargoh – Hukmdorning eng oliy davlat idorasi, devonlar bo'lsa ma'lum bir doiradagi vazifalarni boshqaruvchi vazirliklar hisoblangan. Buxoro xonligida Ashtarxoniylar davriga kelib, bunday boshqaruv tizimi tubdan o'zgardi. Azamat Ziyoning fikricha, bu davrda – mazkur tizim (dargoh va devonlar) tugatilgan va ijroiya vazifalari to'g'ridan-to'g'ri saroydagi u yoki bu lavozimda yoki biron bir arbob faoliyatida birlashtirilgan|| edi. Demak, turli amaldorlar faoliyat yuritgan maxsus vazirliklar

¹ Мирзиёев Ш.М. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Президент Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузаси / Халқ сўзи. – Тошкент, 2017, 4 август.

zimmasidagi vazifalarni birgina shaxsga yuklatish bilan devonlar faoliyatiga chek qo'yilgan. Barchamizga ayonki, hamma zamonlarda davlat boshqaruvida markaziy idoralar asosiy rol ni bajargan. Shu ma'noda Qo'qon xonligining markaziy boshqaruv tizimi o'ziga xos jihatlari bilan ham ajralib turar edi.

O'rta Osiyoni Arab xalifaligi egallagandan so'ng mintaqada arab grafik yozuvidan foydalanila boshlaydi. Davlat boshqaruvidagi islohatlar mobaynida saroy va shaxsiy arxivlar, idoralarda hujjatlarni yig'ish va saqlash ishlari devon faoliyatida yuritiladi. "Devon" atamasi hujjatlarni to'plash ma'nosida ham ishlatilindi. Devonlar saroy qoshida joylashgan bo'lib, ko'pincha hujjatlar ushbu devonlar ustidan nazorat qiluvchi vazirda saqlangan. Hukumatning ish yuritish va yig'ma jildlarni devonda to'plash ishlariga nisbatan – "fixrist" atamasi ishlatigan.

Markazlashgan davlat tuzishda bir qator islohatlarni amalga oshirgan Umarxon (1810-1822) bir necha ulamolarga ham kengashda ishtirok etish uchun joy bergan. Bu haqda "Tarixi Shohruxiy asarida" hukmi shar'iyini joriy aylab, har vaqt amirning majlisida ulamoyi muhaqqiqlar (haqiqat izlovchilar) bo'lib,- deya qayd etilgan va bir qator yuqori mavqeiga ega bo'lgan din peshvolari va davlat arboblari keltirib o'tilgan. Qo'qon xonligining har bir hukmdori davrida kengash a'zolari, ularning tarkibi o'zgarib turganligidan dalolat beradi. Bunda vaziyat turli sabablarga ko'ra vujudga keldi. Ba'zi paytlarda xonlik markaziy boshqaruvidagi muhim mansablarni egallagan qo'shbegi yoki parvonachi kabi mansabdorlar biror viloyatga hokim etib tayinlanganda oliy hukmdor huzuridagi Oliy Kengashda ularning o'rni vaqtinchalik bo'sh turgan. Bunday hollarda ularning vazifasini bir amaldor bajargan, ya'ni uning zimmasiga ikki turdagi vazifani bajarish yuklatilgan. "Ansob us- salotin va tavorix ul-xavoqin" asarida Shunday qilib, Qo'qon hukmdorlari o'z ichki va tashqi siyosatini o'ziga xos organi – Oliy Kengash asosida amalga oshirgan. Bu organ xonlik tashkil topgan davrlardan buyon shakllanib, rivojlanib kelganligi, ayrim tarixiy davrlar va sharoitlarda uning faoliyati yanada yuqori bosqichga ko'tarildi yoki hukmronlikning avtoritar usullarni kuchli qo'llagan hukmdorlar davrida esa imkoniyat doirasi yanada torayganligini ko'plab tarixiy hujjatlar orqali bilishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мирзиёев Ш.М. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Президент Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиеллари вакиллари билан учрашувдаги маърузаси / Халқ сўзи. –Тошкент, 2017, 4 август.
2. Qo'qon xonligida tarixnavislik. Vohidov. Sh. Akadem nashr 2010. ()259-260-betlar
<https://hozir.org/qoqon-xonligi-madaniyati.html>

O'QITUVCHI SHAXSIY NAMUNASI AXLOQIY TARBIIYALASHNING ASOSI

Asqarxonova Go'zal Xasan qizi

Guliston Davlat Universiteti O'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6127389>

O'qituvchining shaxsiy fazilatlari:

Pedagogik psixologiyada o'qituvchining shaxsiy fazilatlari bir-biridan ajralgan holda ko'rib chiqilmaydi, balki o'zaro bog'liq bo'lgan sifatlarning yaxlit tizimi sifatida, boshqa sifatlarga (tizim shakllantiruvchi) va shaxsiy sifatlarni o'zida mujassamlashtirgan umumiy shaxsiy sifatlardan tashkil topadi.

Tizimni shakllantiruvchi sifat bilan o'qituvchi shaxsining fazilatlarini ta'riflab o'tmoqchimiz.

Tizimni shakllantiruvchi sifat - bu o'qituvchi va tarbiyachi shaxsining insonparvarlik yo'nalishi.

Aksariyat psixologlar va o'qituvchilar o'qituvchi uchun eng muhim shaxsiy sifat insonparvarlik yo'nalishi ekanligiga qo'shiladilar. Bu sifat o'tmish va hozirgi davrning ko'plab atoqli o'qituvchilari: Ya A.Komenskiy, I.G.Pestalozsi, J.J.Russo, L.N.Tolstoy, A.S.Makarenko, V.A.Suxomlinskiy, Ya.Korchak, o'qituvchi Sh.Amonashvili va boshqalarda yaqqol va kuchli namoyon bo'ldi.

Insonparvarlik yo'nalishi bir qator omillarga bog'liq: a) insonparvarlik g'oyasining shaxs tomonidan o'zlashtirilishi, b) insonparvarlik idealining mavjudligi, v) insonparvarlik faoliyatida insonparvarlik faoliyatiga bo'lgan ehtiyojning shakllanishi; j) insonparvarlik tuyg'usini tarbiyalash.

Gumanistik yo'nalish o'qituvchining bolalarga bo'lgan sevgisi, bolaning shaxsiyatiga hurmat, jamiyat va bolalar oldidagi burch va mas'uliyat hissi, bolalar bilan muloqot qilish va ishlash istagi kabi axloqiy fazilatlarni birlashtiradi. bolaning kelajagiga ishonch.

Bu axloqiy va shaxsiy fazilatlar bolalar bilan muloqot qilish va ishlashning muayyan vaziyatida o'qituvchi shaxsining insonparvarlik yo'nalishining o'ziga xos ko'rinishidir. Biroq, bu fazilatlar alohida o'qituvchilarda turli yo'llar bilan va turli darajada shakllanadi va namoyon bo'ladi. Ba'zilar kuchliroq tushunish va bolalarni tarbiyalash uchun burch va mas'uliyat hissi, bolaning shaxsiyatini hurmat qilish, boshqalari esa - bolalarga bo'lgan muhabbat va qiziqish, bolalar va boshqalar bilan muloqot qilish zarurati.

O'qituvchining majburiy shaxsiy xususiyati har bir bolaning kelajagiga ishonch, har bir boladan to'laqonli shaxsni tarbiyalash imkoniyatlariga optimistik qarash (pedagogik optimizm).

O'qituvchi va tarbiyachi uchun majburiy bo'lgan navbatdagi shaxsiy sifat - axloqiy poklik, o'qituvchining bolalar oldidagi halolligi. O'qituvchining ma'naviy halolligi bolalarning o'z o'qituvchisiga, uning so'zlariga bo'lgan ishonchining

asosidir. Bolalar o'qituvchilarining axloqiy fazilatlariga juda sezgir va agar o'qituvchining o'zi tushuntiradigan axloqiy me'yorlarga rioya qilmasa, ya'ni. bir narsani aytadi, lekin boshqa qiladi, keyin bunday o'qituvchiga ishonch yo'qoladi.

O'qituvchi va tarbiyachi uchun eng muhim shaxsiy xususiyat - bu bolalarning ishonchini qozonish qobiliyatidir. Bolalarning o'qituvchiga bo'lgan ishonchi uning axloqiy halolligiga, uning axloqiy pokligiga va o'qituvchining adolatidan, bolani, uning fikrlari va tajribalarini chuqur tushunish qobiliyatidan.

Psixologlar empatik orientatsiya kabi muhim shaxsiy xususiyatni ajratib ko'rsatishadi, bu odamning boshqa odamni chuqur tushunishga, uning qarashlari, fikrlari, tajribalari bilan bo'lishish va unga yordam berish istagini anglatadi.

O'qituvchi o'z o'quvchilarining har birini, uning fikri, qiziqishlari va kechinmalarini qanchalik yaxshi tushunsa va his etsa, u shunchalik ko'p o'zini o'quvchining o'rniga qo'ya oladi, ya'ni. o'quvchi haqida o'zini tanishtirsa, unga hamdard bo'lsa, o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro ishonchi qanchalik tez paydo bo'ladi va mustahkamlanadi. Bir odamning boshqa odamni bunday chinakam gumanistik tushunishi nafaqat aql bilan, balki hissiyotlar ham "empatik tushunish" nomini oldi.

Empatik tushunish nafaqat boshqa odamni tushunish, balki uning fikrlari, tajribalari, xatti-harakatlariga hissiy jihatdan javob berish istagi. "Empatiya - bu affektiv "tushunish", ya'ni. ko'proq his-tuyg'ular bilan tushunish ", - deb yozadi psixolog G.M. Andreeva.

Oliy ta'lim o'quvchilari o'qituvchilari va yosh o'qituvchilar maxsus guruh psixologik treninglarida qatnashish orqali empatiyani kasbiy va shaxsiy sifat sifatida rivojlantirishda ma'lum muvaffaqiyatlarga erishishlari mumkinligi isbotlangan (Yusupov).

Zamonaviy o'qituvchi va o'qituvchining o'ta muhim kasbiy va shaxsiy sifati - bu ochiqko'ngillik, bolalar bilan muloqot qilish zarurati. Bolalar bilan ishlashda muloqotning ta'lim va tarbiyaviy imkoniyatlarini to'liq va samarali amalga oshirishga imkon bermaydigan ikkita sabab bor. Birinchidan, individual tug'ma xususiyatlar - izolyatsiya, befarqlik (melankolik yoki flegmatik temperament turi). Ikkinchidan, muloqot mahoratini, shu jumladan pedagogik mahoratni maxsus o'rganish kerak, chunki bu murakkab jarayon.

Ma'lumki, insoniy muloqot uchta o'zaro bog'liq tomondan iborat:

1. Axborot va tajriba almashishni o'z ichiga olgan kommunikativ tomon.
2. Odamlar tomonidan bir-birini idrok etish bilan bog'liq pertseptiv tomon, ya'ni. ijtimoiy idrok va o'zaro tushunish bilan.

3. Birgalikda faoliyat yuritish va muayyan ijtimoiy rollarni bajarish jarayonida odamlarning o'zaro ta'sirini o'z ichiga olgan interaktiv tomon.

Masalan, muloqotning kommunikativ tomoni o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqotning og'zaki va og'zaki bo'lmagan usullarini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Og'zaki bo'lmagan usullarga quyidagilar kiradi:

a) hissiy muloqot, b) vizual aloqa (ko'z bilan aloqa), v) mimika yordamida muloqot, d) pantomima yordamida muloqot (aks holda "imo-ishora tili"). Muloqot jarayonida muhim rol ni ovozi vokalizatsiya, pauzalar, nutq tezligi, kulgi o'ynaydi.

Yuqoridagi barcha kommunikativ aloqa usullari o'qituvchi tomonidan maktab o'quvchilariga turli xil ma'lumotlarni uzatish jarayonida mutlaqo zarur bo'lib chiqadi. Masalan, dars mavzusi bo'yicha materialni emotsional, obrazli va ishonchli tarzda taqdim etish uchun o'qituvchi nafaqat og'zaki, balki og'zaki bo'lmagan muloqot usullarini ham qo'llashi kerak: vizual aloqa, mimika, pantomima ("imo-ishora tili"). Darsdagi voqea, masalan, tarixiy voqea yoki adabiy qahramonning tavsifi, agar o'qituvchi hikoya jarayonida turli imo-ishoralardan mohirona foydalansa, har doim aniqroq va ishonchliroq bo'ladi: kommunikativ, tavsiflovchi. -rasmiy va modal, ya'ni tasvirlangan voqealarga o'qituvchining munosabatini bildirish.

Muloqotning pertseptiv tomoni odamlarning bir-birini idrok etishi va bir-birini tushunishi bilan bog'liq. Psixologlar aniqladilarki, odamlar bir-birini idrok etish jarayonida sub'ektiv munosabatlar yoki ma'lum bir jamiyatda keng tarqalgan stereotipik munosabatlar va baholashlar tufayli ko'pincha noto'g'ri g'oyalarni shakllantiradilar ("galo effekti", inertsia ta'siri va boshqalarga qarang. Pedagogik jarayondagi pertseptiv buzilishlar).

Haqiqiy ijodkor o'qituvchi o'z kasbiga mehr qo'ygan, ilm saboq bergan o'qituvchidir. Eng muhim shaxsiy sifat - har qanday ijtimoiy ahamiyatga ega maqsad va g'oyalarni ijodiy amalga oshirish istagi. O'zi o'rgatgan fanga, ijodga ishtiyoqli o'qituvchi bu ishtiyoqni o'quvchilariga berib, ularning qobiliyatlari, shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga ta'sir ko'rsatadi.

Ta'limni kompyuterlashtirishning psixologik jihatlari:

Hozirgi kunda axborot texnologiyalarining (IT) o'rni nihoyatda muhim bo'lib, ular jamiyatni intellektuallashtirish, uning ta'lim tizimi va madaniyatini rivojlantirish jarayonida markaziy o'rinni egallaydi. Ularning inson faoliyatining turli sohalarida keng qo'llanilishi o'rganish va bilishning dastlabki bosqichlaridan boshlab ular bilan iloji boricha tezroq tanishish maqsadga muvofiqligini taqozo etadi. Ta'lim tizimi va fan jamiyatni axborotlashtirish jarayonining ob'ektlaridan biridir. Ta'limni axborotlashtirish, bilimlarni uzatish jarayonining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, foydalanilayotgan axborotlashtirish

texnologiyalarini (IT) sinchiklab sinovdan o'tkazishni va ularni keng ko'paytirish imkoniyatlarini talab qiladi. Bundan tashqari, ta'lim sohasida zamonaviy axborot texnologiyalarini faol qo'llash istagi mutaxassislar tayyorlash darajasi va sifatini oshirishga qaratilishi kerak.

Ta'lim jarayonini kompyuterlashtirishning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi psixologik va pedagogik jihatlar mavjud.

Foydalanish samaradorligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar

ta'lim jarayonida axborot resurslari

Ta'lim jarayonida axborot resurslarining samaradorligiga quyidagi omillar ta'sir qiladi:

Axborotning haddan tashqari yuklanishi haqiqatdir. Ma'lumotlarning ko'pligi, birinchi navbatda, zamonaviy jamiyatning ma'lumotli a'zolari orasida fikrlash sifatining pasayishiga sabab bo'ladi;

Zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish quyidagi yo'nalishlarda qo'shimcha imkoniyatlar yaratish imkonini bersa, maqsadga muvofiqdir: katta hajmdagi ta'lim ma'lumotlariga kirish; o'rganilayotgan materialni taqdim etishning obrazli vizual shakli; faol o'qitish usullarini qo'llab-quvvatlash; ma'lumotlarning ichki modulli taqdimoti imkoniyati.

Har bir o'rganilayotgan fan uchun kompyuter yordami va bu jarayonni bitta informatika kursini o'rganish bilan almashtirib bo'lmaydi.

Ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanishning ijobiy tomoni ta'lim sifatini oshirishdan iborat:

- o'quvchining o'z imkoniyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'quv materialiga ko'proq moslashishi;
- fanni o'zlashtirishning o'quvchi uchun qulayroq usulini tanlash imkoniyati;
- o'quv jarayonining turli bosqichlarida o'qitish intensivligini tartibga solish;
- o'zligini boshqara olish;
- rus va jahon darajasidagi ilgari erishib bo'lmaydigan ta'lim resurslariga kirish;
- faol o'qitish usullarini qo'llab-quvvatlash;
- o'rganilayotgan materialni taqdim etishning obrazli vizual shakli;
- axborot texnologiyalarining alohida komponentlarini takrorlash imkonini beruvchi modulli qurilish tamoyili;
- mustaqil ta'limni rivojlantirish.

Ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanishning salbiy oqibatlari quyidagilardan iborat:

psixobiologik, o'quvchining jismoniy va psixologik holatiga ta'sir etuvchi, xususan, mamlakat milliy manfaatlariga yot dunyoqarashni shakllantirish;

stajyorlarning shaxsiga tahdid soladigan madaniy;
ijtimoiy-iqtisodiy, sifatli ta'lim olish uchun teng bo'lmagan imkoniyatlar yaratish;

milliy davlatlarda fuqarolik jamiyatini yo'q qilishga hissa qo'shadigan siyosiy;
axloqiy va qonuniy, bu boshqa birovning intellektual mulkidan nazoratsiz nusxa ko'chirish va foydalanishga olib keladi.

Bunday sharoitda ta'limni axborotlashtirish boshqarilishi kerak.

Pedagogik faoliyat samaradorligiga ta'sir etuvchi muhim omil - bu o'qituvchining shaxsiy fazilatlari. Pedagogik ishning o'ziga xos xususiyatlari o'qituvchiga bir qator talablarni qo'yadi, ular pedagogika fanida kasbiy ahamiyatga ega shaxsiy fazilatlar sifatida belgilanadi.

Olimlar o'qituvchilik kasbi uchun muhim bo'lgan turli xil shaxsiy fazilatlarni taklif qiladilar, pedagogik faoliyatning samaradorligi nuqtai nazaridan eng muhim va ahamiyatlilarini aniqlashga harakat qilinadi.

O'qituvchi shaxsiyatining kasbiy ahamiyatli fazilatlari shaxsning intellektual va hissiy-irodaviy tomonlari sifatidagi kasbiy va pedagogik faoliyat natijasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va o'qituvchining individual uslubini belgilaydi.

Dominant, periferik, salbiy va kasbiy jihatdan qabul qilinishi mumkin bo'lmagan sifatlarni ajratish qonuniydir.

Dominant xislatlar - birortasining yo'qligi pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirishning mumkin emasligiga olib keladi.

Periferik fazilatlar hal qiluvchi emas, lekin ular professional faoliyatning muvaffaqiyatiga hissa qo'shadi.

Salbiy sifatlار - pedagogik ish samaradorligining pasayishiga olib keladigan, kasbiy jihatdan nomaqbul bo'lganlar esa o'qituvchining kasbiy yaroqsizligiga olib keladi.

EXPRESSION IS A WIDESPREAD LITERARY GENRE

Khamrokulova Shohsanam Gulomjon qizi¹, Zokirova Parvina Shavkat qizi²

¹Samarkand State Institute of Foreign Languages

² Foreign language and literature

2 course

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6144894>

Annotation: Despite the fact that the original philosophy emerged as a practical embodiment of love-pursuit of wisdom, in the framework of modern Western culture it should still be considered as a specific «literary» tradition of knowledge. In such circumstances, the problem of investigating of the existing genres of philosophical literature seems relevant. The article is devoted to the solution of this problem.

Keywords: Philosophy, literature, genre, discourse, creation, knowledge.

Due to the fact that in the modern world any information, any knowledge can become socially significant phenomena only if they are practically implemented in a sign form, in one or another type of writing, we can state that at the moment the attitude to any branch or field of knowledge should be built through the comprehension of its "literary" character (the term "literature" here means "the scope of some specific grammatical practice"). In such a context, philosophy should also be perceived, first of all, as a special "literary", written tradition of knowledge. This inevitability was very well expressed by J.-F. Lyotard, who stated that "after Socrates, to philosophize is to write".

In the case of our appeal to this tradition, we will, among other things, face the need to comprehend the genre affiliation of a huge set of works and texts (the concept of "genre" here should be interpreted as a kind of "form of writing").

Let's try to further explore the possible classification of philosophical genres, that is, written philosophical forms inherent in the Western tradition of philosophizing. In doing so, we will be aware of the following evidence:

1) the concept of "genre" itself, both in its essence and in our perception, is inextricably linked with the idea of the so-called "fiction", therefore some "artistic" contexts for understanding this term cannot be completely eliminated from our study;

2) asking the question about the existing genres of philosophical writing, we thereby also pose the problem of the rhetorical content of philosophy. Traditionally, the significance of this content is reduced to a minimum, however,

considering philosophy as a “literary” phenomenon, we will inevitably face the need to reassess this attitude.

The problem of the species category in literary theory remains open and rather controversial. The place of this concept is not defined - where and how to use it. Very often this category is used as a synonym for the concept of "genre". One of the reasons for this is the fact that the term "genre" comes from the French "genre" and it is customary to translate it as a genus, genre, species. Therefore, the boundary between genre and type is very often leveled, and they are used as synonyms. It is because of this uncertainty that there are many interpretations of the literary division. In one case, it is proposed to single out a genus, species, variety, in another - a genus, genre, variety, or - a genus, species, genre, variety. As you can see, not all variants have the category of species, or it is used in the understanding of "genre". Although the category of the species under its name understands the concept of a broader scale than the genre. Given this fact, as well as a wide variety of literary works, we propose to adhere to the following literary division: genus - species - genre - variety - modification. In this list, the species category occupies the second place, and, accordingly, a criterion that would be common to all genres should be taken into account. Thus, the question arises: “What should be the basis of the category of species ≤”. Some scientists have already tried to answer this question. Therefore, we will consider their concepts using the example of poetry. It is traditional to divide lyrics into civil, philosophical, landscape and love. Such a classification looks like rather concise and inactive system, which does not reflect the entire palette of diversity of poetry. However, there are other views. So G. Pospelov singled out meditative, meditative-pictorial and pictorial lyrics. The researcher noted that meditativeness is the main property of lyrics, since it is present in more or to a lesser degree in any poetry and for many lyrical works is their external form. The peculiarity of the content of meditative lyrics lies in the fact that in it “the public consciousness of the poet turns out to be both an ontological and epistemological subject of knowledge” [7, p. 68]. poetry that tends to go beyond the boundaries of m meditativity into the objective world, G. Pospelov calls meditative-pictorial lyrics. If the subject of knowledge is nature, landscapes, then this is pictorial poetry, which embodies the emotions of the author in its features. In addition to the listed types of lyrics, the literary critic also singled out character and narrative lyrics. For the first, the object of lyrical meditation becomes a person who embodies the “characteristic of social life” [7, p. 151]. For poetry to become narrative, it must have characters, action. G. Pospelov divided the types of lyrics on the basis of different functions of artistic speech. So meditation is an act of verbal expression of thoughts, feelings, descriptive lyrics is a reflection of the events of the external world in statics, narrative is “a verbal reproduction of actions and movements in space and time”

Among modern views on the problem of the genre, the concept of the Ukrainian literary critic N. Kopystyanskaya looks interesting. The concept of "genre" and "genre system" combine "constant and changeable" [4, p. 77]. She proposes to consider the genre in four areas that form a spiral. The first sphere reveals the genre as a constant general literary concept. The second one characterizes the dynamics of the genre in a certain historical epoch, direction, flow. The third sphere reflects the national features of the concept. In the fourth, the content of the genre is concretized, which concerns the individual work of the writer. That is, in the first area, the relationship of "the relative stable principles of organizing all content and formal genre-forming components into a single aesthetic whole" is revealed [4, p. 34]. A genre can be transformed through a change in themes, attitudes towards traditions, a change in ideas about the beautiful, about the subject of art, also through interaction with other genres, types of art, through the influence of genre theories, and this is displayed in the second sphere. The third reveals the originality of the development of the genre in a certain national literature. Here the historical conditions for the development of the people, the nation should be taken into account, and the influence of folklore is also revealed. The fourth sphere reveals the genre through the individual creativity of the author, this sphere is extremely unstable and changeable. If the first sphere is the expression of the genre, then the fourth is its modification. N. Kopystyanskaya states that in this area "the greatest modification amplitude and "elasticity" of the genre are possible" .

List of used literature:

1. Sirotinina O. B. Russkij yazyk: sistema, uzus i soz-davaemye imi riski [Russian language : system, usus and created by them risks.]. Saratov, Izd-vo Sarat. Un-ta, 2013. 116 p.
2. Sirotinina O. B. Lingvo-filosofskiye razmyshleniya kak rezul'tat mnogoletnego monitoringa rechi [Linguo-philosophical Reflections as a Result of Long-Term Monitoring of Speech]. Izv. Sarat. un-ta. Novaya seriya. Filologiya i zhurnalistika [Izv. Saratov Univ. (N. S.), Ser. Philology and Journalism], 2017, vol. 17, no. 1, pp. 35-11.
3. Dementiev VV The study of speech genres. Review of works in modern Russian studies // Questions of linguistics. 1997. No. 1. S. 109-121.

MEN KORRUPSIYAGA QARSHIMAN

Jamilov Lazizbek Aziz o'g'li

Buxoro davlat universiteti Jismoniy madaniyat fakulteti 2-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6145275>

"Korrupsiya bilan hech qachon maqsadimizga erisha olmaymiz"

Shavkat Mirziyoyev

Korrupsiya keng qamrovli tushuncha bo'lib, u jamiyatning ayrim qatlamlari, toifalari, guruhlar kundalik faoliyatiga aylanib, o'zaro bir-biriga bog'lanib, chirmashib ketganligidan ko'z yumib bo'lmaydi. "Nozik", "chigalroq" ushbu masalada davlatning huquq-tartibot idoralari birmuncha hushyor, ziyrak bo'lishi, shuningdek, nodavlat tashkilotlari, turli komissiyalar, jurnalistlar, mustaqil sudlar tizimi faolroq ishlashi haqida tadqiqotchilar anchadan beri yozib keladi.

Korrupsiya asosan 2 taraflama amalga oshiriladi, ya'ni ikkala tomon ham qandaydir moddiy boylikka ega bo'lishi uchun davlat qonunlariga zid ravishda ish bajaradilar.

Korrupsiya atamasi odatda siyosiy apparatga nisbatan ishlatiladi. Mansabdor shaxslarni sotib olish, ularning poraga sotilishi ham korrupsiya deyiladi. Xalqaro darajada 1970-yilda Yaponiyaga samolyotlar sotishdan kompaniya tomonidan oliy davlat amaldorlarini sotib olish bo'yicha "Loksid ishi" eng yirik korrupsiya ko'rinishlariga misoldir. Korrupsiyaning eng keng tarqalgan turlariga poraxo'rlik, firibgarlik, tovlamachilik, nepotizm kiradi. Bunday jinoyatlarning ko'plab sodir etilishi iqtisodiyotni zaiflashtirib, siyosiy boshqaruvni izdan chiqarishi va fuqarolarni davlat tizimi va siyosiy tizimlarga nisbatan ishonchsizligini keltirib chiqarishi mumkin.

Korrupsiya bir necha ming yillik tarixga ega. Yozma manbalarda korrupsiya haqida eramizdan avvalgi Shumer podsholigi davrida eslatib o'tiladi. Korrupsiya bizning kungacha yetib kelganligi shundan dalolat beradiki, boshqa illatlar kabi, uni ham tag-tugi bilan yo'qotib bo'lmaydi. Hatto rivojlangan G'arb davlatlari ham korrupsiyadan butkul xalos bo'lolmagan. Biroq jamiyat rivojiga xavf soluvchi korrupsiyaning oldini olish, unga qarshi kurashish, yer yuzidagi barcha davlatlarda hamisha va hamma zamonda davom etgan.

Poraxo'rlik Usmoniylar xalifaligida ham mavjud bo'lgan. Avvaliga xalifa turli idoralar faoliyatini shaxsan o'zi nazorat qilardi, lekin vaqt o'tishi bilan bu ishni vazirga topshirib qo'ydi. Vaqt o'tishi bilan vazirlar keng tarmoqli davlat apparatini shakllantirdi. 10-asrning o'rtalariga kelib, u yoki bu lavozimga tayinlanish uchun amaldorlar tomonidan vazirlarga pora berish amaliyoti shakllanib bo'lgandi

Pora olish asosan yuqori mansab va hatto o'rtacha va quyi mansabdorlar o'rtasida uchraydi. Bunday poraxo'rliklar natijasida esa nafaqat xalq va davlat, balki boshqa yurtlar ham zarar ko'rishi mumkin. Korrupsiyaning eng asosiy muammosi shundaki, ko'pchilik uchun mo'ljallangan moddiy boylik bir nechta inson qo'lida to'planadi.

Jamiyatda ustuvor soha – ta'lim tizimida tahsil oladigan o'smirlar, yoshlar ongida tolerantlikni uyg'otish muammosi oldimizda ko'ndalang turibdi. “Jamiyatda poraxo'rlik illatini yengib bo'lmaydi”, degan fikr yoshlar ongida shakllanib qolgani ham ta'lim tizimimizga ta'sir ko'rsatayotganini anglatadi.

Abu Nasr Forobiy “Fozil odamlar shahri” asarida fuqarolik jamiyatini qurishda to'g'anoq bo'ladigan muammolardan biri korrupsiyadir” deb qayd etgan. Bozor iqtisodiyoti tizimi kushandasi, davlatlar o'rtasida ikki va ko'p tomonlama hamkorlik, biznes hamda investitsiya rivojida shavqatsiz to'siq ham shudir. Har yili o'nlab qo'shma korxonalarning ochilishi va yopilishi zamirida ana shu “ko'rinmas qo'llar” yotadi.

Qur'oni Karimda poraxo'rlik bevosita ta'qiqlanadi: “Bir- birlaringizning mollaringizni botil yo'l bilan yemang. Bilib turib odamlarning mollaridan bir qismini yeyishingiz uchun uni hokimlarga gunohkorona tashlamang” (Baqara surasi, 118-oyat). Bu satrlardan bilishimiz mumkinki muqaddas kitobimizda bu illatni insonlarda shakllantirmaslik, har birimiz o'z rizqimizni halol yo'l bilan yeyishimiz va boriga shukr qilishimiz kerak ekanligi aytilgan. Muqaddas kitobimizda yana “Bir-biringizni mulklaringizni noqonuniy yo'l bilan o'zlashtirib olmang yoki qozi (sudya, hakam) larni sotib olmang va boshqa bir inson haqqiga egadorlik qilma” deyilgan.

Shu so'zlardan ham bilishimiz mumkinki birovga yaxshilik qilish kerak bo'lsa ham yoki o'zining nafsini qondirish kerak bo'lsa ham faqat to'g'ri yo'l bilan qilish kerak. Demak korrupsiyaga qarshi yechim bormi, bu illatga qarshi nima ishlar qilyapmiz, degan savolga javob izlasak.

Davlat va jamiyatda inson ongi, dunyoqarashi bilan bog'liq muammolar tahlilidan kelib chiqsak, sobiq ittifoqdan meros qolgan korrupsiya illatiga qarshi kurashda hali ancha aziyat chekiladi. Sababi Xitoy va Singapurnikiga o'xshagan yuqoridan quyigacha qat'iy ishlaydigan iyerarxiya tizimi hali to'liq ishga tushmagan. Lekin bu tabiiy jarayonni sun'iy ravishda sekinlashtirish va to'xtatish mumkin emas. Bu borada rivojlangan davlatlar boy tajribasidan unumli foydalanish zarur. Msalan, AQShda reportyor-jurnalistlar korrupsiyaga qarshi kurashda eng samarali jamoat nazoratini o'rnatgan. MDH da, jumladan, O'zbekistonda surishtiruv jurnalistikasi sayoz holatda bo'lib, bugungi davr ehtiyojidan orqada qolmoqda.

To'g'ri, keyingi vaqtlarda xususan, 2017-yildan boshlab, mamlakatimizda "parlament nazorati" , "jamoatchilik nazorati" degan atamalar taomilga kiritildi, bu borada ilk qonunlar qabul qilindi. Demak biz mazkur sohada ishlaydigan tizimni tezlikda yaratishimiz, milliy mentalitetni hisobga olgan holda janubi-sharqiy Osiyo mamlakatlari ilg'or tajribasini qo'llashga o'tishimiz lozim. Jamoatchilik nazoratisiz O'zbekistonda siyosiy tizim islohotlarini amalga oshirib bo'lmaydi.

Tez-tez eshitganimiz, bolalar bog'chasidan to oliy o'quv yurtlarigacha, qorovuldan to hokimgacha, ayblanuvchifan to qozigacha bu illat qurboniga aylangan. Xo'sh, nega shunday? Javobi oddiy.

Odamlar uncha muncha ishni azbaroyi vaqtini behuda sarflamaslik uchun emas, o'sha yumushi ayrim nopok, tamagirlar tomonidan o'rnatilgan turli soxta g'ovlar sabab bitmay qolishidan qo'rqib pora beradi. Shu zaylda ko'pchilik "beraveradi", ozchilik "olaveradi". Hatto korrupsiyaga qarshi kurashadigan idoralaarda ham korrupsiya bor deya qoldirgan izohi kishini chuqur o'ylantirib qo'yadi. Bu fikrni 17-asr odami Tomas Gobbisning "Korrupsiya – davrlar osha o'sib kelayotgan ildiz bo'lib, u har xil orzu-havaslar ortidan birortayam qonunni mensimaslikdir" degan.

Korrupsiyaga qarshi kurashish borasida huquqiy madaniyatni yuksaltirish, poraxo'rlik, tamagirlik kabi huquqbuzarliklarni aniqlash va ularga chek qo'yish, bunday jinoyatlarga qarshi jazo muqarrarligini hamma bilishi zarur. Korrupsiya balosining naqadar mudhish ekanini tushungan, ongli ravishda idrok etgan odam bu ishga qo'l urmaydi. Bugun hamma davlatda unga qarshi kurashish davom etyapti. Hamma davlat kurashish yo'lini o'zi tanlaydi, uni hayot ko'rsatadi.

Mutaxassislar fikricha , korrupsiya “sotish“, “sotilish“ ma’nosi

ni beradi, Unga aloqador odam qonunni buzishdan tashqari , o’zining kimligi, e’tiqodi, ma’naviyati qandayligini oshkor qiladi. Bunday odam nafaqat moliyaviy ziyon beradi, balki davlatni behurmatlab, obro’sini to’kadi, uni katta qilgan yurt yuziga oyoq qo’yadi. Oliy o’quv yurtida talaba yo ota-onasidan pora olgan, tamagirlik qilgan dekan va boshqalar uchun iymon, vijdon, insoniylik tuyg’ulari bo’lmaydi. Ular harom-xarish yo’l bilan topgan pulini farzandlariga harom luqma olishga sarflaydi, lekin uni tushunmaydi. Farzandlari ham undan battar ochofat, yulg’ich, poraxo’r bo’ladi. Bugun odamlarning ko’zi ochilmoqda. Oliy o’quv yurtida qaysi dekan shundayligini atrofdagilar bilishadi. Oriyatli, vijdonli ziyolilar ular haqida tegishli idoralarga xabar berishni vijdoniy burchi va xalq oldidagi qarzi deb biladi.

Albatta, poraxo’rlik yomon odat va unga jazo qo’llanishi shart!!!

THE ROLE OF CLASSICAL LITERATURE IN THE DEVELOPMENT OF OUR SPIRITUALITY, ESPECIALLY IN THE IMAGE OF MUHAMMAD RIZO

Rahmonova Mohira

KASHKADARYA REGION GUZAR DISTRICT 34 SEKONDARY SCHOOL
ENGLISH TEACHER

<https://doi.org/10.5281/ZENODO.6162251>

Annotation: The formation of our spirituality dates back to the time of primitive people. The spirituality of a nation, its language, religion, literature, and art are its riches. Our land is the land of our ancestors, who shed the light of knowledge on the world, we are their spiritual successors, we must be their worthy children, their worthy successors. The main purpose of the article is the role of literature in the development of our spirituality, and today we want to prove it to you through this article. Ahmad Yassavi, Najmiddin Kubro, Alisher Navoi, Babur, Ogahi, Muqumi, Lutfi, Atoi, Uvaysi, Mashrab, Nodira, Dilshodi Barno. about their contributions to the development of our literature and their literary heritage.

Keywords: "Ideological paligon", spirituality, "Mahbub ul-qulub", spiritual consciousness, classical literature, oriental classics.

Spirituality is a concept that represents the spiritual and mental world of man. It includes people's philosophical, legal, scientific, artistic, moral, and religious ideas. It is known that man has an external and an internal world. The external world includes his stature, appearance, dress, demeanor, and so on. His inner world includes his purpose in life, his thoughts, desires, aspirations, and emotions. This inner world of man is spirituality. While food gives a person physical strength, spirituality gives him spiritual nourishment and strength. Spirituality is related to enlightenment and culture. Spirituality does not come to people in a ready state. It can only be achieved through continuous study, study and experience. The richer the spirituality, the more prosperous the society and the nation. Therefore, raising the morale of Uzbekistan, the spiritualization of the people has risen to the level of state policy. Independence has opened the way for the study of the centuries-old rich historical, scientific, cultural and religious heritage of the Uzbek people and its use as a common and invaluable property of the people. Our spirituality has been formed, enriched and developed along with universal values from the Avesto and Zoroastrian teachings to the present day. "The need for the word 'spirituality' was felt after independence. It was very important to meet the needs of the ideologically weak people. Spirituality was a very good spiritual food in this regard. The inculcation of the idea of spirituality for a people thirsting for its history, science and values

has led to good results in its awakening. Spirituality is a set of higher moral concepts. But in any case, in any case, it is not right to give priority to spirituality, to show that immorality is the cause. If you eat honey every day, it will hit your stomach in a week. For example, it is not always the case that a child makes a mistake (crime) because of the immorality of the child and his family. Conditions are created first for spirituality. It will be required later. "The subject "Fundamentals of Spirituality" is taught in the republican education system. Scientific research is being conducted in the field of spirituality. "It is necessary to understand our national identity, to study the ancient and rich history of our Motherland, to strengthen scientific research in this area, to fully support the activities of scientists in the humanities. The assessment of the past must be objective, and most importantly, free from various ideological views. Unfortunately, the study of the history of our country in the past has not been sufficiently carried out archeological research. Therefore, it is necessary to organize the activities of the Institute of Archeology and Art History of the Academy of Sciences, archeological research in universities and museums with foreign partners. We must pay special attention to inculcating in the minds of young people the invaluable heritage of our great scholars and writers, our saints, the courage of our invincible commanders and leaders, to strengthen their sense of national pride and pride. " Epics glorifying heroism and courage, such as the epics "Alpomish", "Gorogly" of the millennium folklore of our people, enrich the artistic thinking of the reader, the younger generation, enrich the spiritual worldview, It serves to further increase the love and pride for the homeland. For example, for the youth of our country, folklore is a great impetus for the formation of examples of courage and bravery. Their symbol of devotion to the motherland will grow stronger, to ensure its peaceful and peaceful functioning, to sacrifice their lives if necessary - an example from our national heroes such as Tomaris, Shirak, Temur Malik, Jaloliddin Manguberdi, Amir Temir can be. The role of literature in the formation and development of our spirituality is invaluable. Spirituality is the inner world of man, that is, his spirit and consciousness. The word literature means "etiquette", "etiquette", "treasure of etiquette". So literature is etiquette. It should be noted that fiction, in a sense, educates and nurtures us. When we were young, we calmed down when our parents or people older than us told us stories or other means of literature. Scientists have found that a fairy tale told to young children before going to bed helps them to develop a worldview and sleep soundly at night. Let's talk about the role and

importance of our classical literature in the development of our spirituality. Classical literature, what is the direction of literature? Ahmad Yassavi, Najmiddin Kubro, Alisher Navoi, Babur, Mashrab, Nodira, Uvaysi, we can easily continue the list of people who have left their immortal history in the history of our classical literature. Classical literature began after the invasion of our territory by the Arab states. Classical literature consists of ghazals, rubais, fards, qitas, muhammas, musammans, murabbas. And the meaning they put in them, in a sense, was able to follow. We can be proud of our literature, because our literature.w.w.w. gazeta.uz Davronbek Tojialiyeu, journalist, editor-in-chief of www.ziyouz.uz. need to save man from the mire of ignorance. It requires "knowledge in the Shari'a, knowledge in the teachings, perfection in truth, and knowledge in the ocean."If we talk about Alisher Navoi again, all the generations of Navoi are of great importance in our development as perfect human beings today. His book Mahbub ul-Qulub, written in the form of a pandnoma, is a beautiful interpretation of the good and bad sides of man. "My goal is to run in every village and street, to reach out to people of all walks of life, and to know the good and the bad, and to experience the good and the bad. Good and evil (from evil, sins) have reached my nostrils and thorns have reached my chest, and I am (low, stingy, nokas) and karim zahm and marhamin have darkened my heart.

And some of the Companions of the time and some of the Companions of the time (some of their friends) are unaware of this, and their hearts are devoid of this good and evil. It was obligatory to awaken these people and warn them of this situation, so that they would have the wisdom of all kinds of people and the consciousness of every class, so that they would hasten to the service of a worthy person, and so that they would have an inappropriate conversation. They should be careful not to speak secretly. And they do not eat the devil's tricks and deceit. All sorts of conversations and features, let's be jealous of the alar, let's stop the experience of this poor man. "The above sentence is about people. Let's talk about Muhammad Rizo Ogahi and his works, the most "great and great" creator in the history of our classical literature after Navoi.. Muhammad Reza Ogahi is one of the most famous writers in the history of our literature with his skillful translation work and unique works. Ogahiy (pseudonym; full name Muhammadrizo Erniyozbek oglu) (1809.17.12, Qiyot village near Khiva - 1874.14.12) - poet, historian, translator.

He was born in Mirab family. He studied in Khiva madrassas. He is fluent in Arabic, Persian and Turkish languages. He took part in the

conversations of famous poets and scholars of Khorezm, fans of literature. He studied the works of Eastern classics, especially Navoi. After the death of his uncle and mentor Munis in 1829, the khan of Khiva, Allakulikhan (1825-1842), appointed Agahi to replace Munis. From that time on, Ogahi was engaged in the life of the people and the affairs of the palace. During a period of intense socio-political work, he fell from a horse and became paralyzed (1845). In 1857 he resigned from the post of mirab. Until the end of his life he lived in financial need, sadness and illness. Agahi's ideas, imbued with a high humanistic spirit, influenced the political and enlightenment upbringing of the khan and poet Feruz.

As a historian, he wrote poems dedicated to the khans of Khiva and great historical figures. Agahi's Qasidai Nasihat is dedicated to Feruz.. In his sermons, he shows the way to rule the kingdom, and outlines ways to govern the country and the people with justice. The poem is written in the genre of masnavi, which vividly reflects the political and enlightenment views of the poet. According to Ogahi, any head of state should have all the positive qualities to strengthen power. The king must be generous, courageous, just, zealous, generous, imaginative, pure-minded, cultured, considerate, and poor. The ruler argues that if he possesses these qualities, his power will be perfect and his country will be prosperous. Agahi also pointed out the ways of governing the state. According to the poet, the king must strictly follow the rules of Sharia.

He must stay away from revelry, sedition and gossip, ignorance, laziness, oppression, slander, and materialism. He listened to Feruz Ogahi's advice on governing the state, wrote his wise verses on marble, put them in the archives, and did many good deeds. Therefore, Ogahi's historical works are valuable both as fiction and as rare historical documents that accurately reflect the reality of Khorezm in the 19th century. In the preface of the Tawiz-ul-Ashiqin office, Ogahiy said, he has made me as precious and honorable in my career, as bright and glorious as the sun among other people in honor and dignity, he said. Agahi's historical works differ radically from other historical works in the presence and authenticity of clear evidence. "Academician G.Gulom" Like other peoples of our country, the Uzbek people have a rich, unique culture, created over the centuries.

A number of great figures of science, literature and art were born here. Of the 26 works by the author, 4 have not yet been found, and 16 of his 22 works have been preserved. In particular, 6 works (11 copies) are kept at the Republican Institute of Oriental Studies named after Beruni. There are

10 works in St. Petersburg and 8 in Dushanbe. Today, 22 of his works and 72 manuscripts are in the world's collections. His works were first taken by Armen Vamberi when he came to Khiva during the reign of Sayyid Muhammad Khan, and in 1873, when A. Kun Khan took 300 rare books from his treasury, he also took the works of Munis and Agahi.

Literature.

1. Shavkat Mirziyoyev The intention is that the work of the great people will be great, life will be bright and the future will be prosperous-T.: "Uzbekistan", 2019. 38-p.

2. Alisher Navoi. Mahbub ul -qulub-T.: "G`afur Gulom" 2011. 453-453-p.

3. Kamil Avaz, Honorary Chairman of the Ogahi Foundation, World Literature Magazine, 2009, No. 10.

4. Shavkat Mirziyoyev The intention is that the work of the great nation will be great, life will be bright and the future will be prosperous-T.: "Uzbekistan", 2019. 339-p.

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ДЕТЕРМИНАНТОВ КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Отабоев Бобур

Преподаватель кафедры «Уголовного права, криминологии и
противодействию коррупции» Ташкентского государственного
университета

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6205971>

Без сомнения, преступность не возникает сама по себе, в каждом случае что-то порождает и создает надлежащие условия для ее появления. По мнению ряда ученых-криминологов, возникновение преступных деяний связано не только с определенными причинами, но и целым рядом условий, способствующих этому. Как отмечала Н.Ф.Кузнецова, эти причины и условия, порождающие преступность, объединяются родовым понятием «криминогенные детерминанты». Слово детерминант означает «определитель», следовательно, детерминировать — «определять, обуславливать»¹. В.Д.Малков утверждает, под словом детерминанты понимаются конкретные факторы (обстоятельства), которые порождают явление, обуславливают его существование². Мнения и взгляды этих криминологов направляют на конкретные факторы (обстоятельства), порождающие явление и обуславливающие его. Слово «обстоятельства», по мнению А.И.Долговой, служит как объединяющий термин для причин и условий³. Основываясь на представленных определениях, под детерминантами преступности понимаются причины и условия, определяющие преступность и способствующие, обуславливающие ее возникновение. Причинами преступности являются те социально-психологические факторы, от которых непосредственно зависит совершение преступлений, которые воспроизводят преступность и преступления как свое закономерное следствие. Невозможно выделить одной «главной» причины, объединяющая разные формы и виды преступности. Кроме того, нельзя связывать анализ детерминант преступности только с составлением «каталога причин», имеют значение и первичные условия жизнедеятельности людей, при изменении которых и возникает такое явление как преступность. Причины выступают как факторы, которые имеют определяющее воздействие на принятие решения о совершении деяния, появление и развитие мотива и цели, выбор преступных средств, способов и методов для ее достижения. При совершении преступлений причина порождает следствие, условие этому способствует. Однако эти элементы действуют совместно и представляют из себя единую действующую систему. Данная система причин и условий, совместное действие которых вызывает следствия – преступность и преступление, называются криминогенными детерминантами⁴. Если

¹Криминология: Учебник / Под ред. проф. Н. Ф. Кузнецовой, проф. В. В. Лунеева. — 2-е изд., перераб. и доп. С.21.

² Криминология: Учебник для вузов / Под ред. проф.В.Д.Малкова — 4-е изд., переб. и доп. М.ЗАО «Юстицинформ», 2011 – С.56.

³ Криминология: Учебник для вузов / Под ред. Проф. А.И.Долговой — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Норма, 2005. С.103.

⁴ Коррупционные детерминанты в региональном аспекте- Батчаева Аминат Алхазовна // аспирант кафедры теории государства и права СГУ, г. Ставрополь

говорить об условиях, то они представляют из себя такие общественные явления, которые оказывают влияние на формирование и действие причины. Условие само по себе не порождает преступность или преступление, а обуславливает процессы порождения и совершения преступного деяния. Именно от условий, зависит: каким способом преступление будет совершено, каким будет размер и характер причинённого вреда, когда и где будет совершено преступление, также каким будет объект преступного посягательства.

Обстоятельство может выступать как причиной совершения преступления, так и его условием и все это зависит только от конкретной ситуации. Условия, причины могут быть связаны с разными сферами жизнедеятельности человека, к примеру, от идеологии и воспитания, до психологии и экономики в том числе.

Безусловно, одним из существенных аспектов криминологической характеристики коррупционных преступности является выявление причин и условий, которые порождают и обуславливают совершение коррупционных деяний. Коррупция, как отмечалось выше, явление существует еще со времен возникновения первых государства. В каждом государстве существуют определенные льготы, привилегии, которые распределяется между жителями. Этим же распределение обычно занимаются государственные служащие, должностные лица, обладающие полномочиями и действующие по своему усмотрению. Следовательно, иногда появляется заинтересованность этих должностных лиц в решении дела не в пользу государства, а получить какие-то личные выгоды с этого процесса. Коррупция – признак того, что в государственном аппарате что-то не так. Соответственно, представляется целесообразным выявить причины и условия этого явления. Состояние, специфика и динамика коррупции–обусловлены политическими, социальными и экономическими проблемами страны. Во многих государствах на стадии модернизации наблюдается высокий уровень коррупции. При этом каждом государстве эти причины и условия имеют специфический характер. Также важно дифференцировать общие причины и условия, порождающие коррупцию в развитых странах, где уже полным ходом проводится антикоррупционная политика от стран, переживающих переходный период. Ясно что страны находящиеся на стадии модернизации, в первую очередь - переживающие переходный период от централизованной к рыночной экономике, имеют специфические причины и условия, связанные с коррупцией. Можно выделить общие причины и условия, порождающие, коррупцию:

Препятствия связанные с преодоления наследства прежнего режима власти в государстве. К ним можно отнести сложности отхода от закрытости и неподконтрольности власти, которые, несомненно, способствуют процветанию коррупции; Иной фактор – сложности преодоление порядка верховенства власти над экономики, что было характерно тоталитарным режимам с централизованной системой управления экономикой; Экономическая нестабильность, которая характерна развивающимся государствам. К факторам, которые имеется ввиду под нестабильностью можно отнести инфляцию, дефицит четких регулятивных механизмов неуместное присутствие государства в экономике и т.д. В таких случаях

наблюдается случаи поиска выгоды с помощью коррупционных преступлений. Это приводит к расширению зоны теневой экономики, в том числе и сферу коррупции;

Неразвитое и несовершенное законодательство. В процессе модернизации и обновления фундаментальных основ экономики, данный нововведения обгоняет законодательное обеспечение этих процессов в государстве. Экономическая либерализация очень часто сопровождается отсутствием адекватного восприятия со стороны государственных чиновников и недостатками или вообще отсутствием законодательного регулирования новых сфер экономики. Данный фактор является одним из признаков переходного периода и служит одновременно благоприятной почвой для коррупции. Неразвитость законодательства может проявляться и в ненадлежащем качестве законодательных актов, в несовершенстве всей правовой системы, в нечеткости законотворческих процедур⁵. На основании этого порождаются различные виды коррупции: - противоречивостью законодательства и даже отдельных законов, что позволяет должностным лицам создавать себе условия для коррупции; - отсутствием законодательно установленных процедур подготовки и принятия нормативных и иных регулирующих подзаконных актов, что существенно создает возможность для коррупции. Все это усугубляется общим пренебрежением к процедурной строгости;

Низкая эффективность институтов власти. В первую очередь, речь идет об исполнительной власти. Бюрократические структуры очень стойки и хорошо выживают даже при самых сложных для них ситуациях. Притом, чем энергичнее грядущие изменения, тем больше энергии и изобретательности тратит аппарат на собственное сохранение. Следовательно, жизнь в государстве стремительно преобразовывается, а бюрократические институты и управленческий аппарат отстают от этих изменений⁶. Недейственность государственных реформ подтверждается и тем, что после разрушения номенклатурной системы не появилась соответствующая требованиям времени система назначения и продвижения государственных чиновников. В результате этого новая волна служащих в ряде, которых содержится немало лиц, идущих на государственную службу для использования своего служебного положения в целях, противоречащих государственным интересам;

Неэффективное функционирование гражданского общества. Как известно, одним из важных элементов современных демократических государств выступают институты гражданского общества, более того эти государство в состоянии решать свои проблемы только в кооперации с данными институтами. В начальных этапах модернизации государства вследствие нововведений состояние граждан ухудшается, соответственно это вызывает разочарование граждан и подрывает их доверие к власти;

Неукорененность демократических политических традиций. Проникновению коррупции в политику способствуют несформированность политической культуры⁷.

Изучение национальной и зарубежной специальной криминологической литературы дало возможность выделить некоторые группы причин и условий

⁵ <http://www.allpravo.ru/library/doc101p0/instrum6770/item6782.html>

⁶ Tanzi, V. Corruption around the world : Causes, consequences, scope, and cures. IMF working paper. Washington, D.C., 1998. C.28

⁷

(факторов), детерминирующих коррупцию как свое закономерное следствие. К ним относятся: правовые, идеологические, организационно-управленческие, воспитательные, социально-экономические и другие причины и условия.

К *правовым* факторам, детерминирующим коррупцию можно отнести недостаточное правовое регулирование некоторых сфер деятельности и недостатки в действующих законодательных актах. К примеру, ненадлежащая регламентация служебных полномочий должностных лиц органов государственной власти и управления. В большинстве случаев, законодательная техника на высоком уровне, без коллизий и недостатков, но большинство проблем, возникают именно в правоприменительной практике;

Группа *организационно-управленческих* факторов, детерминирующих коррупцию, включает в себя:

- отсутствие в масштабах страны самостоятельного, максимально независимого специального органа по противодействию коррупции, который бы наряду с другими функциями изучал причины и условия коррупции выработал конкретные меры по ее снижению;

- государственные органы в своей деятельности, акцентируют больше внимания и сил на борьбу с последствиями коррупции, а не на профилактику причин, детерминирующих коррупцию⁸.

Важный аспект социально-психологического климата в обществе, создающая благоприятные условия для процветания коррупции, - двойной моральный стандарт. Граждане охотно поддерживает публичное обвинение в коррупции, меры государственного принуждения к коррупционерам, но для решения своих проблем соглашается принимать правила игры, предложенные или навязанные коррупционерами, т.е. коррупция, особенно низовая, является принимаемой «по умолчанию» частью быта⁹. Исходя из вышеотмеченного можно сделать выводы о том, что существует огромное количество причин и условий, порождающих и обуславливающих коррупционные преступления. К ним можно отнести такие, которые свойственны не только нашему государству, но и большинству развивающихся стран, во-первых, они находятся в переходном периоде от централизованной к рыночной экономике. Ведь специфика переходного периода – смешение традиций и культурных стереотипов, свобода практически беспрепятственной конвертации одних форм капитала в другие. Следовательно, некоторые должностные лица рассматривают свою службу как продолжение рынка, а порой даже демократию трактуют как свободу преобразования нормального рынка в рынок коррупционных услуг.

Необходимо отметить, что коррупция, ее масштабы, специфика и динамика – следствие общих политических, социальных и экономических проблем страны. Уровень коррупции всегда высокий в странах, которые находятся на стадии модернизации и это обусловлено рядом причин и условий, и мы выше привели основные детерминанты коррупционных преступлений.

⁸ Борьба с коррупцией в государственных органах Республики Казахстан: учебное пособие / под ред. Е.О. Алауханова. – Алматы: КазАТК, 2008 г.- С. 176.

⁹ Г.С. Гончаренко *КОРРУПЦИЯ И ПРОБЛЕМЫ, ПОРОЖДАЮЩИЕ ЕЕ* // <https://cyberleninka.ru/article/n/korrupsiya-i-problemy-porozhdayuschie-ee>

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYALANUVCHILAR BILAN PEDAGOGIC DIAGNOSTIKA TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI

Salixova Zulfizar Muzaffar qizi

Nizomiy nomidagi TDPU "Ta'li tarbiya nazariyasi va metodikasi"

maktabgacha ta'lim magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6206551>

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda pedagogik diagnostika o'tkazishning ahamiyati, tarbiyalanuvchilar tomonidan o'zlashtirish va uning qay daraja ushbu jarayondagi qiyinchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan choralar nazarda tutilgan.

Kalit so'zlar: diagnostika, Pedagogik diagnostika, psixologik-pedagogik profilaktika, ta'lim ob'ekti, diagnostik tahlil, tahliliy xulosalar.

Kirish

Pedagogik diagnostika tarbiyalanuvchining o'zlashtirishi, ta'lim-tarbiya jarayonidagi qiyinchiliklarini, uning faoliyatiga ta'sir qilayotgan ijtimoiy, oilaviy omillarni o'rganishga yo'naltirilgandir. Diagnostika natijalari esa talim-tarbiya jarayonini tog'ri rejalashtirish, yo'l qo'yilgan xatolarni tuzatish, psixologik-pedagogik profilaktika ishlarini olib borish imkonini beradi.

Jamiyatning hech bir a'zosi yo'qki, farzandining kamolini, uning baxt-u soadatini ko'rishni istamagan bo'lsa. Oilada farzand tug'ilishi bilan bir qatorda u bilan yangi orzular tug'ilib birgalikda kamol topib boradi. Oila bolalarni jamiyatga tayyorlovchi ilk bo'g'indir. Oila orqali kelajak avlod jamiyat oldidagi huquqi, burchi va majburiyatlarini anglab boradi. Bugungi kunda oldimizga qo'ygan buyuk maqsadlarimizga, ezgu niyatlarimizga erishishimiz, jamiyatimizning yangilanishi, hayotimizning taraqqiyoti va istiqboli amalga oshirilayotgan islohotlarimiz, rejalarimizning samarasi taqdiri - bularning barchasi, avvalambor, zamon talablariga javob beradigan yuqori malakali, ongli mutaxassis kadrlar tayyorlash muammosi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois mamlakatimizning istiqbol yo'lidagi birinchi qadamlaridanoq, buyuk ma'naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta'lim - tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg'unlashtirish asosida jahon andozalari va ko'nikmalari darajasiga chiqarish maqsadiga katta ahamiyat berib kelinmoqda har qanday faoliyat zamirida ham amalga oshirilgan ishlarni pirovard maqsadi vazifalari va kutilgan natijalarini sarhisob qilish, amaliy, xulosalar yasash - bo'sh yoki muvaffaqiyatli o'rinlarni belgilab olish faoliyatni keyingi bosqichlarida uni hisobga olish diagnostika deyiladi. Pedagogik diagnostika yordamida ta'lim-tarbiya jarayoni to'g'ri tahlil etiladi va uning samaradorligi to'g'ri baxolanadi. Boshqacha qilib aytganda, pedagogik diagnostika orqali ta'lim ob'ekti, ta'limiy tushunchalar qaydarajada o'zlashtirilganligi tahlil etiladi, o'quv dasturlarini o'zlashtirish darajasi baxolanadi. Pedagogik diagnostika muxim ahamiyatga ega. U o'quv-tarbiya jarayonini yaxshilashga xizmat qiladi, ta'limiy faoliyat natijasida erishilgan samaralarni xolislik bilan belgilab beradi, yo'l qo'yilgan kamchilik va nuqsonlarni bartaraf etishga yo'l ochadi, pirovard natijada ta'limning takomillashib borishiga ijobiy ta'sir qiladi. Pedagogik diagnostika tarixiga nazar tashlasak o'tgan asrlarda u faqat o'quvchi bilimini baxolash orqali amalga oshirilganini kuzatamiz. Unga 1864 yilda AKSh olimlari

D.Fisher va R.Ressler asos solganlar, 1908 yildan boshlab esa, olim T.Stoun arifmetikadan test orqali o'quvchi bilimini sinash tizimini tadbqiq etgan.

Modomiki maqsad xaqiqiy ta'limiy axvolni aniqlash ekan, unga to'g'ri, halollik, haqqoniylik bilan yondashish zarur. Aks xolda, diagnostikadan ko'zlangan natijaga erishish, to'g'ri tashxis belgilash mumkin emas. Sinovchi, ya'ni diagnostik tahlil o'tkazuvchi qilinayotgan ishlarning tub maqsadiga tushunib yetishiga, mas'uliyatiga, ishga bo'lgan yondashuviga va nihoyat uning saviyasiga bog'liq.

Budan kelib chiqadigan amaliy xulosa shuki, pedagogik diagnostikani amalga oshirishda rioya-andisha, tanish-bilishchilik yoki boshka noxushliklar aralashsa, haqiqiy ahvol aniqlanmaydi, umumiy ishga putur yetadi, kamchilik va nuqsonlar ochilmay, ta'limni takomillashtirishdan ko'zda tutilgan maqsadlar ochilmay qoladi.

Pedagogik diagnostikaning ishonchliligi bir necha marta qilingan tahliliy xulosalar natijasining bir xilligi qayd etilgan xollardagina ta'minlanadi.

Agar buni muayan tarbiyalanuvchilarning hayotiy faoliyati bilan bog'lasak, mabodo Sinovchi ilgari ishini oradan bir necha vaqt o'tib, aynan o'shanday baxolasa, ishonchlilik paydo bo'ladi, lekin bunday xol afsuski amaliyotda kam uchramoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlarstrategiyasi" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil7-fevraldagi PF-4947
2. "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 30.09.2017 yildagi PF-5198-son
3. "2017 — 2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 29.12.2016 yildagi PQ-2707-son
4. Nurkeldieva D.A Chicherina Ya.Ye Ilk maktabgacha yoshidagi bolalarni psihologik, pedagogic va logopediya tekshirish. T.: Yangi asr avlodi 2007y
5. John W. Jacobson, James A. AMulick and Johannes Rojahn. Intellektual and Development Disabilities. 2007 Springer Science+Bussines Media LLC New York

ГАЗОБАРИК АЗОТЛАШ

Охунжонов Зухриддин Носиржонович

ORCID:0000-0002 Фарғона Политехника Институту

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6223901>

Аннотация: Деталларни юзаларини газобарик азотлаб мустахкамлигини яхшилаш борасидаги электролитик ўстириш ва плазмали суюлтириб қоплаш методларини мақбул вариантни ишлаб чиқиш ва улврни илмий ва назарий, амалий тасдиқини тахлили.

Калит сўзлар: Газобарик, 16X2H3MФБАЮ, 12X18H10T.

16X2H3MФБАЮ – Ш (мартенсит синф), **12X.8'.1 T** (эустенит синф) ва техник темирларни 100 – 150 Мпа азот босимида ва 950 – 1150 оС хароратда 3 соат мобайнида азотлангандан сўнг ҳамда 1 соатда 300 – 600 оС қўшимча термик тозаловдан кейинги тузулиши, қаттиқлиги ва қалинлигини ўрганилди. Пўлатларни баланд босимда азотлаш кимёвий термик тозалашнинг янги йўналиши хисобланади. Қуйдаги ишнинг мақсади – газобарик азотлаш мустахкалалашган чуқур қатламлар ҳосил қилиши газ ва ионли азотлаш усуллари билан ҳосил қилолмаслигини исботлаш. Тадқиқотчилар изланиш объекти сифатида **16X2H3MФБАЮ** мартенсит синф ўтамуустаҳкам пўлати, 12X18H10T аустенит занглашга чидамли пўлат ҳамда техник темирлар олинди. Намуналарни азот билан 130 дан 150 Мпа гача азот босимида 3 соат мобайнида 950 – 1150 оС хароратда газобарик тўйинтирилди. Пўлатнинг мустаҳкамланган қатламида икки шаклда бўлади деб тахмин қилишган: нитридлар ва қаттиқ эритмалар кўринишида, бунда азот концентрацияси стандарт азотлашда олинди. Тадқиқотчилар кўшимча 300 – 600 туширтиришарда. Азотлашдан кейин мустаҳкамланган қатламнинг қаттиқлиги тахсироти миқротетдометр ПМТ – 3 да 1 Н кучида ўлчашарди. Қатламлар тузулишини Неофон – 30 микроскоп ёрдамида ўлчашарда, фаза таркибини эса рентгенографик усулда кобальтов дифрактометрда ДРОН – 3М К - нурланишда ўрганиларди. Қатлам қалинлиги деб сиртдан қирқманинг хажмигача бўлган масофага айтиларди, бундан унинг қаттиқлиги марказ қаттиқлигига мос келиши келарди. Пўлат қатламини ҳам, марказни ҳам максимал мустаҳкамлигини олиш учун қўшимча термик ишловни ўрнини аниқлашарди. Юқори хароратда атомни газобарик тўйинтириш дастлабки термик ишлов бериш мақсадга мувофиқмас. **16X2H3MФБАЮ** – Ш ва 12X18H10T пўлатларни тадқиқот қилиш учун ушбу материалларни саноатда қанчалик муҳумлиги, азотлашдан кейинги қўшимча тоблаш керакмаслиги асос қилиб олинган. 16X2H3MФБАЮ – Ш пўлатида совутиш тезлиги кенг диапазонда азотлашдан кейин ўтказишда мартенитли тузилиш ҳосил бўлади. 12X18H10T пўлатида эса шундай совутиш шароитида аустенит тузилишини сақлаб қолади. Иккала ҳолат учун шу пўлатлардан қилинган деталлар ва буюмлар тузилишлари ўхшаш. 650 – 700 оС юқори бўлмаган хароратга ботириш мустаҳкамланган қатламдан азот қисимлари чиқиб кетмайди. Азотлашдан максимал эффекти азот ишчи муҳитда юқори босимда азотлаш босими 150 МПа ва ишлов бериш харорати 950 – 1150 оС боради. Азотлашдаги материалдан кегинги қуйқумини совутиш

тезлиги азотда совутилиши 30 0C/мин. ва сувда – 450 0C/мин. Темирни ($t = 950$ 0C) газобарик азотлаганда қатлам қалинлиги 0,9 мм гача ошди (1-сурат) ва қатламлар сиртида эвтектоиддан олдингига ўхшаган тузилиш хосил бўлди [Fe₄N] аралашмаси], а). Азот концентрацияси хисобланганда сирт зонасида унинг концентрацияси 1,65% етади. Бу илмий ишда кўрсатилганидек ўхшаш шароитдаги азотлаш азотнинг темирдаги концентрацияси ошиб кетади. Азот концентрасияси қатлам сиртида атмосфера босимида метастабий хисобланади. 1 соат мобайнида 600 -750 0C гача бўлганда нисбатан паст хароратга ботирилганда азотланган қатламни микротузилиши деярли ўзгармайди натижада азот харакатини кичик диффузияси. Юқори хароратда қиздириш азотланмаслик хавфини туғдиради. Масалан, 16X2H3MФБАЮ Ш пўлатни 5 – 7 дакикали мобайнида 1150 0C тузли ваннада тоблаш учун қиздирилганда (азотлашдан кегинги 150 МПа босимида, 950 0C хароратида ва совутиш тезлиги 30 0C/дак.) азот қисман йўқотилди. Деазотлаш қатлами қалинлиги 0,3 мм йетди. Ушбу қисимда кўп фазали тузилиш ўрнига, 2-б суратда кўрсатилган, кўринмас иккинчи фазанинг қаттиқ эритмали тузилиши хосил бўлди. Ушбу зонанинг қаттиқлиги 400HV тенг, 0,3 мм дан ортиқроқ масофада жойлашган қатлам қаттиқлиги 630 HV йетди. 2 - сурат а, б, в расимларда кўрсатилган 16X2H3MФБАЮ – Ш пўлат микротузилиши диффузион қатлам қаттиқлигини тахсимлаб бериши. Азотланган қатламнинг (D) техник темирни азот босимида боғлиқлиги 2 – сурат. Азотланган қатламларни микротузилиши:

А – техник темир ($\sigma = 150$ МПа,

$t_{аз} = 950$ 0C, $t_{сов} = 3$ соат, $v_{совутиш} = 30$ 0C/ дак.);

Б - 16X2H3MФБАЮ–Ш ($\sigma = 150$ МПа,

$t_{аз} = 450$ 0C, $t_{аз} = 3$ соат, $v_{совутиш} = 450$ 0C/ дак.), 500;

В – 12X18H10T пулати ($\sigma = 1150$ МПа,

$t_{аз} = 950$ 0C, $t_{аз} = 3$ соат, $v_{совутиш} = 450$ 0C/ дак.), 250;

I – диспер заррالي купфазалий қатлам қисми;

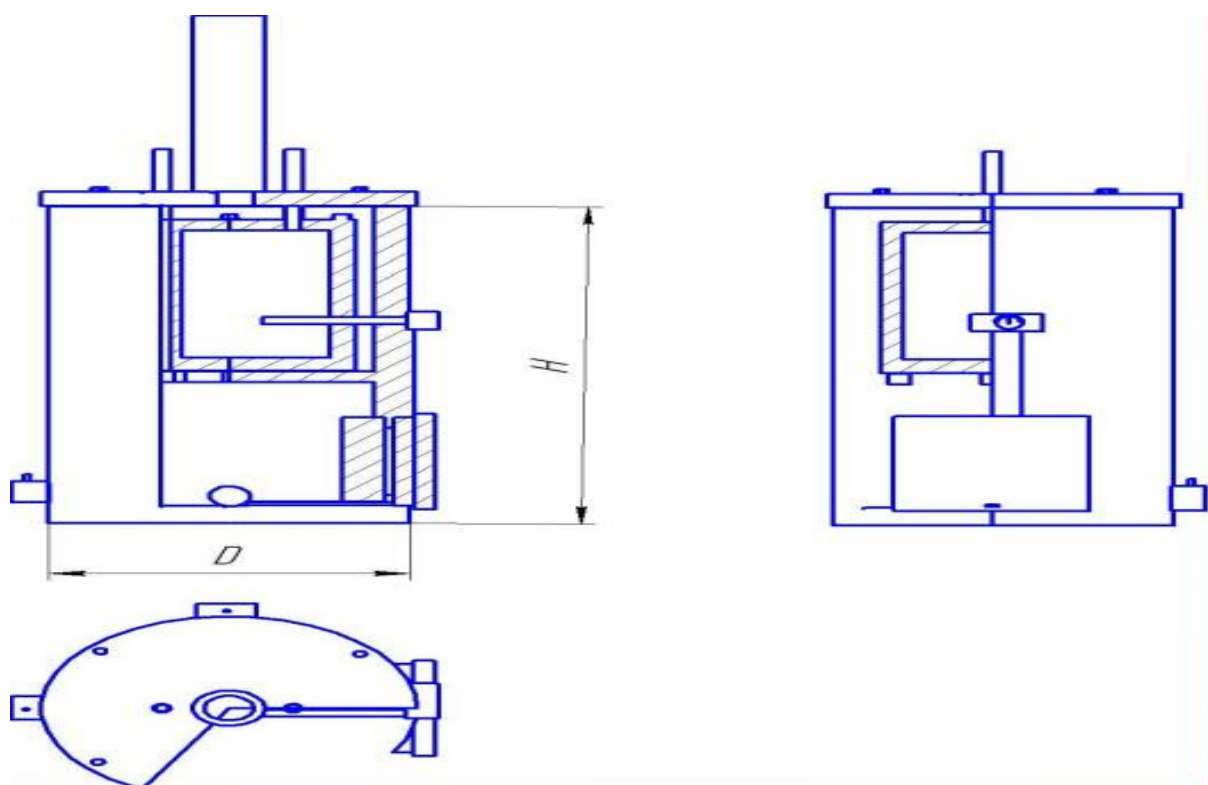
II иккинчи фаза кўринмас заррали қаттиқ эритмали қисм. Иккала пўлатда ҳам, кимёвий таркиби ва тузилиш синфига қарамасдан, азотланган қисми деярли бир хил қалинликда, лекин тузилиши ҳар хил бўлади. Сиртида турли фазаларни юқори диспер зарралари жойлашган: – фаза, ' – фаза (Fe₄N) ва CrN (жадвалга қаранг). қатламни иккинчи қисми яққол кўринмайдиган бир хил қаттиқ эритмадан ташкил топади. Ушбу қисимлари қаттиқлидан яққол фарқ қилади. . 16X2H3MФБАЮ–Ш пўлатнинг азотланган қатламида иккита қаттиқ эритма мавжуд бўлади – ОЦК ва ГЦК, иккинчи фаза пўлатни Fe₄N нитриди хисобланади. 12X18H10T пўлатида **ОЦК** ва **ГЦК** қаттиқ эритмалардан ташқари CrN нитриди бор. Темирнинг азотланган қатламида азотни юқори босимда ишлов берганда эвтектоидлар сони ошади. Азотланган темирни (сиртида) 30, 100 ва 150 МПа босимида ишлов берганда 250, 270 ва 320 HV га йетади. Тоблаш 1 соат мобайнида 300 – 600 0C хароратга ботирилиб азотланган 16X2H3MФБАЮ–Ш ва 12X18H10T пўлатлар устида ўтказилган тажрибалар шуни кўрсатяпдики, оптимал ботириш харорати 500 0C тенг. Газобарик азотлашни узиға хос фарқи қатламларни мустахкамлаши юқори тезликда ошиши ва камроқ ушлаб туришда ҳам қатламларни қалинлиги 1 мм бўлади. Газобарик азотлашдан кейин мустахкамланган қатлам қаттиқлиги мустахкамланган қатлам қаттиқлигидан пастроқ, масалан, 38X2MЮА

пўлатида ва унинг аналогларида, ананавий азотлашдан кейин. Бунда шу пайтда ўзида қаттиқлик керакли даражадаси баланд, бу газобарик азотлашни деярли азотланмайдиган аустенит пўлат деталларига саноатда ишлов беришни қўллаш ва такомиллаштиришидир. Бир мунча, йетарли даражада ботирилганда ҳосил бўлувчи қаттиқлиги ошиши, бўса бунди, эрийдиган азот қисмларига қараганда, нитрид билан боғлиқ, азотни катта қисмини билдиради. Бу тахминга қўшимча қилиб 12X18H10T пўлатни азотлагада фаза таркиби ва тузилиши ўзгаради. Таркибида CrN нитрид қатлам таркибида топилди. (жадвалга қара). Хромни қаттиқ эритмадан нитридга ўтиши аустенит тузилишини сақлаб қолиш учун темир, никел ва хром балансини ўзгаришини билдиради. Натижада, азотланган қатламда иккита қаттиқ эритма қоришмаси – ОЦК ва ГЦК, аниқланди. Ушбу бошқа тизим орқали ишлов берилган икки фазали тузилиш мустахкамлашган 12X18H10T пўлат қатлимида аниқланди. Икки фазали қаттиқ эритмали қоришмалар пайдо бўлишига қарамасдан 12X18H10T мустахкамлашган пўлат қатламлар қаттиқлиги доим тобланган марказ қаттиқлигидан ошади. Азотланган 16X2H3MΦБАЮ – Ш пўлат қатлам тузилишида мартенситдан ташкил топган ва ишловдан кегинги аустенитни сақлаб қолган ОЦК ва ГЦК эритмалари қатнашади. Юқори ҳароратда ишлов берилиб азотланган 12X18H10T пўлат қатламинида ОЦК эритмасини пайдо бўлиши хром CrN нитридга ўтганлиги учун темир, хром ва никел тафоути бузилиши билан боғлиқ бўлади. ОЦК эритмасини бошқа сабаби бошланғич ҳолатида таркибидаги хром миқдори мартенситни легирован аустенит қисмига ўтганиданидан оз қилиб кўрсатса ҳам бўлади. Азотлангандан сунг пўлат 15,30 ва 450 ОС/дак. тезлигиде совиди. Тадқиқотлар натижаси шуни кўратдики совутилишдаги тезлик кўтарилганда максимал қаттиқлик қатлами 400 дан 700 HV гача ошади. Тахмин қилинишича, совитиш тезлигини ошириш нитрид заррачаларини мустахкамлашини секинлаштиради. Бу аустенитдан азотни, қаттиқ эритмани совутганда аста секин азот эрувчанлиги сусайиб борганда, ажралиб чиқиши билан боғлиқ. Олинган натижалар газобарик азотлашдан кейин тезлатган ҳолатда совутиш мақсадга мувофиқ. Максимал мустахкамлаш иккала пўлатлар ботириб олингандан кейинги 1 соат 500 ОС тутиб туришдан кейин олинади. Иккала пўлатлар учун ботириб олингандан кейинги мустахкамлиги ошиши унча юқори бўлмади. Бу натижа қисман боғланган азот қисмини кўрсатади, яни металл матрицадаги эриган азот қисман ошиб кетган 16X2H3MΦБАЮ-Ш пўлатдаги мартенсити ва 12X18H10T пўлатида аустенити, нитридлар шаклида. 1. 16X2H3MΦБАЮ – Ш ва 12X18H10T пўлатларида азотлашда, жараёнларни юқори ҳароратда (3 соат 11500С тоблашда) ва 150 МПа босимида 16X2H3MΦАБЮ – Ш пўлатига 1,5 мм қалинликда, 12X18H10T пўлатига 1 мм қалинликдаги шароитда ўтказилса катта қалин қатлам ҳосил қилиши мумкун. Бу ҳолда қатламлар қаттиқлиги 800 ва 750 HV ни ташкил қилади. 2. Иккала азотланган пўлатларни қатлам тузилишида яхлит нитрид нозик қатламлар бўлмайди. Пўлатни газобарик азотлашдан кейинги 1 соат 500 ОС ҳароратга ботириб совутишда ҳавода қўшимча азотланган қатламларни максимал мустахкамлашга олиб келади.

Пўлат сиртқи қўшимча қатлам ошиши билан нитрид қатлами шакиллана бошланиши одатта оқ қатлам дейилади. Ушбу қатлам, одатта, жуда қаттиқ ва шу пайтда мўрт бўлади, ва иккита қўшма фазаларни ўз ичига олади. Пўлатда қатламлар диффузияланмайди, лекин сиртида қолади газ таркиби ва ҳарорат туфайли вақт ўтган

сайин қалинлашиб боради. Сўнг реакция 2.2 – расмда кўрсатилганидек ўтади. Суюқ азотлаш Ферритон босқичида критик хароратда металл сиртида диффузияланаётган азот тузли ваннада иссиқлик билан ишлов бериш жараёнига айтилади. У асосан пўлатлар учун қўлланилади, лекин титан, алюминий ва молибденлар учун ҳам қўлланса бўлади. Барча нитроцементация жараёнлари учун 550 – 570 0C ҳосдир. Метални тузли азотлаш авзаллиги бу бошқа усулларда шу давр мобайнида олинадиган диффузиясига қараганда анча юқори.

Бу печ содда тузилишга эга бўлиши билан бир қаторда цементитлаш жараёнини мукамал тарзда бажара олиши билан ажралиб туради. Бу печни ишлаб чиқаришга тадбиқ этиш орқали кам углеродли пўлатларга ҳам термик ишлов беришни маҳаллийлаштириш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Axmadbek Maxmudbek o'g'li Turg'unbekov, & Abdumajidxon Murodxon o'g'li Muxtorov (2021). Theoretical Studies Of The Technological Process Of Machining Parts With Concave Surfaces Of Complex Forms On Cnc Milling Machines. Journal of Innovations in Social Sciences 1(1), 90-97.
1. 2. Turg'unbekov Axmadbek Maxmudbek o'g'li (2021). THEORETICAL STUDIES OF THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF MACHINING PARTS WITH CONCAVE SURFACES OF COMPLEX FORMS ON CNC MILLING MACHINES. 1(8), 122-128. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5710406>
2. Alisher Axmadjon o'g'li Botirov, & Axmadbek Maxmudbek o'g'li Turg'unbekov. (2021). EXPERIMENTAL STUDIES OF THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF PROCESSING CONCAVE SURFACES OF COMPLEX SHAPES. Eurasian Journal of Academic Research, 1(8), 222–231. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5727625>

3. Botirov, Alisher Akhmadjon Ugli , & Turgunbekov, Akhmadbek Makhmudbek Ugli (2021). INVESTIGATION OF PRODUCTIVITY AND ACCURACY OF PROCESSING IN THE MANUFACTURE OF SHAPING EQUIPMENT. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (11), 435-449.
4. Abdullayeva, Donoxon Toshmatovna, & Turg'Unbekov, Axmadbek Maxmudbek O'G'Li (2021). ПРОДЛЕНИЕ СРОКА ХРАНЕНИЯ ЛИСТОВЫХ ДЕТАЛЕЙ ПРОКАТНОГО ОБОРУДОВАНИЯ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (11), 1035-1045.
5. I. O. Ergashev, R. J. Karimov, A. M. Turg'Unbekov, & S. S. Nurmatova (2021). ARRALI JIN MASHINASIDAGI KOLOSNIK PANJARASI BO'YICHA OLIV BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR TAHLILI. Scientific progress, 2 (7), 78-82.
6. Ахмадбек Махмудбек Ўғли Турғунбеков (2021). НОТЕХНОЛОГИК ЮЗАНИНГ ТЕШИКЛАРИГА ИШЛОВ БЕРИШДА ДОРНАЛАШ УСУЛИНИ ТАДБИҚ ЭТИШ. Scientific progress, 2 (1), 4-10.
7. Abdumajidxon Murodxon O'G'Li Muxtorov, & Axmadbek Maxmudbek O'G'Li Turg'Unbekov (2021). VAKUUM XALQALARI UCHUN SILIKON MATERIALLARNI TURLARI VA ULARNING TAHLILI. Scientific progress, 2 (6), 1503-1508.
8. Kholmurzaev, A. A., & Tokhirov, I. K. (2021). The active participation of students in the formation of the educational process is a key to efficiency. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(4), 435-439.
9. Абдукаримов, Б. А., & Тохиров, И. Х. (2019). Research of convective heat transfer in solar air heaters. Наука, техника и образование, (9 (62)).
10. Арзиев, С. С., & Тохиров, И. Х. Ў. (2021). ФАЗОВИЙ ФИКРЛАШНИНГ БЎЛАЖАК МУҲАНДИС ВА АРХИТЕКТОРЛАР ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИДА ТУТГАН ЎРНИ. Scientific progress, 2(2), 438-442.
11. Холмурзаев, А. А., Тохиров, И. Х. У., & Охунжонов, З. Н. (2019). Движение летучки хлопка-сырца в зоне от вершины колка до отражающего козырька. Проблемы современной науки и образования, (11-2 (144)).
12. Усманов, Д. А., Каримов, Р. Х., & Полотов, К. К. (2019). Технологическая оценка работы четырехбарабанного очистителя. Проблемы современной науки и образования, (11-1 (144)).
13. Холмурзаев, А. А., Алижонов, О. И., Мадаминов, Ж. З., & Каримов, Р. Х. (2019). Эффективные средства создания обучающих программ по предмету «Начертательная геометрия». Проблемы современной науки и образования, (12-1 (145)).
14. Абдуллаева, Д. Т., Каримов, Р. Х., & Умарова, М. О. (2021). МАКТАБ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ЧИЗМАЧИЛИК ФАНИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА БИЛИМ БЕРИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Scientific progress, 2(1), 323-327.
15. Валихонов, Д. А. Ў., Ботиров, А. А. Ў., Охунжонов, З. Н., & Каримов, Р. Х. (2021). ЭСКИ АСФАЛЬТО БЕТОННИ КАЙТА ИШЛАШ. Scientific progress, 2(1), 367-373.
- Todjiboyev R.K., Ulmasov A.A., & Muxtorov Sh. (2021). 3M structural bonding tape 9270. Science and Education, 2 (4), 146-149.

17. Холмурзаев, А. А., & Охунжонов, З. Н. (2019). ДВИЖЕНИЕ ЛЕТУЧКИ ХЛОПКА-СЫРЦА В ЗОНЕ ОТ ВЕРШИНЫ КОЛКА ДО ОТРАЖАЮЩЕГО КОЗЫРЬКА. Проблемы современной науки и образования, (11-2), 19-21.
18. Muxtoraliyeva, R. M., Nosirjonovich, O. Z., & Zafarjonovich, M. J. (2020). Use of graphics computer software in the study of the subject "Drawing and engineering graphics". ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(5), 83-86.
19. Валихонов, Д. А. Ў., Ботиров, А. А. Ў., Охунжонов, З. Н., & Каримов, Р. Х. (2021). ЭСКИ АСФАЛЬТО БЕТОННИ КАЙТА ИШЛАШ. Scientific progress, 2(1), 367-373.
20. Arziyev, S. (2021). ADVANTAGES OF USING THREE-DIMENSIONAL VISUAL VIEWS IN TEACHING THE SUBJECT «DESCRIPTIVE GEOMETRY». Збірник наукових праць SCIENTIA.
21. Arziyev, S. (2021). ADVANTAGES OF USING THREE-DIMENSIONAL VISUAL VIEWS IN TEACHING THE SUBJECT «DESCRIPTIVE GEOMETRY». Збірник наукових праць SCIENTIA.
22. Арзиев, С. С., & Тохиров, И. Х. Ў. (2021). ФАЗОВИЙ ФИКРЛАШНИНГ БЎЛАЖАК МУҲАНДИС ВА АРХИТЕКТОРЛАР ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИДА ТУТГАН ЎРНИ. Scientific progress, 2(2), 438-442.
23. Zulfiya, B., Rakhmonali, S., & Murodjon, K. (2021). A BRIEF HISTORY OF THE DEVELOPMENT AND TEACHING OF DRAWING SCIENCE IN UZBEKISTAN.
24. Karimov, R. (2021). PLANNING OF BELT BRIDGE FOR UNSYMMETRICAL PROGRESSIVE STAMPING. Scientific progress, 2(2), 616-623.
25. Karimov, R. J. O. G. L., & Toxtasinov, R. D. O. (2021). FEATURES OF CHIP FORMATION DURING PROCESSING OF POLYMER COMPOSITE MATERIALS. Scientific progress, 2(6), 1481-1487.
26. Karimov, R. J. O. G. L., O'G'Li, S. S. D., & Oxunjonov, Z. N. (2021). CUTTING HARD POLYMER COMPOSITE MATERIALS. Scientific progress, 2(6), 1488-1493.
27. Mamajonovich, X. A., Omonbekovna, U. M., & Toshmatovna, A. D. (2020). The rectification of curve flat arch. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(5), 62-65.
28. Axmadbek Maxmudbek o'g'li Turg'unbekov, & Abdumajidxon Murodjon o'g'li Muxtorov (2021). Theoretical Studies Of The Technological Process Of Machining Parts With Concave Surfaces Of Complex Forms On Cnc Milling Machines. Journal of Innovations in Social Sciences 1(1), 90-97.
29. Turg'unbekov Axmadbek Maxmudbek o'g'li (2021). THEORETICAL STUDIES OF THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF MACHINING PARTS WITH CONCAVE SURFACES OF COMPLEX FORMS ON CNC MILLING MACHINES. 1(8), 122-128. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5710406>
30. Alisher Axmadjon o'g'li Botirov, & Axmadbek Maxmudbek o'g'li Turg'unbekov. (2021). EXPERIMENTAL STUDIES OF THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF PROCESSING CONCAVE SURFACES OF COMPLEX SHAPES. Eurasian Journal of Academic Research, 1(8), 222-231. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5727625>
31. Botirov, Alisher Akhmadjon Ugli, & Turgunbekov, Akhmadbek Makhmudbek Ugli (2021). INVESTIGATION OF PRODUCTIVITY AND ACCURACY OF PROCESSING IN THE

- MANUFACTURE OF SHAPING EQUIPMENT. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (11), 435-449.
32. Abdullayeva, Donoxon Toshmatovna, & Turg'Unbekov, Axmadbek Maxmudbek O'G'Li (2021). ПРОДЛЕНИЕ СРОКА ХРАНЕНИЯ ЛИСТОВЫХ ДЕТАЛЕЙ ПРОКАТНОГО ОБОРУДОВАНИЯ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (11), 1035-1045.
33. O. Ergashev, R. J. Karimov, A. M. Turg'Unbekov, & S. S. Nurmatova (2021). ARRALI JIN MASHINASIDAGI KOLOSNIK PANJARASI BO'YICHA OLIV BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR TAHLILI. Scientific progress, 2 (7), 78-82.
34. Ахмадбек Махмудбек Ўғли Турғунбеков (2021). НОТЕХНОЛОГИК ЮЗАНИНГ ТЕШИКЛАРИГА ИШЛОВ БЕРИШДА ДОРНАЛАШ УСУЛИНИ ТАДБИҚ ЭТИШ. Scientific progress, 2 (1), 4-10.
35. Abdumajidxon Murodxon O'G'Li Muxtorov, & Axmadbek Maxmudbek O'G'Li Turg'Unbekov (2021). VAKUUM XALQALARI UCHUN SILIKON MATERIALLARNI TURLARI VA ULARNING TAHLILI. Scientific progress, 2 (6), 1503-1508.
36. Abdumajidxon Murodxon O'G'Li Muxtorov, & Axmadbek Maxmudbek O'G'Li Turg'Unbekov (2021). VAKUUM XALQALARI UCHUN SILIKON MATERIALLARNI TURLARI VA ULARNING TAHLILI. Scientific progress, 2 (6), 1503-1508.
37. Muxtoraliyeva, R. M., Nosirjonovich, O. Z., & Zafarjonovich, M. J. (2020). Use of graphics computer software in the study of the subject" Drawing and engineering graphics". ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(5), 83-86.
38. Холмурзаев, А. А., & Охунжонов, З. Н. (2019). ДВИЖЕНИЕ ЛЕТУЧКИ ХЛОПКА-СЫРЦА В ЗОНЕ ОТ ВЕРШИНЫ КОЛКА ДО ОТРАЖАЮЩЕГО КОЗЫРЬКА. Проблемы современной науки и образования, (11-2), 19-21.
39. Khusanbaev, A. M., Madaminov, J. Z., & Oxunjonov, Z. N. (2020). EFFECT OF RADIATION ON PHYSICAL-MECHANICAL PROPERTIES OF SILK THREADS. Theoretical & Applied Science, (5), 209-212.
40. Холмурзаев Абдирасул Абдурахмонов, Тохиров Исламжон Хакимжон Угли, & Охунжонов Зухриддин Носиржонович (2019). Движение летучки хлопка-сырца в зоне от вершины колка до отражающего козырька. Проблемы современной науки и образования, (11-2 (144)), 19-21.
41. Достонбек Азим Ўғли Валихонов, Алишер Ахмаджон Ўғли Ботиров, Зухриддин Носиржонович Охунжонов, & Равшан Хикматуллаевич Каримов (2021). ЭСКИ АСФАЛЬТО БЕТОННИ КАЙТА ИШЛАШ. Scientific progress, 2 (1), 367-373.
42. Усманов Джасур Аминович, Умарова Мунаввар Омонбековна, Абдуллаева Доно Тошматовна, & Ботиров Алишер Ахмаджон Угли (2019). Исследование эффективности очистки хлопка-сырца от мелких сорных примесей. Проблемы современной науки и образования, (11-1 (144)), 48-51.
43. Хусанбоев Абдулкосим Мамажонович, Ботиров Алишер Ахмаджон Угли, & Абдуллаева Доно Тошматовна (2019). Развертка призматического колена. Проблемы современной науки и образования, (11-2 (144)), 21-23.
44. Botirov, Alisher Akhmadjon Ugli , & Turgunbekov, Akhmadbek Makhmudbek Ugli (2021). INVESTIGATION OF PRODUCTIVITY AND ACCURACY OF PROCESSING IN THE

MANUFACTURE OF SHAPING EQUIPMENT. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (11), 435-449.

45. Холмурзаев Абдирасул Абдурахмонов, Алижонов Одилжон Исакович, Мадаминов Жавлонбек Зафаржонович, & Каримов Равшанбек Хикматуллаевич (2019). Эффективные средства создания обучающих программ по предмету «Начертательная геометрия». Проблемы современной науки и образования, (12-1 (145)), 79-80.
46. Дона Тошматовна Абдуллаева, Равшан Хикматуллаевич Каримов, & Мунаввар Омонбековна Умарова (2021). МАКТАБ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ЧИЗМАЧИЛИК ФАНИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА БИЛИМ БЕРИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Scientific progress, 2 (1), 323-327.
47. Усманов Джасур Аминович, Каримов Равшан Хикматуллаевич, & Полотов Каримжон Куранбаевич (2019). Технологическая оценка работы четырехбарабанного очистителя. Проблемы современной науки и образования, (11-1 (144)), 40-42.
48. Валихонов, Д. А. У. Алишер Ахмаджон Угли Ботиров, Зухриддин Носиржонович Охунжонов, & Равшан Хикматуллаевич Каримов (2021). ЭСКИ АСФАЛЬТО БЕТОННИ КАЙТА ИШЛАШ. Scientific progress, 2(1), 367-373.
49. Ilhom Olimjonovich Ergashev, Rustam Jaxongir O'G'Li Karimov, Ravshan Xikmatullayevich Karimov, & Salimaxon Sobirovna Nurmatova (2021). KOLOSNIK ALMASHINUVCHI MASHINASI ELEMENTI EGILISHINING NAZARIY TADQIQOTLARI. Scientific progress, 2 (7), 83-87.
50. Karimov, Ravshan Khikmatulaevich (2021). CONDUCTING RESEARCH ON IDENTIFICATION AND ELIMINATION OF ERRORS ARISING WHEN PROCESSING COMPLEX SHAPED PARTS ON CNC MACHINES. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (11), 465-475.
51. Fayzimatov, Sh N., Y. Y. Xusanov, and D. A. Valixonov. "Optimization Conditions Of Drilling Polymeric Composite Materials." The American Journal of Engineering and Technology 3.02 (2021): 22-30.
52. Yunusali Yuldashalievich Xusanov, and Dostonbek Azim O'G'Li Valixonov. "POLIMER KOMPOZITSION MATERIALLARDAN TAYYORLANGAN DETALLARNI PARMALASHNI ASOSIY KO'RINISHLARI" Scientific progress, vol. 1, no. 6, 2021, pp. 1169-1174.
53. Dostonbek, V., & Saydullo, A. (2020). Using gaming technologies in engineering graphics lessons.
54. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(5), 95-99.
55. Valixonov Dostonbek, Jumaev Nizomiddin, & Srojidinov Jurabek. (2021). EXPERIMENTAL AND THEORETICAL STUDIES OF THE PROCESS OF CUTTING POLYMER MATERIALS. Academicia Globe: Inderscience Research, 2(05), 485-490. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/U8XN3>
56. Достонбек Азим Ўғли Валихонов, Алишер Ахмаджон Ўғли Ботиров, Зухриддин Носиржонович Охунжонов, & Равшан Хикматуллаевич Каримов (2021). ЭСКИ АСФАЛЬТО БЕТОННИ КАЙТА ИШЛАШ. Scientific progress, 2 (1), 367-373.
57. Усманов Джасур Аминджанович, Холмурзаев Абдирасул Абдулахатович, Умарова Мунаввар Омонбековна, and Валихонов Достонбек Аъзим Угли. "Исследование

формы сороудалительной сетки колково-барабанного очистителя хлопка-сырца" Проблемы современной науки и образования, no. 12-1 (145), 2019, pp. 35-37.

58. Dostonbek, V., & Salimaxon, N. (2021). The effect of scraping and surface cleaning on the scraping of scraping to be dressing in the cutting of polymer materials. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(6), 717-721.
59. Toshmatova, Abdullayeva Dona (2021). FARG'ONA VILOYATI PAXTA TERISH MASHINALARINING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARGA INTEGRATSIYASINI TADQIQ QILISH. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1 (11), 457-464.
60. Mukhlisa, Mukhtoralieva Rustamova (2021). DETERMINATION OF GEOMETRIC PARAMETERS OF PREVIOUSLY UNTREATED ZONES. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1 (11), 403-411.
61. Mamajonovich, K. A., Eraliyeva, T. Z., & Mukhtaraliyeva, R. M. (2020). Box curve (curl) of fan casing. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(5), 604-607.
62. Мухторов Шерзоджон Собиржон оглы. (2022). АНАЛИЗ КОНСТРУКЦИЙ ДЕРЖАТЕЛЕЙ АВТОМОБИЛЬНЫХ ПЛАСТИН. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 442-447. Извлечено из
63. Мухторов Шерзод Собиржон угли, и Сроджидинов Джурабек Равшанжон угли. (2022). АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЙ НА НАДЕЖНОСТЬ ПОДЗЕМНЫХ ТРУБОПРОВОДОВ. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 436-441. Извлечено из
64. Мухторов Шерзоджон Собиржон оглы. (2022). АНАЛИЗ КОНСТРУКЦИЙ ДЕРЖАТЕЛЕЙ АВТОМОБИЛЬНЫХ ПЛАСТИН. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 442-447. Извлечено из
65. Мухторов Шерзоджон Собиржон оглы. (2022). АНАЛИЗ КОНСТРУКЦИЙ ДЕРЖАТЕЛЕЙ АВТОМОБИЛЬНЫХ ПЛАСТИН. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 442-447. Извлечено из
66. Mukhtorov Sherzodjon Sobirjon ogli. (2022). GASEOUS NITROGENATION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 462-467. Retrieved from

ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА АНИҚ ФАНЛАРНИ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ЎҚИТИШ САМАРАДОРЛИГИ

Мамбеткаримов Б.М.

ассистент ўқитувчи, НДПИ, Нукус, Ўзбекистон

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6224009>

Ахборот жараёнлари (маълумотларни йиғиш, қайта ишлаш ва узатиш) фан, техника ва жамиятда доимий равишда муҳим рол ўйнаган. Инсон тараққиёти жараёнида, агарда уларнинг ички таркиби моҳиятан ўзгаришсиз қолган бўлса, ушбу жараёнларни автоматлаштиришнинг барқарор тенденцияси мавжуд. Жамиятни ахборотлаштириш - бу инсон фаолиятининг мутлақо барча ижтимоий муҳим турларида ишончли ахборотни, умумлаштирилган билимларни тўлиқ ва тезкор қўллашни таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуасини кенг жорий этишдир. Ахборот технологиялари бу - бошқарув ва маълумотларни қайта ишлаш технологиялари, шу жумладан компьютер технологияларидан фойдаланадиган фанлар ва фаолият соҳаларининг кенгайтирилган турларидан бири деб ҳисобласак бўлади.

Ахборот технологиялари - бу ахборот ресурсидан фойдаланиш жараёнларининг меҳнат харажатларини камайтириш, шунингдек уларнинг ишончилиги ва самарадорлигини ошириш мақсадида ахборотни олиш, қайта ишлаш, сақлаш, тарғиб қилиш ва намоёни қилишни таъминлайдиган технологик занжирга уланган усуллар, ишлаб чиқариш жараёнлари ва дастурий таъминот мажмуаси бўлиб ҳисобланади. Таълим жараёнига ахборот технологиялари ва компьютер технологияларининг кенг жорий этилиши ўқитиш ва тарбиялашнинг анъанавий усулларини сезиларли даражада ўзгартиришни талаб қилди. Ахборот технологияларини шакллантириш ва кенг тарқатишдан мақсад жамиятни ва давлатдаги барча ҳаёт фаолиятини ахборотлаштиришни шакллантириш муаммосини ҳал этишдан иборат. Сўнгги пайтларда компьютер технологиялари кўпинча ахборот технологиялари билан боғлиқ бўлиб қолмоқда. Хусусан, ахборот технологиялари ахборотни сақлаш, ўзгартириш, ҳимоя қилиш, қайта ишлаш, узатиш ва қабул қилиш мақсадида шахсий компьютерлар ва дастурлардан фойдаланиш каби маълумотларга боғлиқ.

Халқаро ташкилотлардан ЮНЕСКО томонидан белгиланган таърифга кўра, информатсион технологиялар - бу маълумотларни қайта ишлаш ва сақлаш билан шуғулланадиган одамларнинг ишини самарали ташкил этиш усулларини ўрганадиган ўзаро боғлиқ илмий, илмий-техник, муҳандислик фанлари тўпламидир; ҳисоблаш технологияси ва одамлар ва ишлаб чиқариш ускуналарини, уларнинг амалий қўлланмаларини, шунингдек, тегишли ижтимоий, иқтисодий ва маданий вазифаларни ташкил этиш ва улар билан ишлаш усуллари. Ахборот технологияларининг ўз навбатида мураккаб тайёргарликни, катта бошланғич харажатларни ва юқори технологик ускуналарни талаб қилади. Уларни амалга ошириш математик таъминотни шакллантириш, мутахассисларни тайёрлаш тизимларида информатсион оқимларни ишлаб чиқишдан бошлаш мақсадга мувофиқ.

Ахборотлаштириш дастури-академик лицей ишининг барча турларида оператив билимлардан фойдаланишни таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуидир. Замонавий таълим концепцияси турли хил инновацион технологиялардан

фойдаланишни назарда тутати. Бу иккита асосий афзалликларни беради – сифатли ва миқдорий. Сифат жиҳатдан оғзаки тавсифларни бевосита аудиовизуал вакиллик билан таққосласак, энг янги қобилиятлар яққол кўринади. Миқдорий афзалликлар мультимедиа соҳасининг ахборот зичлиги жиҳатидан анча юқорилигида намоён бўлади. Таълим муассаларида замонавий ахборот технологиялари қобилиятларини малакали қўллаш қуйидагиларга ёрдам беради, деб таъкидлаш мумкин:

Билиш ишларини фаоллаштириш, ўсмирларнинг академик кўрсаткичлари сифатини ошириш;

Дарсларда фойдаланишга ихтисослаштирилган амалдаги электрон ўқув материаллари кўмагида ўқитиш мақсадларига эришиш;

Ўсмирларда ўз-ўзини тарбиялаш ва ўз-ўзини назорат қилиш қобилиятларини ривожлантириш.

Ахборот технологиялари инсон фаолиятининг мутлақо барча соҳаларида, айниқса таълим соҳасида алоҳида аҳамиятга эга. Ахборот технологиялари ва Интернет туфайли талабалар лойиҳалар устида биргаликда ишлаш, нафақат ўз мактаблари ёки университетлари, балки штатдаги ва чет элдаги бошқа манбаларга ахборот банкларига кириш имкониятига эга бўладилар. Улар телеконференцияларда иштирок этиш учун барча имкониятларга эга. Ахборот технологиялари ёрдамида компетенцияга асосланган таълимнинг ўзига хос хусусияти шундаки, талабалар ўқитувчи томонидан тақдим этилган тайёр билимларни эмас, балки ушбу билимларнинг пайдо бўлиши учун шарт-шароитларни ўрганадилар. Ўқув фаолияти давомида ўқувчиларнинг индивидуал сифатларини ривожлантириш ва шакллантириш учун қулай шарт-шароитлар шакллантирилади. Ахборот технологияларидан фойдаланиш ўқитувчига ўқув маълумотларининг зарур дидактик бирликларини аниқ тақдим этишга ёрдам беради ва ахборотлаштириш дастурини оширишга қаратилган чора-тадбирлар мажмуасидир.

Шу муносабат билан ўқитиш усуллари ва усулларидаги устуворликлар тайёр билимларни тақдим этишдан бошлаб, ахборотни қидириш, сақлаш, танлаш, сифатли қайта ишлаш ва уни қўллаш усулларини ўргатишга ўзгаради. Ўқув жараёнида информацион махсус технологиялардан фойдаланилганда ўқув жараёнида сезиларли ўзгаришлар юз беради:

Фикрлаш, тасаввурни ривожлантиришга йўналтириш юқори сифатли ўрганиш учун зарур бўлган билимларнинг асосий жараёнлари сифатида;

Ўқувчиларнинг билиш ва мустақил фаолиятини самарали ташкил этиш таъминланади;

Ҳамкорлик қилиш қобилияти, ўз-ўзини такомиллаштириш, ижодкорлик ва бошқалар намоён бўлади.

Замонавий дарснинг мақсади-мавзуга оид образли тафаккур ва ёрқин ғояларни шакллантириш бўлиб ҳисобланади. Ахборот технологияларидан фойдаланганда дарснинг барча асосий босқичлари сақланиб қолади.

Анъанавий дарс доирасида баъзи ўқув материалларининг электрон версиялари билим олиш жараёнини мураккаб ва самарали қилади. Улар мактаб ўқувчиларининг асосий ваколатларини шакллантириш ҳақида гапиришга имкон беради ва улар қуйидагилардан иборат:

Тизим фикрлаш қобилияти, ноаниқлик ва олдиндан айтиб бўлмайдиган шароитларда мустақил ҳаракатлар қилиш;

Бажарилган иш учун жавобгарликни ўз зиммасига олишга тайёрлик;

Амалий фаолият давомида муаммоларни мустақил ва самарали ҳал қила олиш;

Синфдошлар билан ижобий ҳамкорлик ва ҳамкорликка тайёрлик;

Қарорларни тез ва самарали қабул қилиш қобилияти, муаммоларни ҳал қилишда низоларни ҳал қилишга ёрдам беради;

Амалий муаммоларни ҳал қилишда ўз билим ва тажрибаларидан тез ва мослашувчан фойдалана олиш;

Янги билимларни эгаллашга тайёрлик ва ўз-ўзини такомиллаштиришга интилиш;

Таълим жараёнида ахборот технологиялари ва мулкчиликдан фойдаланишнинг аҳамиятини тушуниш.

Математика дарсларида компьютер ёрдамида талабалар ўқитувчи раҳбарлигида геометрик шаклларни устма-уст қўйиш орқали монитор экранидаги геометрик шаклларни таққослашганда, тўпламларнинг ўзаро боғлиқлигини таҳлил қилганда, мобил кўринишнинг этишмаслиги муаммосини ҳал қилишга рухсат берилади. Компьютер, шунингдек, талабалар ижодиёти учун кучли туртки ҳисобланади. Экран эътиборни тортади, бу баъзан синф билан биргаликда ишлашда мақсадга эришиш мумкин эмас. Экранда турли хил жумлаларни изчил матнга айлантириб, деформацияланган матнда ўзгаришларни тезда бажаришга рухсат берилади. Замонавий техник ва аудиовизуал воситалар ва ўқитишнинг бой усуллари кўмагида ўқувчиларни қизиқтириш, материални ўзлаштиришни осонлаштириш мумкин.

Ахборот технологиялари ахборотни турли шаклларда тақдим этади ва шу билан ўқув жараёнини янада самарали қилади. Муайян материални ўрганиш учун зарур бўлган вақтни тежаш ўртача 30% ни ташкил этади ва олинган билимлар хотирада анча узоқ сақланади. Ўқув жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланганда ўқув жараёнининг қуйидагича муҳим метаморфози мавжуд:

1. Фикрлаш ва тасаввурни ривожлантиришга сифатли таълим олиш учун зарур бўлган билимларнинг асосий жараёнлари сифатида қайта йўналтириш;

2. Ўқувчиларнинг билиш ва мустақил фаолиятини самарали ташкил этиш таъминланади;

3. Ҳамкорлик қилиш қобилияти, ўз-ўзини такомиллаштириш, ижодкорлик ва бошқалар пайдо бўлади.

Хулоса қилиб айтганда ахборот технологияларнинг ривожланиши таълим тизимида ўқитувчилар талабаларга аниқ фанларни ўргатиш, тушинтириш ва кунликмалар ҳосил қилишда катта аҳамиятга эга. Айниқса, академик лицей талабаларига геометрия фанини ўргатиш жараёнида мураккаб фигураларнинг шакилларини шакиллантириш ва бир нечта қисимларга ажратиш масалаларида катта аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Сеитназаров К.К., Усманов Р.Н., Отениязов Р.И. Моделирование сложных процессов и управление ими в условиях нечеткой информации. Tashkent «Fan va texnologiya» nashriyoti №6 2016.
2. Seitznazarov K.K., Kalimbetov K.I. Development of decision-making algorithms based on irreversible mathematical calculations in the assessment of students' knowledge // An Interdisciplinary Journal PSYCHOLOGY AND EDUCATION (2021) 58(2): 356-360 (13.00.00, №4).
3. Дубровский Д.И. Выступление на Круглом столе «Человек в Информационном обществе». //Человек, 2009. № 1.
4. Кузнецев А.А., Сурхаев М.А., Совершенствование методической системы подготовки учителей информатики в условиях формирования новой образовательной среды. М.:Известия, 2012.

INGLIZ TILINI O'QITISHDA O'YINLARNING O'RNİ

Sultonova Madina Oblayor qizi

Ergasheva Mohina Alisher qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti Xorijiy filologiya
faculteti Xorijiy til va adabiyot yonalishi 308A guruh talabalari

E-mail: SultonovaMadina2001@gmail.com, Ergasheva.mohina@bk.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6224025>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilini o'rgatishda o'yinlardan foydalanish muhimligi muhokama qilinadi. O'yinlar darslarni qiziqarli va hayajonli qiladi. Ular o'quvchilar tilining so'z boyligini yaxshilashga yordam beradi. Shuningdek, o'yinlar xotirani, chaqqonlikni, topqirlikni rivojlantiradi. Maqolada ingliz tilini o'rgatishda o'yinlarning roli asoslanadi. Darslarni mashg'ulotlar orqali o'rgatish qulay va qiziq bo'lib, bolalarni darsga jalb qilishga ko'mak beradi. Maqolada ingliz tili darslarida foydalanish uchun o'yinlarning bir nechta misollari keltirilgan. Ingliz tili darslarida ushbu interfaol usullardan foydalanish yanada foydali va mazmunli. Darslarda o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan faol o'yinlardan foydalansangiz, darsda qo'yilgan maqsadga erishishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: Chet tilini o'rgatish, interfaol usullar, muloqot ko'nikmalari, turli o'yinlar, o'quvchining so'z boyligi, o'quv materiallari, lug'at, ona tili, pedagogik qadriyat.

KIRISH

Chet tilini o'rgatish qiyinligini bilamiz. Shuning uchun ham chet tilini o'rgatishda interfaol metodlarning o'zni katta, deb o'ylayman. Chunki bu o'quvchilarni rag'batlantirishga va o'z qiziqishlarini to'liq darslarga qaratishga majbur qiladi. Interfaol usullarga o'yinlar, qo'shiqlar, she'rlar, mashg'ulotlar kiradi. Chet tilini o'rganishdan asosiy maqsad chet elliklar bn muloqot qilish, shuning uchun biz birinchi navbatda muloqot qobiliyatimizni oshirishimiz kerak. Buning uchun bizga interfaol usullar kerak, darslarimizda turli o'yinlar o'ynashimiz mumkin, bu o'quvchilarning barcha ko'nikmalarini oshiradi. Shuningdek, o'yinlar o'quvchilarning so'z boyligini rivojlantirish ko'nikmalarini oshiradi. Vetnamlik o'quvchilar so'z boyligini oshirish uchun bir nechta usullardan passiv ravishda foydalanadilar. Birinchidan, ular o'qituvchining so'zlarni talaffuz qilish, imlo va grammatik qoidalarni tushuntirishlarini zerikarli deb hisoblashadi. Bunday holda, til o'rganuvchilarning lug'at o'rganish bo'limida o'qituvchisini tinglashdan boshqa hech qanday ishi yo'q. Ikkinchidan, bolalar lug'atni o'rganishni faqat yangi so'zlarning asosiy ma'nosini bilish deb o'ylashadi. Uchinchidan, o'quvchilar odatda yangi lug'atni o'z darsliklaridagi yangi so'zlar orqali yoki o'qituvchilar tomonidan sinf darslarida berilgandagina egallaydi. Misol uchun, o'quvchilar matnda ko'p so'zlarni topadilar va keyin o'qituvchidan ma'no va qo'llanishlarni tushuntirishni so'rashadi.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

Aksariyat o'quv materiallari o'yinlardan iborat emas. Menimcha, agar sinfda o'yinlar bo'lsa, yangi mavzuni tushuntirish oson bo'ladi, chunki o'quvchining kayfiyati yaxshi bo'ladi. Talabalar kulgili narsani topsalar, ularning o'rganishlari yanada qiziqarli bo'ladi va ularning motivatsiyasi ortadi.

O'yinlar va hazil kabi, qo'shiqlar va she'rlar ham eng samaralilaridan biridir va til sinflarida osongina foydalanish mumkin bo'lgan madaniy boy resurslar. Qo'shiqlar odatiy sinfdagi mashg'ulotlarni o'zgartirishni taklif qiladi. Qo'shiqlar, shuningdek, madaniyat haqida yangi tushunchalar beradi.

Qo'shiqlar singari she'rlar ham tilning ritmik tabiatini bo'rttirib ko'rsatadi. Muayyan tuzilish namunasi bo'lgan she'r ham yaxshi she'r bo'lsa, u bir vaqtning o'zida ko'zni, quloqni va tilni o'ziga jalb qiladi, shu bilan birga bizni rag'batlantiradi va harakatga keltiradi.

Ingliz tili darslarida ushbu interfaol usullardan foydalanish yanada foydali va mazmunli, shuningdek, yangi so'z va so'z birikmalarini, mavzuni, madaniyatni va hokazolarni o'rgatish oson bo'lishi mumkin.

“O'yinlardan foydalanishning ko'p sabablari bor. O'yinlar shunchaki vaqtni sarflaydigan mashg'ulot emas. Balki ular katta tarbiyaviy ahamiyatga ega». Ko'pgina til o'yinlari o'quvchilarni to'g'ri shakllarni o'rganish haqida o'ylash o'rniga, tildan foydalanishga majbur qiladi. W. R. Li o'yinlarga chet tilini o'rgatish dasturining yordamchi qismi emas, markaziy qismi sifatida qarash kerakligini aytadi.

Garchi bizning o'yinlarimiz qisqa mashg'ulotlar bo'lsa-da va ular bo'shashgan, yoqimli ta'lim muhitini yaratish uchun qo'llanilgan bo'lsa-da, biz sinfdagi o'yinlar shunchaki qiziqarli bo'lishini xohladik.

O'yinlar, shuningdek, o'rganish va o'quvchilarning so'z boyligini rivojlantirishi kerak. Shuning uchun o'yinlar orqali lug'atni o'rganishda muvaffaqiyatga erishish muhimdir. O'yinlar ko'pincha qisqa isinish mashg'ulotlari sifatida yoki dars oxirida biroz vaqt qolganda ishlatiladi.

NATIJA

Biz bilamizki, til o'rganish qiyin ish bo'lib, ba'zan uni o'rganish jarayonida anchagina muommolar yuzaga keltirishi mumkin. Tilni tushunish va manipulyatsiya qilish uchun doimiy harakat talab etiladi. Yaxshi tanlangan o'yinlar bu jarayonda muhim sanaladi, chunki ular o'quvchilarga dam olish va shu bilan birga til ko'nikmalarini mashq qilish imkonini beradi.

O'yinlar til o'rganish juda foydali, chunki ular qiziqarli va shu bilan birga qiyin. Bundan tashqari, ular real kontekstda va o'quvchilar uchun oson bo'lgan tildan foydalanadilar. Ular, shuningdek, hamkorlikni rag'batlantiradi va oshiradi. O'yinlar barcha til ko'nikmalarida amaliyotda qo'llashni o'rgatish uchun ishlatilishi mumkin va amaliyotda qo'llanilishi mumkin.

Qaysidir ma'noda, o'quvchilar o'zlari bilmagan ravishda tilni egallaydilar, chunki ularning butun diqqati shu faoliyat bilan shug'ullanadi. O'yinlar va muammolarni hal qilish faoliyati o'rtasida katta o'xshashlik mavjud. O'yinlar orqali, odatda, raqobat va g'alabaga e'tibor qaratiladi, ular shuningdek, muammolarni hal qilishning ba'zi turlarini talab qiladi. O'yinlar singari, muammolarni hal qilish faoliyati ham kommunikativ maqsadga ega. Talabalardan xulosaga kelish uchun mavjud dalillardan foydalanishni talab qiladigan savollar va o'quvchilarni ingliz tilini tushunishlarini qiziqarli qilib ko'rsatish orqali til o'rganishga yordam beradigan mantiqiy muammolarni hal qilish faoliyatining turlari bo'lib, ular real mavzuga asoslanadi. Xayoliy vaziyatlar va ular muammolarga yechim topishlari kutiladi. O'yinlar va muammolarni hal qilish faoliyati barcha sinfdagi va darajadagi o'quvchilar uchun ishlatilishi mumkin.

XULOSA

Xulosa sifatida shuni aytishim mumkinki, o'yinlar ko'pincha qisqa qizib olish mashg'ulotlari sifatida yoki dars oxirida biroz vaqt qolganda ishlatiladi.

Agar biz darslarda turli xil qiziqarli o'yinlardan foydalansak yoki har bir darsda yangi lug'atlarni o'rgatsak yoki "Harakat" "Nutq" sifatida ishlatilishi mumkin bo'lgan o'yinlarni o'rgatsangiz, biz maqsadimizga erishamiz.

ADABIYOTLAR:

- [1]. Kim L. S. "Til sinfi uchun ijodiy o'yinlar". Angliya 1995 yil.
- [2]. Elizabeth Claire "ESL o'qituvchisi faoliyati to'plami" AQSh 1998 yil.
- [3]. Hudoyberganova "Bolangiz uchun ingliz tili" Toshkent 1998 yil.
- [4]. Richard Jokey "Ingliz tilini bilish" AQSh 1999 yil.
- [5]. "Ingliz tilini o'qitish forumi" 36-jild 1998 yil 4 oktyabr AQSh.
- [6]. L.Jurayev "7-sinflar uchun baland parvoz" Toshkent 2003 yil
- [7]. L.Jo'rayev "8-sinflar uchun baland parvozlar" Toshkent 2003.

DEVELOPING PRONUNCIATION SUBSKILLS OF PUPILS

Isroilova Shakhnoza Islambayevna

An English teacher of Sergeli medical college, Tashkent

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6224298>

Annotation: The article is dedicated to the problem of developing pronunciation subskills of the pupils of linguistic educational institutions based on principle of maximum approximation.

Key words: the principle of maximum approximation, pronunciation subskills, linguistic educational institutions.

Language can perform its function as the most important means of human intercourse only as a language of sounds, because spoken words in all languages consist of speech-sounds, and speech without words is impossible. Letters only serve to represent spoken words in written form. But, words pronounced or written in isolation cannot express complete thoughts. More or less complete thoughts can only be expressed in sentences consisting of one or several words put together according to the grammar rules of the language and pronounced with the proper intonation.

As a means of communication by word of mouth, language is used in oral speech and in reading aloud. Therefore, in order to make oneself easily understood while expressing one's own or other people's thoughts in any language by means of oral speech or reading aloud, one must be able to pronounce sentences in that language quite correctly. Teachers and pupils of a foreign language must also be able to pronounce isolated words and even separate sounds correctly, both in their mother tongue and in the foreign language.

One must also have a good pronunciation in order to be able to understand other people easily when they speak or read aloud. This is proved by the well-known fact that the better we pronounce a foreign language the easier we understand it when we hear it. The teacher of a foreign language must also be able to teach the correct pronunciation of that language.

Therefore, one of the principle aims of would-be teachers of a foreign language is to master both the pronunciation of the language they are going to teach and the methods of teaching pronunciation.

The general teaching objectives for the first semester of a university course of practical phonetics and phonology for English philology should include the following activities:

- auditory discrimination between apparently similar English phonemes;
- accurate production of English speech sounds in isolation words and longer utterances first by imitation, then in prompted production tasks (reading) and finally in free production in communication;
- elimination of common pronunciation mistakes and strong foreign accent.

In order to meet the requirements it is advisable for the pupils to develop different levels of language awareness in the area of pronunciation, such as:

- Phonological awareness – understanding the sound structure of spoken word;

The awareness and capability of aurally perceiving speech sounds of a language and consciously manipulating the speech organs to produce particular sounds in speech;

- Phonemic awareness – the awareness of the existence of phonemes as smallest individual sound units that make up words and whose manipulation can change the meaning of utterances as in minimal pairs;

- Phonics awareness – the discovery of sound-spelling correspondence rules.

First year at university is the most complete, informative, responsible and at the same time interesting and productive. On the first year of their study pupils get all the necessary knowledge about such particular aspect of language as phonetics.

In order to achieve this aim they must have a clear idea of what a good pronunciation is, what the difficulties in acquiring it are, and how these difficulties can be overcome. To have a good pronunciation means:

1. To articulate correctly all the speech sounds of the language and all their combinations in their proper order not only in isolated words, but also in sentences;

2. To pronounce sentences fluently at the speed required by the situation, with correct stresses, melody, tempo, rhythm and pauses.

In order to acquire orthoepic pronunciation in a foreign language the learner must first of all know exactly what to do with his organs of speech to produce the necessary speech sounds [3, 78].

Many of the speech sounds in any language have one or more articulatory, and therefore, acoustic, features in common which serve as a basis for grouping these sounds together in definite classes.

When the student has learnt acoustic features in common and by what terms these common features are and remembered what groups of speech sounds have the same articulatory and acoustic features in common and by what terms these common features are designated, that is to say, when he has learned the classification of speech sounds, it will be easier for him to remember the articulation of each sound. He will not have to memorize the full description of the articulation. It will be sufficient for him to remember only characteristic of each sound given in terms which stand for these articulatory and acoustic features. Then he will be able to give a full description himself without learning it beforehand.

The phonetic laws of a language reflect its phonetic structure, or system, its basis is formed by its system of phonemes.

The phoneme is the smallest unit of language existing as such a speech sound which is capable of distinguishing one word from another, otherwise alike, or on grammatical form of one word from another form of the same word. For example, the English words [bi:d] and [bid] and [bæd] and [bed] are distinguished one from another by the vowel sounds. The vowel sounds in man and men differentiate two grammatical forms of the noun man: the singular and the plural forms. Therefore, these different sounds represent different phonemes of the English language as it was explained in previous subchapter. The different consonant sounds [s] and [z] distinguish from each other such words as advice and advise, therefore, they also represent different English phonemes.

It is clear from the examples that the correct pronunciation of sounds representing different phonemes is indispensable for the recognition, and therefore for the understanding of words. That is enough for pupils of non-linguistic institutions, but in order to get maximum approximate pronunciation pupils must be aware of variants of phonemes, allophones.

Teacher must pay attention to training pronunciation. Pupils listening to authentic speech, not only learn the right way of pronunciation of English phonemes, but also prepare themselves for the perception of fast and continuous English speech.

Literature:

1. Васильев В. А., Катанская А. Р. и др. Фонетика английского языка: Практический курс. Новое издание / под ред. Ж. Б. Верениновой: учебник на англ. яз. - М.: Высшая школа, 2009. - 373 с.
2. Карневская Е. Б., Рановская Л. Д., Мисуно Е. А., Кузьмицкая З. В. Практическая фонетика английского языка: учебник. Высшая школа, 2003. – 215 с.
3. Хорошилова С.П., Агинская Е.В. Практическая фонетика английского языка. Новосибирск: НГПУ, 2009. — 183 с.

ВАЖНОСТЬ, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ПРЕПОДАВАНИЕ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Муминова Хаётхон Адхамовна

**Работает учительницей начальных классов в 24-й
общеобразовательной школе Маргилана
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6299662>**

Аннотация: Арифметические навыки учащихся сегодня формировать, применять их в повседневной деятельности, изучать науки и получать образование система математических знаний и умений, необходимых для продолжения становление и развитие математики в начальных классах является одной из основных задач учителя. Итак, эта статья — только началоважность, цели и задачи преподавания математики учащимся в классепосвященный,

Ключевые слова: интеллект, дисциплина, интеграция наук, общая компетентность, познавательная компетентность.

IMPORTANCE, GOALS AND OBJECTIVES OF TEACHING MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS.

Muminova Xayotxon Adxamovna

**School №24, Margilan district, Fargana region
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6299662>**

Abstract: Begin today to form and develop a system of mathematical knowledge and skills necessary for the formation of calculation skills in students, their application in daily activities, the study of sciences and the continuation of education is one of the main tasks of mathematics teachers in internal education. Therefore, this article is devoted to the importance, goals and objectives of teaching mathematics to primary school students.

Keywords: intelligence, discipline, integration of sciences, general competence, cognitive competence.

Арифметический материал является основным содержанием курса. Начальный ядром курса являются натуральные числа и основы арифметики. Кроме того, в этом курсе рассматриваются основные понятия геометрии и алгебры сливаться.

Элементарная математика является неотъемлемой частью школьной математики является Основы математики преподаются в V-XI классах и элементарные понятия, соответствующие возрасту учащихся. В старших классах эти концепции преподаются в расширенном, углубленном и обогащенном виде. Итак, начальная

математика — это математика средней школы. также определяет содержание. Структура элементарной математики уникальна

Функции:

1. Арифметический материал является основным содержанием курса. Это натуральные числа арифметика, основные величины, пропедевтика элементов алгебры и геометрии курсы с арифметическим материалом без преподавания в виде основного курса учил.
2. Материал начальной школы концентричен. Например, первые десять если вас учат считать, то делайте нумерацию и арифметику в пределах 100 учил. Затем сделайте арифметику в 1000, затем умножьте в цифрах. К ним относятся обучение числам, числам, дробям, алгебре и т. д. добавлены геометрические материалы.
3. Теоретические и практические вопросы органически связаны между собой.
4. Математические понятия, свойства и обнаружение юридических связей взаимосвязаны в курсе связаны.
5. Каждое понятие объясняется развернуто. Например, перед обучением арифметике раскрывается ее сущность, затем свойства действия, затем отношения между компонентами, затем действие результатом является связь между действиями.
6. Основные понятия и вытекающие из них понятия даны во взаимосвязи.

Например, умножение основано на сложении. Начальный курс математики включает в себя арифметику, части алгебраического и геометрического материала.

Концентрическое расположение арифметического материала в элементарной математике хранится. Однако действующая программа уменьшает количество концентратов: десятичное, сто, тысячи, многозначные числа. Излишне говорить, что материал настолько велик сгруппированы для просмотра взаимосвязанных концепций, действий и проблем приблизить во времени.

Наряду с изучением свойств арифметических операций и соответствующих методов вычисления выявление связей между составляющими результатов арифметических операций во времени дано. (Например, если один из участников проигрывает сумму, другой добавляется.)

Арифметика с изменением одной из составляющих изменения результатов операций. Знакомство с элементами алгебры, глубокими, понятными и обобщенными отвечает целям мастерства: равенство, неравенство, уравнение, переменная понятия объясняются на конкретной основе.

Численные уравнения и неравенства с 1 класса ($4=4$, $6=1+5$, $2<3$, $6+1>5$, 8-

$3 < 8-2$ и т. д.). Их изучение связано с изучением арифметического материала и его помогает раскрыть его более глубоко. Начиная со 2 класса рассматриваются уравнения вида $(x+6)-3=2$ и т.д. Решить уравнения сначала методом подбора, а затем по результатам операций и знание связей между его компонентами. Практическое тестирование переменных для проверки функционального восприятия учащихся позволяет им занимать. Геометрический материал познакомить детей с простейшими геометрическими фигурами, развивая пространственное воображение, а также законы арифметики,

служит для связи. (Например, правильно умножение из визуального представления прямоугольника, разделенного на равные квадраты используется для открытия ссылки свойства замены...).

Начиная с 1-го класса, прямые и кривые линии, пересечения, многоугольники и их элементы, прямые углы и так далее. Учащиеся смогут представлять геометрические фигуры, их названия, квадраты им нужно научиться делать простое на бумаге. Кроме того, они режут и длина ломаной линии, периметр многоугольника, прямоугольника, квадрата и овладение умением находить лицо любой фигуры вообще (с помощью палитры) должен получить.

Понятие о методе обучения.

Задачи математики в начальной школе: общеобразовательная цель, учебная цель, практическая цель. Эти цели одна за другой неразрывно связаны и дополняют друг друга.

1. Цели обучения требуют от учителя:

- а) обеспечить учащихся знаниями и умениями из системы математических знаний;
- б) изучать реальный мир математическими методами;
- с) Повышение навыков устного и письменного общения учащихся убедись
- ж) обеспечить учащихся знаниями по математике таким образом, чтобы через это знание, через активную познавательную деятельность, приумножение знаний, навыков, умений

2. Воспитательная цель. Преподавание математики помогает учащимся стать более устойчивыми, трудолюбие, тщательность, умение контролировать свои мысли и выводы, особенно наблюдение необходимо, чтобы гарантировать, что основные идеи бегло. Количество символы используются в математике для обозначения отношений между вот математический язык должен быть развит. Любопытство питает чувство удовлетворения от самостоятельной работы. Нужно Преподавание математики направлено на то, чтобы ученики были сосредоточены и сосредоточены культивирует знания.

Учитель должен:

- а) учащийся способен понять связи в материальном мире, изменения величин, их отношение друг к другу;
- б) побуждать учащихся проявлять живой интерес к изучению математики;
- г) воспитание отношения к труду, Родине, людям, эстетического вкуса создавать;
- ж) история узбекского народа, в том числе история преподавания математики воспитание мировоззрения;
- г) формирование у учащихся мыслительных способностей и математической культуры;

3. Практическая цель. Практическая цель обучения математике - научить учащихся применять полученные знания. Получено применять знания к числам и математическим выражениям, операциям с точками уметь делать, уметь использовать при решении различных задач. Это знание чтобы научить их, как использовать их для решения проблем в повседневной жизни.

Понятие метода обучения является одним из основных понятий дидактики и методики один таким образом, методы обучения похожи на овладение, воспитание и развитие. Выполняет три основные функции. От методов обучения к новому содержанию образования, к новым задачам все методы обучения, прежде чем сделать осознанный выбор на будущее необходимо изучить классификацию.

1. Информация о методах исследования. Работа над педагогическим образованием углубленное изучение педагогического процесса без изучения и обобщения опыта педагогика не может развиваться без него. Текущее образование вооружает педагогику общим методом научного познания, но всякий другой, как и всякая наука, педагогическая наука также имеет свои методы исследования.

Методы исследования включают юридические связи, отношения получать научную информацию, чтобы устанавливать связи и формулировать научные теории методы. Наблюдение, экспериментирование, обзор школьных документов, исследование, интервью и опросы входят в состав научно-педагогических методов исследования.

В последнее время математические и кибернетические методы, а также моделирование использование методов записывается. Во всех педагогических исследованиях по методике преподавания элементарной математики используемые методы те же.

2. Метод наблюдения.

Метод наблюдения заключается в регистрации результатов наблюдений в обычных условиях с целенаправленным восприятием педагогического процесса состоит из. От метода наблюдения к работе в том или ином направлении воспитательной работы использовал, чтобы узнать, как это происходит. Этот метод является учителем и

фактический материал о деятельности учащихся в непринужденной естественной обстановке позволяет собирать.

Во время наблюдения исследователь наблюдает за нормальным течением процесса обучения не мешая. Трекинг — это долгосрочный или краткосрочный план, основанный на конкретной цели. Длится от Наблюдение, факты, события, оборудование заносится в журнал наблюдений. Отслеживание может быть непрерывным или выборочным. Связь шире в наблюдении инцидент (например, у младших школьников на уроке математики) когнитивные исследования), мелкомасштабные события в выборочном наблюдении (например, самостоятельная работа учащихся на уроках математики). Напишите решение или ежедневная медитация — простейший метод записи наблюдений. Боеприпасы наиболее надежным способом фиксации наблюдений являются технические средства, видео-, фото- и использование пленки, телеэкрана. Одним из используемых наблюдательных методов является изучение передового педагогического опыта и обобщение. Успешное использование этого метода обязательно главное условие – исследование представляет собой описание опыта учителя должен нести ответственность за поставленную задачу (передовая педагогика в нашей стране проводится большая работа по изучению опыта. Это обобщение опыта материалы научно-практических конференций и педагогических чтений информационные технологии в сборниках, монографиях и журнальных статьях отражается в процессе применения).

3. Опыт эксперимент также является наблюдением, специально организованным исследователем в условиях, которые контролируются и систематически изменяются будет проводиться. Педагогический опыт Так или иначе обучать и воспитывать, инструкция - используется для изучения эффективности руководств. Вопросы, которые исследователь должен изучить перед проведением эксперимента четко формулировать, решать такие вопросы в школьной практике и должны иметь отношение к педагогике. Прежде чем экспериментировать исследователь с теорией и историей предмета, а также практический опыт работы в данной сфере. В исследовании место научной гипотезы имеет большое значение. Организация всего эксперимента является научной гипотезой будет направлен на проверку. Он позволяет определить, как собирать

материал, не позволяет исследователю запутаться в фактическом материале.

Результаты эксперимента анализируются методом сравнения. Вот и все для каждого студента формируются две и более группы насколько это возможно по уровням подготовки и другим показателям должно быть другим. Специально разработан исследователем в тех же классах работа на экспериментальном материале. Классы управления выбраны для сравнения, эти занятия являются примерным экспериментом по составу учеников и их уровню знаний должны быть такими же сильными, как классы, в которых математика находится в экспериментальных классах методы, инструменты и т. д. не используются. Есть и другие способы получить объективную информацию о результатах эксперимента использовал:

1. Контроль начальных условий в экспериментальных классах немного комфортнее, чем в классе; если такие в экспериментальных классах если в условиях получены хорошие результаты, проблема может быть решена экспериментально является;
2. Есть два класса с примерно одинаковым количеством учеников; исследование к одному из этих классов применяется новое решение задачи, а затем используется в других материалах во втором классе; если такой новый метод, метод дает хорошие результаты, и этот метод, метод оправдывает себя.

Будет перед началом эксперимента весь класс на его промежуточных этапах и в конце знания учащихся будут проверены. На основании анализа полученных данных метод, изучаемый метод и т. д. выводы об эффективности устранен. Качественное и количественное из экспериментальных классов на основании анализа результатов делается вывод. Определение количественных величин разные методы (в плане усвоения, сравнения правильных и неправильных ответов и др.) имеются. Совсем недавно для этой цели стали использовать методы вариационной статистики. Используются различные вычислительные методы и кибернетические средства.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. www.ziyonet.uz
2. Математика. Учебник для 4 класса. Ташкент-2013-г.
3. Методика обучения математике в начальной школе.

References:

1. www.ziyonet.uz
2. Mathematics. Textbook for 4th grade. Tashkent-2013.
3. Methods of teaching mathematics in primary school. library.adu.uz

KIMYO FANIDA ANORGANIK MODDALARNING XALQ XO'JALIGIDAGI AHAMIYATINI MAKTAB DARSLIGIDA O'RGANILISHI

Raxmiddinova Mashhuraxon Abdullajonovna

**Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar 24 umumiy o'rta ta'lim
maktabining kimyo fani o'qituvchisi.**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6299684>

Annotatsiya: Ma'lumki, har qanday o'quv fanining mazmunini biror methodsiz o'quv jarayonida tushuntirib bo'lmaydi. Shuning uchun falsafiy nuqtayi nazardan qaralganda o'qitish metodi dars mazmunining o'quv jarayonidagi harakat shaklidir. Kimyo — [moddalarning](#) tuzilishi va o'zgarishini o'rganadigan fan. Kimyo boshqa fanlar qatori inson faoliyatining mahsuli sifatida vujudga kelib, tabiiy ehtiyojlarni qondirish, zaruriy mahsulotlar ishlab chiqarish, biridan ikkinchisini xosil qilish va, nihoyat, turli hodisalar sirlarini bilish maqsadida ro'yobga chiqdi. Anorganik kimyo dorishunoslikda alohida o'rin tutadi. [Chunki barcha dorilar borki](#), hammasi kimyoviy tuzilishga ega, o'zida kimyoviy xossalarni namoyon qiladi. Dori vositalarni olish, strukturasini isbotlash, sifat va miqdoriy tahlil qilish va ularni standartlashda kimyo fanining ahamiyati beqiyosdir. Anorganik kimyo fanidan ta'lim texnologiyasi dars mashg'ulotlarida yangi texnologiyalarni qo'llash qonun-qoidalariga tayangan holda ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: Kimyo, anorganik moddalar, tajriba, klaster, gidroliz, oksidlar, kislotalar, reaksiya, loybarotoriya.

Kimyo o'z tabiati bo'yicha markaziy, zamindor fan hisoblanadi. Zero u barcha sohalar kabi farmatsiya ixtisosligi uchun ham nihoyatda zarurdir. Umumiy va anorganik kimyoni boshqa fanlarni o'qitishga asos ekanligi va uni farmatsiya ixtisosligi bilan chambarchas bog'liqligi ushbu dasturda aks ettirildi. Dasturda O'zbekistonda kimyo fani va sanoatining rivojlanish istiqbollari o'z o'rnini topgan.

Hozirgi kunda fanni o'ragatish uchun yangidan yangi metodlar o'ylab topilyapti. Shuningdek, innovatsion texnologiyalarning «Muammoli o'qitish», «KlasteD», «Aqliy hujum», «Pinbord», «Loyihalash» texnologiyalarini kimyo fanlarini o'qitish jarayonlariga tatbiq etishga oid dastlabki tadqiqotlar ilatijabri dars samaradorligining oshishida va mustaqil ta'limli amalga oshirishda muhim omil ekanligi ko'rsatildi. Misol uchun «Muammoli o'qitish» texnologiyasidan kimyo fanlarining deyarli hamma mavzularini o'qitishda foydalanish mumkin. O'quvchilar diqqatiga havola qilinadigan mavzuga oid muammoli savollar dars jarayonida muammoli vaziyatni vujudga keltirgandagina mazkur texnologiya yuqori samara beradi.

Shuning uchun muammoli savollarni tuzishda respublikadagi tabiiy kiriyoviy zaxiralar va ulardan mahsulotlar ishlab chiqarish, qiziqarli fan yangiliklari va kiriyoy tarixiga oid materiallar, mashhur kiriyoyar olimlarning kashfiyotlari, kimyoviy elementlar va ularning organizmdagi faoliyati kabi qO'shirncha materiallardan foydalanish tavsiya etiladi. «Klaster» texnologiyasidagi yangi mavzu haqida bayon qilingandan so'ng o'tilgan mavzuni mustahkamlashda foydalanish mumkin. «Klaster» texnologiyasi o'quvchilarning mavzuni chuqur o'rganishlariga yordam beradi, o'quvchilarni mavzuga taalluqli tushunchalar yoki g'oyali ketma-ketlik bilan uzviy bog'langan holda tarmoqlashlarga o'rgatadi, ularning fikrlash doirasini kengaytiradi.

Fanning maqsadi va vazifalari

Anorganik kimyoning maqsadi -kimyoning umumiy qonuniyatlarini, moddaning tuzilishi, kimyoviy elementlarning davriy jadvalda tutgan o'rnini, fizik va kimyoviy xossalari haqida batafsil, shuningdek eritmalar, kimyoviy reaksiya tezligi haqida umumiy tushunchalar berib, kelgusida o'tiladigan barcha kimyoviy fanlarni o'qitishga poydevor yaratishdir.

Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni bajarish ko'zda tutiladi: umumiy va anorganik kimyoning uslublarini farmatsiyadagi va farmatsevtning amaliy faoliyatidagi roli va ahamiyatini; fanning rivojlanish bosqichlarini, elementlar birikmalarining xossalari davriy sistemadagi o'rnini, kimyoviy jarayonlarni sodir bo'lishidagi yo'nalish, reaksiyaning muvozanat holatini energiya jihatdan hisoblash usullarini, anorganik moddalar tuzilishi, kimyoviy bog'lar nazariyasini anorganik moddalar turlari, nomenklaturasini talabalarga etkazishdir.

Fan bo'yicha bilim, malaka va ko'nikma, malakalariga qo'yiladigan talablar

- umumiy va anorganik kimyoning maqsadi, vazifalari, ularni echish yo'li va uslublari; umumiy va anorganik kimyoning farmatsiyadagi, farmatsevtning amaliy faoliyatidagi roli va ahamiyati; umumiy va anorganik kimyoning asosiy bo'limlari; asosiy tushunchalar va uslublar; umumiy va anorganik kimyo rivojlanishining asosiy bosqichlari va uning hozirgi ahvoli; birikmalarining xossalari va ularni tashkil etgan elementlarning D.I.Mendeleev davriy sistemasida tutgan o'rnini bilan bog'liqligi; kimyoviy jarayonlarning energetik xarakteristikasi va kimyoviy muvozanat haqida

tushuncha; anorganik moddalar tuzilishi nazariyasining asoslari, kimyoviy bog'lar nazariyasi; kimyoviy elementlar va ular birikmalarining asosiy xossalari. Anorganik kimyo adabiyotlaridan va bildirgilaridan mustaqil foydalanish. Eng oddiy kimyoviy reaksiyalarini olib borishni bilish, bunda ro'y beradigan rang o'zgarishlariga, cho'kma yoki gaz modda ajralib chiqishiga, issiqlik o'zgarishlariga e'tibor berib, reaksiya tenglamasini tuza bilish. Turli reaksiyalarning yo'nalishlari, tezliklarini taqqoslash asosida moddalarning xossalari xaqida xulosa qilish. Kimyoviy asbob va o'lchov idishlaridan maqsadga muvofig foydalana olish. Kimyoning umumiy qonunlarini bilgan holda tanlangan reaksiyalarni olib borish uchun zarur moddalarni, ularni miqdorini aniqlay olishi kerak. Moddalarning tozaligini, kontsentratsiyasini e'tiborga olib, kerakli hisob-kitob ishlarini bajara olishi lozim. Eritma muhitini hamda reaksiyada sodir bo'ladigan o'zgarishlarni e'tiborga olib tegishli xulosalar qilishi shart.

Fanning o'quv rejadagi boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi va uslubiy jihatdan uzviyligi

Anorganik kimyo fani 1- va 2- semestrlarda o'qitilib, boshqa kimyoviy fanlarni, xususan organik, analitik, fizik, kolloid, biologik, farmatsevtik va toksikologik kimyo fanlarini o'zlashtirishning poydevori hisoblanadi. Anorganik kimyo fan dasturini amalga oshirish matematika, fizika, botanika, biologiya, odam anatomiyasi va fiziologiyasi fanlaridan etarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlikni talab qiladi.

Fanning sog'liqni saqlash va ishlab chiqarishdagi o'rni

Dori vositalari ishlab chiqarishda keng ko'lamda kimyoviy elementlar va ularning birikmalari qo'llaniladi. Zero, bu fanni o'qitishda farmatsevtika sanoatida qo'llaniladigan elementlar va dorivor birikmalarga ko'proq e'tibor qaratiladi. Chunonchi, farmatsiyada qo'llaniladigan anorganik moddalarni olinishi, fizik, kimyoviy xossalari va nomenklaturasiga o'qitish jarayonida ustivorlik beriladi. Farmatsiya amaliyoti uchun nihoyatda zarur bo'lgan, berilgan kontsentratsiyadagi eritmalarini tayyorlaybilishga talabalarda ko'nikma hosil qilish dasturda alohida o'rin egallaydi.

Fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Anorganik kimyo fanini o'qitishda an'anaviy ma'ruzalar, laboratoriya ishlari, ko'rgazmali kimyoviy tajribalar olib borish, tarqatma materiallar berish bilan birga elektron darsliklar, multimediyalar kabi axborot texnologiyalari,

shuningdek “Miyaga hujum”, “Hamkorlik” kabi ilg`or pedagogik texnologiyalardan foydalaniladi.

Fangning nazariy mashulotlari mazmuni

Anorganik kimyo fanining taraqqiyotida vatanimiz va chet el olimlarining roli. Boshqa fanlarning, xususan farmatsiyaning taraqqiyotida Anorganik kimyoning o`rni.

Kimyoning asosiy qonunlari

Anorganik moddalarning asosiy sinflari. Metall va metallmaslar. oksidlar, kislotalar, asoslar va tuzlar. O`rta, asosli, nordon, qo`sh va kompleks tuzlar. Ularning olinishi. Kimyoning asosiy qonunlari. Moddalar massasi va energiyasining saqlanish qonuni. Tarkibning doimiylik qonuni. Daltonidlar va bertolidlar. Karrali nisbatlar qonuni. Mol, ekvivalent tushunchasi. Ekvivalentlar qonuni. Avagadro qonuni. Gaz qonunlari. Mendeleev-Klapeyron tenglamasi. Gaz moddalarning molekulyar massasini aniqlash.

Kimyoviy reaksiyalarning energetikasi va yo`nalishi

Kimyoviy reaksiyalarning issiqlik effekti. Termokimyoviy tenglamalar. Ichki energiya va entalpiya. Gess qonuni va uning xulosalari. Moddalarning standart sharoitda hosil bulish va yonish entalpiyasini jadval natijalari asosida hisoblash. Zarrachalarning fazoda mavjud bo`lish ehtimolligi va tartibsizligi bilan entropiya orasidagi bog`lanish. O`zgarmas bosimda va temperaturada kimyoviy jarayonda bajarilgan maksimal ishning o`lchovi. Izobarik izotermik (Gibbs) va izoxorik izotermik potentsial. Entalpiya va entropiya o`zgarishlari asosida kimyoviy reaksiyalarning yo`nalishini belgilash.

Reaksiya tezligi va kimyoviy muvozanat

Reaksiyaning haqiqiy va o`rtacha tezligi. gomogen va geterogen tizimlarda reaksiya tezligi. reaksiya tezligiga kontsentratsiya va haroratni ta'siri. Vant-Goff qoidasi, faollanish energiyasi. reaksiyalar mexanizmi to`g`risida tushuncha. Reaksiyalarning molekulyarligi va tartibi. Oddiy va murakkab reaksiyalar. Katalitik reaksiyalar. Fermentativ kataliz. Kaytar va qaytmas reaksiyalar. Kimyoviy muvozanat. Le-shatele printsipli.

Eritmalar, eritmalarning fiziko-kimyoviy xossalari

Gazlarning suyuqlikdagi eruvchanligi. Genri-Dalton Sechenyov qonunlari. Eritma, erituvchi va erigan modda tushunchalari. Ergan modda kontsentratsiyasini ifodalash, usullari. Foiz kontsentratsiyasini, molyar, normal, molyal kontsentratsiyalar. Raulning 1 va 2 qonuni. Krioskopik va ebullioskopik doimiylik. Osmos va osmotik bosim qonunlari. Gipotonik, izotonik va gipertonik eritmalar. Elektrolitik dissotsiatsiya va ionli muvozanat Dissotsialanish darajasi. Kuchli va kuchsiz elektrolitlar. Kuchsiz elektrolitlarning dissotsialanish konstantasi. Aktivlik va aktivlik koeffitsienti. Kuchsiz elektrolitlarning dissotsialanish darajasi bilan konstantasi orasidagi bog'lanish. Yomon eruvchan tuzlarning eruvchanlik ko'paytmasi. Kislotali, ishqoriy va neytral muhit uchun vodorod ko'rsatgich. Kislota va asoslarning zamonaviy nazariyalari. Brensted-Lourining protolitik nazariyasi. Lyuisning elektron nazariyasi. Tuz eritmalarining gidrolizi. Gidroliz turlari. Gidroliz darajasi va konstantasi. Gidrolitik jaraenlar. Birgalikdagi gidroliz. Gidroliz darajasi va konstantasi.

Oksidlanish – qaytarilish reaksiyalari

Elementlar oksidlovchi-qaytaruvchilik xossalarining ularning davriy sistemadagi o'rniga bog'liqligi. Birikmalardagi element atomlarining oksidlanish darajasi va uni xisoblash usullari. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalarining turlari. Ularni tenglashtirish. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalari yo'nalishini standart potentsiallar qiymatiga qarab aniqlash. Eritma muxitining oksidlanish-qaytarilish reaksiyalari yo'nalishi va maxsulotlar xosil bo'lishiga ta'siri.

Moddalar tuzilishi

Atom tuzilishi. Atomning tarkibi. Energiya yutilishi va chiqarilishining kvant nazariyasi. Mikrozarralarning moddiy va to'lqin tabiati. De-Broyl tenglamasi. Elektron bulut. To'lqin funktsiyasi. Atomning energetik pog'onalari va pog'onachalari. Kvant sonlar. Davriy qonun va atom tuzilishi. Atom xossalarining davriyligi.

Kimyoviy bog'lanish

Kimyoviy bog'larning energiyasi, uzunligi yo'nalishi va to'yinuvchanligi. Valent bog'lanish usuli. Valentlikni valent bog'lanish usuli bilan aniqlash. Molekulyar orbitallar usuli. Molekulyar orbitallar usulida bog'larning

karraligi. Atom orbitallarining gibridlanishi. Valent burchaklar. Molekuladagi atomlarning fazoviy joylanishi. Kovalent bog`ning qutbliligi. Kimyoviy bog` turining moddalar xossalari ta'siri. Molekulalararo ta'sirlar. Orientatsion, induksion va dispersion ta'sirlar. Vodorod bog`lanish.

Kompleks birikmalar

Kompleks birikmalarning tuzilishi, izomeriyasi, nomlanishi. Kompleks birikmalarda kimyoviy bog`ning tabiati. Valent bog` usuli, kristall maydon nazariyasi, Molekulyar orbitallar usuli. Kompleks birikmalarning sinflari. Metall karbonillari. Kompleks birikmalarning biologik ahamiyati. Metallofermentlar. Kompleks birikmalarning farmatsiya va tibbiyotda ishlatilishi.

S-elementlar va ularning xossalari

Vodorod, uning xossalari. Suv. Kristallogidratlar va akvakomplekslar. Vodorod peroksid, olinishi, tuzilishi. Oksidlovchi va qaytaruvchi xossalari. Ishqoriy metallar, ularning xossalari. II A gurux metallari, ular birikmalarining xossalari. Berilliy gidroksidining amfoterligi. II A gurux elementlarining kompleks birikmalari, ularning biologik ahamiyati.

D-elementlar va ularning xossalari

Umumiy tavsifnoma. Xrom (II) va xrom (III) birikmalarining qaytaruvchanlik xossalari. Xrom (II) gidroksid. Xrom (III) gidroksidining amfoterligi. Xrom (IV) birikmalari. Oksidlovchilik xossalari. Unga muxitning ta'siri. Xromat va dixromat ionlari o`rtasidagi muvozanat. Xromning perokso birikmalari.

VIII gurux elementlarining o`ziga xos tuzilishi. Temir va platina oilasi elementlari. Temir (II, III, VI) birikmalarining oksidlovchi va qaytaruvchilik xossalari. Temirning kompleks birikmalari. Misning kimyoviy xossalari. Mis (I, II) birikmalari, oksidi, gidroksidi, tuzlarining eruvchanligi, gidrolizi. Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalari. Kompleks birikmalari. Kumush birikmalari, ularning oksidlovchilik xossalari. Kumush birikmalarining farmatsiyada ishlatilishi. Oltin. Sianid usulida olinishi. Kompleks birikmalari. Oksidlovchilik xossalari. Rux va birikmalarining xossalari. Oksidi va gidroksidining amfoterligi. Tuzlarining gidrolizi. Simobning kimyoviy xossalari. Simob (I) va simob (II) birikmalari. Simob galogenidlari.

III, IV va V gurux P-elementlari

Umumiy tavsifnoma. Bor va uning birikmalari. Boridlar, boratlar ularning tuzilishi. Galogenidlari, ularning gidrolizi. Oksidi va kislotalari. Bor organik birikmalar. IV A guruh elementlari. Uglerod va uning birikmalari. Karbidlar ularning gidrolizi. Galogenidlari. Freonlar. Uglerod (IV) oksid, uning tuzilishi. Karbonatlar, gidrokarbonatlar, ularning parchalanishi va gidrolizi. Uglerod (II) oksidi. Karbonillar. Uglerod sulfidi va tiokarbonatlar. Sianidlar. Kompleks birikmalari. Kremniy va uning birikmalari. Silitsidlar. Vodorodli birikmalari, ularning oksidlanishi, gidrolizi. Kremniy (IV) oksidi va silikatlar. Azot va uning birikmalari. Ammiak, gidrazin, gidroksilamin va azid kislotalar, olinishi va kimyoviy xossalari. Amidlar va nitridlar. Ammoniy tuzlari, termik parchalanish. Azot oksidlari va kislotalari. Ularining olinishi va kimyoviy xossalari. Nitrit kislota va nitritlarning oksidlovchi va kislotalik xossalari. Nitrat kislota kimyoviy xossalari. Zar suvi. Fosfor allotropiyasi, ularning kimyoviy aktivligi. Fosfidlar, gidroksidlari, olinishi, xossalari. Galogenidlari, oksidlari. Gipofosfit va fosfit kislotalar, tuzilishi. qaytaruvchanlik xossalari. Fosfat kislotalar, tuzilishi, xossalari. Tuzlarining gidrolizi. Tirik organizmda fosfat kislota va tuzlarining ahamiyati.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.Ziyonet.uz
4. www.edu.uz
5. tdpu-INTRANET.ped.
6. [www.grain. Ru](http://www.grain.Ru)
7. www.plant

protection.com.

1-SINFLARDA MATEMATIKA FANI DARSLARIDA ARIFMETIK AMALLARNI O'RGATISH USULLARI

Mamajonova Faridaxon

**Farg'ona viloyati Qo'shtepa tumani 45-umumiy o'rta ta'lim
maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi**
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6299693>

Annotatsiya: Mamlakatimizda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, xalq ta'limi tizimida bo'layotgan o'zgarishlar «Ta'lim to'g'risida»gi qonunda hamda «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» da ko'rsatib o'tilgandek, har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi oldiga muhim vazifa qo'yilmoqda. Bu vazifalar boshlang'ich ta'lim uchun xos bo'g'inlarni ajratish imkonini beradiki, bu bo'g'inlar xilma-xil o'quv fanlari dasturlarida, o'quv rejalarida, darsliklarda ta'limning joriy etilishi hamda metodik tizimida biror tarmoqni hosil qilishi mumkin. Boshlang'ich sinflar o'qituvchisining metodik-matematik tayyorgarligi deyilganda biz uni ilmiy dunyoqarash asosida matematika o'qitish metodikasini umumiy pedagogik-psixologik va matematik tayyorgarlik bilan uzviy bog'lanishda tayyorlanishni tushunamiz. Bunday tayyorlanish vazifasiga matematikadan boshlang'ich ta'lim sohasida ma'lum bilim va uquvlarni egallash hamda bolalarni o'qitish orqali tarbiyalashni o'zlashtirishi kiradi.

Kalit so'zlar: Matematika, arifmetika, usul, klaster, metodika, qo'shish, tenglik, ayiruv, xisoblash, taqqoslash.

Methods of teaching arithmetic in 1st grade math classes.

Mamajonova Faridaxon

School №45, Qo'shtepa district, Fargana region

Abstract: Socio-economic relations in our country, changes in the system of public education, as reflected in the Law "On Education" and the "National Program of Personnel Training" an important task is set before the inner class teacher. These tasks allow to distinguish the specific links for primary education, which are connected with the introduction of education in different curricula, curricula, textbooks, as well as a network in the methodological system. can form. When we say the methodological-mathematical training of a primary school teacher, we mean the preparation of the methodology of teaching mathematics on the basis of a scientific worldview in an integral connection with the general pedagogical-psychological and mathematical training. The task of such preparation is to

acquire certain knowledge and skills in mathematics in the field of primary education, as well as to master the upbringing of children through teaching.

Keywords: Mathematics, arithmetic, method, cluster, methodology, addition, equation, subtraction, calculation, comparison.

Boshlang'ich matematika kursi, bolalar tafakkuri rivojlanishiga yordam beradi. Shu bilan boshlang'ich bilimlar yagona majmuini yaratadi, ikkinchi tomondan, zaruriy metodologik tasavvurlarni va fikrlashning mantiqiy tuzilishlarini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'ladi. 6-10 yoshli bolalarining fikrlash qobiliyatlarini shakllanishida mas'ul davr ekanligini psixologlar isbot qilishgan. Shu sababli boshlang'ich ta'lim metodikasining, xususan, matematikadan boshlang'ich ta'lim metodikasining vazifalaridan biri o'qitishning yetarlicha yuqori rivojlantiruvchi samaradorligini oshirishni ta'minlashda o'qitishni bolalarning aqliy rivojlanishlariga ta'sirlarini jadallashtirishdan iborat. Matematikadan boshlang'ich ta'lim-tarbiyaviy vazifalarini nazariy bilimlar tizimi asosidagina hal etishi mumkin. Bu ilmiy dunyoqarash, psixologiya, didaktika, matematikani o'qitish nazariyasini (matematika didaktikasi) o'z ichiga oladi. Biroq birgina nazariy bilimlarning o'zi yetarli emas. O'qitishning ma'lum mazmuni va o'qituvchilarning aqliy faoliyati saviyasi bilan ta'sirlanadigan u yoki bu o'quv YO'nalishi uchun eng samarali usullarni qo'llay bilish darsga tayyorlanishda yoki darsning o'zida yuzaga keladigan aniq metodik vazifalarni hal etishni bilishi zarur. Boshlang'ich sinflarda bolalarning aqliy rivojlanishlariga asos solinishi sababli boshlang'ich sinf o'qituvchisi uchun o'quvchilarning aqliy faoliyatlari darajasini va imkoniyatlarini bilish hamda hisobga olish muhimdir. Nazariy bilimlardan amaliyotda foydalanish jarayonida yuzaga keladigan turli-tuman metodik masalalar hal etilishi lozim. Metodik masalalar har bir darsda yuzaga keladi, shu bilan birga, odatda, ular bir qiymatli yechimga ega emas. O'qituvchi darsda yuzaga kelgan metodik masalaning mazkur o'quv vaziyati uchun eng yaroqli yechimining tez topa olishi uchun bu sohada yetarlicha keng tayyorgarlikka ega bo'lish talab etiladi. Boshlang'ich ta'lim metodikasi o'qitish vositasi sifatida mavjud didaktik o'yinlar mantiq ilmi va matematika nuqtayi nazaridan mazmunan yetarli emasligi tufayli didaktik o'yinlardan foydalaniladi va o'rganilgan materialni faqat mustahkamlash vositasi sifatida foydalaniladi. 5 Bolalami 6-7 yoshdan o'qitishning mazmunida muammolar yuzaga keladi. Bu bog'cha -maktablarda o'qitish orqali hal etiladi. Sanoqni o'rganish, qo'shish va ko'paytirishni birinchi bosqichda o'rgatish (20 ichida) boshlang'ich ta'limning asosiy vazifasi bo'lib kelgan. Biroq, bu vazifa yagona

bo'lib qolmasdan, balki u bolalami matematikani o'rganishga yanada kengroq va har tomonlama tayyorlash ishining tarkibiy qismi ikkita asosiy yo'l bilan belgilanadi: 1) pedagogik yo'l, ya'ni bolalar fikrlashini qo'llaniladigan matematik mulohazalarga tayyorlash; 2) matematika yo'li, ya'ni bolalami eng muhim matematik tushunchalarni va eng avvalo, natural son hamda geometrik shakl tushunchalarini o'rganishga tayyorlash.

Matematika so'zi grekcha "mathema" so'zidan olingan bo'lib, uning ma'nosi "fanlarni bilish" demakdir. Matematika fanining o'rganadigan obyekti fazoviy shakllar va ular orasidagi miqdoriy munosabatlardan iboratdir. Maktab matematika kursining maqsadi o'quvchilarga ularning psixologik xususiyatlarini hisobga oigan holda matematik bilimlar tizimini berishdan iboratdir. Bu matematik bilimlar tizimi ma'lum usullari (metodika) orqali o'quvchilarga yetkaziladi. "Metodika" grekcha so'z bo'lib, "metod" degani "yo'l" ma'nosini anglatadi. Matematika metodikasi pedagogika fanlari tizimiga kiruvchi pedagogika fanining tarmog'i bo'lib, jamiyat tomonidan qo'yilgan o'qitish maqsadlariga muvofiq matematika o'qitish qonuniyatlarini matematika rivojining ma'lum bosqichida tatbiq qiladi. O'qitishda yangi maqsadlarning qo'yilishi matematika o'qitish mazmunining tubdan o'zgarishiga olib keldi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematikadan samarali ta'lim berilishi uchun o'qituvchi boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasini egallab, chuqur o'zlashtirib olmog'i zarur. Matematika boshlang'ich ta'lim metodikasining predmeti quyidagilardan iborat: 1. Matematika o'qitishdan ko'zda tutilgan maqsadni asoslash (nima uchun matematika o'qitiladi, o'rgatiladi). 2. Matematika o'qitish mazmunini ilmiy ishlab chiqish (nimani o'rgatish) bir tizimga keltirilgan bilimlar darajasini o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos keladigan qilib qanday taqsimlansa, fan asoslarini o'rganishda izchillik ta'minlanadi, o'quv ishlariga o'quv mashg'ulotlari beradigan yuklama bartaraf qilinadi, ta'limning mazmuni o'quvchilarning aniq bilim bilish imkoniyatlariga mos keladi. 3. O'qitish metodlarini ilmiy ishlab chiqish (qanday o'qitish kerak, ya'ni, o'quvchilar hozirgi kunda zarur bo'lgan iqtisodiy bilimlarni, malaka, ko'nikmalarni va aqliy faoliyat qobiliyatlarini egallab olishlari uchun o'quv ishlari metodikasi qanday bo'lishi kerak? 4. O'qitish vositalari - darsliklar, didaktik materiallar, ko'rgazmali qo'llanmalar va o'quv- texnika vositalaridan foydalanish (nima yordamida o'qitish). 5. Ta'limni tashkil qilishni ilmiy ishlab chiqish (darsni va ta'limning darsdan tashqari shakllarini qanday tashkil etish):

Matematika o'qitish metodikasi eng avvalo, kichik yoshdagi o'quvchilarni umumiy tizimda o'qitish va tarbiyalash vazifasini qo'yadi. Umumiy metodika boshlang'ich sinf matematikasining mazmunini va tizimlilikini aks ettiradi, har bir bo'limni o'qitishning o'ziga xos xususiy metodlarini o'rgatadi. Xususiy metodika matematika o'qitishning asoslangan metodlarini va o'qitish formalarini, shuningdek, o'quv faoliyatini tashkil qilish yo'llarini ko'rsatadi. Ma'lumki, o'qitish tarbiyalash bilan o'zaro mustahkam bog'liqdir. Ushbu metodika o'qitishni tarbiyalash bilan qo'shib olib borish yo'llarini o'rgatadi. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi bir necha fanlar bilan chambarchas bog'liqdir: 1) o'qitish asosi bo'lgan matematika bilan; 2) pedagogika; 3) psixologiya; 4) boshqa o'qitish metodikalari bilan (ona tili, mehnat). Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish kursi o'quv predmetiga aylangan. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasining o'qitish vazifalari: a) ta'lim-tarbiyaviy va amaliy vazifalarni amalga oshirishi; b) nazariy bilimlar tizimini o'rganish jarayonini yoritib berishi; d) o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirish yo'llarini o'rgatishi; e) ta'limni insonparvarlashtirishi; . f) matematika o'qitish jarayonida insonni mehnatni sevishga, o'zining qadr-qimmati, bir-biriga hunnati kabi fazilatlarini tarbiyalashni ko'rsatib berishi; g) o'qitish metodikasi I-IV sinflar matematikasining davomi bo'lgan V-VI sinf matematikasi mazmuni bilan bog'lab o'qitishdan iborat. Boshlang'ich matematika kursining vazifasi maktab oldiga qo'yilgan "o'quvchilarga fan asoslaridan puxta bilim berishda yangi texnologiyadan foydalanish, ularga hozirgi zamon ijtimoiy-iqtisodiy bilimlarni berish, kasb-hunarga qiziqtirish, kasblarni ongli tanlashga o'rgatish" kabi vazifalarni hal qilishda yordam berishdan iborat. Shunday qilib, boshqa har qanday o'quv fani kabi matematika boshlang'ich kursi o'qitishning maqsadi quyidagi uch omil bilan belgilanadi: 1. Matematika o'qitishning umumta'limiy maqsadi; 2. Matematika o'qitishning tarbiyaviy maqsadi; 3. Matematika o'qitishning amaliy maqsadi. Matematika o'qitishning umumta'limiy maqsadi o'z oldiga quyidagi vazifalarni qo'yadi. Tayyorlov guruhlarida matematikani o'rgatish metodikasi Bolalar bog'chasining tayyorlov guruhi bir haftada ikkita, bir yilda 72-74 mashg'ulot o'tkazish rejalashtiriladi. Mashg'ulotlar sentabrdan may oyining oxirigacha har biri 25-30 minutdan o'tkaziladi. Mashg'ulotlarda didaktik o'yinlar, ko'rgazmali materiallardan keng foydalaniladi. Bolalar mashg'ulotlarga qiziqib qatnashishlari uchun tarbiyachi quyidagi talablarga rioya qilishi lozim: 1. Dastur materiallarini yaxshi o'zlashtirib olishi. 2. Puxta material (namoyish qiluvchi va tarqatma) tayyorlash. 3. Bolalar faoliyatini

o'zgartirib turishga va ulaming qiziqishlariga e'tibor qilish. . . 4. Mashg'ulot o'rtasida harakatli o'yinlar o'tkazishni rejalashtirish. 5. Mashg'ulot davomida bolalaming mustaqil xulosa chiqarishlariga erishish. - 6. Bolalaming xilma-xil javoblarini rag'batlantirish. Dastur materialini mashg'ulotlarga taqsimlashda bolalaming bilim va ko'nikmalariga, ulaming tayyorgarligiga e'tibor berish lozim. Maxsus atamalarni to'g'ri qo'llay bilish katta ahamiyatga ega. M~ salan, son va raqam tushunchalarini aralashtirib yubonnaslik kerak. «Qaysi son katta, qaysinisi kichik" deb so'raladi (qaysi raqam ,katta deyish mumkin emas). Mashg'ulotda hamma bolalaming faol ishtiroketishlariga erishish maqsadida har bir bolaning oldida tarqatma materiallar bilan bir qatorda ko'rgazmalar bo'lishi tavsiya etiladi. 26 Bunda hamma bolalar o'rtoqlarini javobini diqqat bilan eshitishga harakat qiladilar, intizom buzilmaydi, shu bilan bolalami test sinovlariga tayyorgarlik ham hisobga olinishi lozim. o dan 9 gacha raqamlar bilan tanishtirish Raqam - sonning shartli belgisidir. Bolalarga sonni tushuntirishda raqam qO'shimcha, yordamchi bosqichdir. Bolalami raqamlami yozishga o'rgatilmaydi, faqat bosma ko'rinishi bilan tanishtiriladi. Bolalar har bir raqam qaysi sonning belgisi ekanligini ajrata bilishlari lozim. Harnrnasi bo'lib 10 ta raqam bor: 0,1,2,3,4,5,6,7,8,9. 10 raqami yo'q. 10 soni ikkita raqam: 1 va 0 bilan belgilanadi. Bitta mashg'ulotda bitta yoki ikkita raqam bilan tanishtirish mumkin. Masalan "1" raqarni bilan tanishtirishda tarbiyachi sanoq kartochkasiga bitta o'yinchoq qo'yadi, ulaming oldiga 1 ta doirali kartochkani qo'yadi. 2 ta bolani chaqirib, biriga bir marta sakrash, ikkinchisiga bir marta stolga taqqillatishni taklif etadi. Bolalar sanab, harnrnasi bittadan degan xulosa qiladilar. Keyin "1" raqamini ko'rsatib bu sonni ko'rsatuvchi shartli belgidir, har bir son o'z belgisiga egadir deb tushchuntiradi. Bolalar bog'chasi bilan boshlang'ich sinf orasida uzviylik shundan iboratki bular bir-birini to'ldirib boradi. Bolalar ustma-ust, tagma-tag terib qO'yish, sanash orqali to'plamlaming teng, notengligini aniqlaydilar. Tenglik - notenglik munosabatlarini aniqlashda ishora belgilari simvollaridan foydalaniladi. Qaysi qatorda ko'proq, qaysi qatorda kamroq? 5 soni 6 dan kamroq .

I-IV sinflarda matematika o'qitishning asosiy vazifasi bo'lgan ta'lim-tarbiyaviy vazifalarni hal qilishda ulardagi matematika kursi bo'yicha qanday darajada tayyorgarligi borligiga bog'liq. Shuning uchun I-sinf o'quvchilarining bilimlarini aniqlash, sinf o'quvchilarining bilimlarini tenglashtirish, ya'ni past bilimga ega bo'lgan o'quvchilarning bilimlarini

yaxshi biladigan o'quvchilarga yetkazib olish vazifasi turadi. O'qituvchi quyidagi tartibda o'quvchilar bilimini maxsus daftarga hisobga olib boradi:

1. Nechagacha sanashni biladi?
2. Nechagacha sonlarni qO'shishni biladi?
3. Nechagacha sonlarni ayirishni biladi?

Bolalarni o'qitishga tayyorlashda asosiy ish metodi tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, tabaqalashtirish kabi aqliy operatsiyalarni bajarish malakalarini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Arifmetik material kursning asosiy mazmunini tashkil etadi. Boshlang'ich kursning asosiy o'zagi natural sonlar va asosiy miqdorlar arifmetikasidan iborat. Bundan tashqari, bu kursda geometriya va algebraning asosiy tushunchalari birlashadi. V-XI sinflarda o'qitiladigan matematikaning eng asosiy va o'quvchilar yoshiga mos bo'lgan elementar tushunchalari beriladi. Yuqori sinflarda shu tushunchalar kengaytirilgan, chuqurlashtirilgan va boyitilgan holda o'qitiladi. Demak, boshlang'ich sinf matematikasining mazmuni yuqori sinf matematikasining mazmunini ham belgilab beradi. Boshlang'ich matematikaning tuzilishi o'ziga xos xususiyatlarga ega:

1. Arifmetik material kursning asosiy mazmunini tashkil qiladi. U natural sonlar arifmetikasi, asosiy miqdorlar, algebra va geometriya element material bilan qo'shib o'qitiladi.
2. Boshlang'ich sinf materiali konsentrik tuzilgan. Masalan, oldin I-o'nlikni raqamlash o'qitilsa, keyin 100 ichida raqamlash va arifmetik amallar bajarish o'qitiladi. Undan keyin 1000 ichida arifmetik amallar bajarish, keyin ko'p xonali sonlar ichida. Bularni o'qitish bilan birga raqamlash, miqdorlar, kasrlar, algebraik va geometrik materiallar qo'shib o'qitiladi.
3. Nazariya va amaliyot masal'alari o'zaro bog'langan xarakterga ega.
4. Matematik tushuncha, xossa, qonuniy bog'lanishlarni ochish kursd~ o'zaro bog'langan.
5. Har bir tushuncha rivojlantirilgan holda tushuntiriladi.

Masalan, arifmetik amallarni o'qitishdan oldin uning aniq mohiyati ochiladi, keyin amalning xossalari, keyin komponentlar orasidagi bog'lanish, keyin amal natijasi, oxirida amallar orasidagi bog'lanish beriladi.

6. Asosiy tushunchalar va natijaviy tushunchalar o'zaro bog'lanishda berilgan. Masalan, qo'shish asosida ko'paytirish keltirib chiqarilgan. Boshlang'ich matematika kursi o'z tuzilishi bo'yicha o'z ichiga olgan, arifmetik, algebraik va geometrik materialdan iborat qismlarni boshlang'ich matematika kursida konsentrik joylashuvi saqlanadi.

Ammo, amaldagi dasturda konsentrlar soni kamaytirilgan: o'nlik, yuzlik, minglik, ko'p xonali sonlar. Shuni ham aytish kerak, material shunday guruhlashganki, unda o'zaro bog'langan tushunchalar, amallar, masalalami qarash vaqt jihatdan yaqinlashtirilgan. Arifmetik amallarning xossalari va mos hisoblash usullarini o'rganish bilan bir vaqtda arifmetik amallar natijalari bilan komponentalari orasidagi bog'lanishlar ochib beriladi. (Masalan, agar yig'indidan qo'shiluvchilardan biri ayrilsa, ikkinchi qo'shiluvchi hosil bo'ladi.) Komponentlaridan birining o'zgarishi bilan arifmetik amallar natijalarining o'zgarishi kuzatiladi.

Algebra elementlarini kiritish, chuqur, tushunilgan va umumlashgan o'zlashtirish maqsadlariga javob beradi: tenglik, tengsizlik, tenglama, o'zgaruvchi tushunchalari konkret asosda ochib beriladi. I-sinf dan boshlab sonli tengliklar va tengsizliklar ($4=4$, $6=1+5$, $25,8-3 < 8-2$ va hokazo) qaraladi. Ularni o'rganish arifmetik materialni o'rganish bilan bog'lanadi va uni chuqurroq ochib berishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahmedov M., Ibragimov P., Abdurahmonova N., Jumayev M.E. Birinchi sinf
2. Jumayev M.E. Matematika o'qitish metodikasidan praktikum. - T.: "O'qituvchi"
3. Bikboyeva N.U., Yangiboyeva E.Ya. Uchinchi sinf matematika darsligi.
4. Tadjiyeva Z.G. Boshlang'ich sinflarda fakultatif darslarni tashkil etish.
5. www.google.uz
6. www.ziynet.uz

GEOGRAFIYA FANINING TARIXI VA HOZIRGI DAVRDAGI RIVOJLANTIRISHI

Ismoilova Shoxidaxon

**Farg'ona viloyati Qo'shtepa tumani 16-umumiy o'rta ta'lim
maktabining geografiya sinf o'qituvchisi**
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6299747>

Annotatsiya: Geografiya fanlari sistemasi 3 asosiy tarmoqqa bo'linadi: tabiiy, ya'ni tabiiy geografik fanlar ularga tabiiy geografiya (umumiy yer bilimi, landshaftshunoslik va paleogeografiyani o'z ichiga oladi), geomorfologiya, iqlimshunoslik, quruqlik gidrologiyasi, okeanologiya, glyatsiologiya, geokriologiya, tuproklar Geografiyasi va biogeografiya kiradi; ijtimoiy va iqtisodiy geografik fanlar umumiy va regional iqtisodiy Geografiya, xo'jalik tarmoqlari Geografiyasi sanoat Geografiyasi, qishloq xo'jaligi Geografiyasi, transport Geografiyasi va, aholi Geografiyasi, siyosiy Geografiya; haritagrafiya. Undan tashqari Geografiyaga mamlakatshunoslik, tibbiy Geografiya, rekreatsiya va harbiy Geografiyaham kiradi. Keyingi yillarda, koinotni o'rganish rivojlanishi bilan selenografiya (Oy Geografiyasi), kosmos yershunosligi kabi sohalar ham vujudga keldi. Yer sun'iy yo'ldoshlari va kosmik kemadan turib Yer yuzasining suratini olish va haritasini tuzish usullari ham yaratildi.

Kalit so'zlar: Geografiya, iqlim, yer, rivojlanish, mamlakat, harita, koinot, selenografiya, Aristotel, tuproq.

HISTORY AND MODERN DEVELOPMENT OF GEOGRAPHY

Ismoilova Shoxidaxon

School №16, Qo'shtepa district, Fargana region

Abstract: The system of geographical sciences is divided into three main branches: natural, natural geographical sciences, which include natural geography (general geology, landscape and paleogeography), geomorphology, climatology, terrestrial hydrology, oceanology, glaciology, geography and geocryology; social and economic geography general and regional economic geography, geography of economic sectors, industrial geography, agricultural geography, transport geography and, population geography, political geography; cartography. Geography also includes Geography, Medical Geography, Recreation and Military Geography. In the following years, with the development of space exploration, fields such as selenography (lunar geography) and space geology also emerged. Methods for photographing and mapping the Earth's surface using satellites and spacecraft have also been developed.

Keywords: Geography, climate, land, development, country, map, universe, selenography, Aristotle.

Geografiya eng qadimgi va hamisha navqiron fanlardan biri. Geografik kashfiyotlar, g'oya va bilimlarning rivojlanish xususiyatlariga asoslanib, bu fanning tarixida quyidagi bosqichlarni ajratish mumkin.

Qadimgi yoki antik davr bosqichi. Ibtidoiy odamlarning o'zi yashab turgan joyni o'rganish, yashash uchun qulay, tabiiy resurslarga boy joylarni topish va tasvirlashga bo'lgan intilishlari asnosida dastlabki Geografik bilimlar to'planib borgan. Er.avv. 2-ming yillikda finikiyaliklar O'rta dengizdan Gibraltar bo'g'izi orqali suzib o'tib, Afrika qirg'oqlari bo'ylab Hindistongacha suzib borganlar. Shu paytdan Osiyo va Yevropa nomlari paydo bo'lgan.

Bu davrda yunonlar va rimliklar o'sha paytda ma'lum bo'lgan hududlarni tasvirlab yozish bilan birga xaritalarini ham tuzdilar. Gomer er.avv.XII asrda O'rta dengiz va uning atrofini tasvirlovchi dunyo xaritasini tuzdi. Pifagorning shogirdlari er.avv. VI asrda Yerning sharsimonligini aytdilar. Aristotel, er.avv.IV asrda, Yerning sharsimonligini, issiqlik mintaqalari mavjudligini mantiqiy jihatdan isbotladi. Olamning markazida Yer turadi degan geotsentrik nazariyani ilgari surdi. Eratosfen er.avv. III asrda birinchi bo'lib Yerning kattaligini o'lchadi va "Geografika" nomli kitobini yozib, geografiya fanining mustaqil fan bo'lib chiqishiga asos soldi. Eramizning II asrida Ptolemey 8 jildlik "Geografiya" asarini yozdi va xaritalarni tuzishda kartograf ya proyeksiyalar va daraja to'rini ixtiro qildi, dastlabki "Atlas" ni yaratdi. Shu davrda Strabon ham 17 jilddan iborat atlasni yozgan.

Bu bosqichning asosiy natijalari: geografiya fani vujudga keldi va "geografiya" nomli kitoblar yozildi, dunyo xaritalari tuzildi, geografik koordinatalar va daraja to'ri ixtiro qilindi, Yerning sharsimonligi mantiqiy isbotlandi va o'lchamlari aniqlandi.

\O'rta asrlar bosqichi. Bu davrda geografiya, umuman, ilm-fan, asosan Sharqda, xususan, O'rta Osiyo, Misr, Eronda rivojlandi. Geografiya fani, asosan o'lkashunoslik, kartografiya, geodeziya yo'nalishida rivojlandi. Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy IX asrda Yerning sharsimon ekanligini isbotlab, uning o'lchamlarini nisbatan aniq o'lchadi. "Surat-al-Arz" nomli kitob yozib, Sharq geografiyasiga asos soldi.

Geografiya fanining rivojida Abu Rayhon Beruniyning xizmati beqiyos. Uning geografiyaga oid 22 ta asari bo'lib, shundan 12 tasi geodeziya, 4 tasi kartografiya, 3 tasi iqlimshunoslik, 3 tasi mineralogiyaga oid va hozirgi kunda ham dolzarb hisoblanadi. U yasagan globus esa Yerning

sharsimonligini isbotlash va tushuntirishda, Shimoliy yarimshar tabiatini o'rganishda tengi yo'q manba bo'lgan. U yunon va rim olimlaridan farq qilib olamning geliotsentrik tuzilishi nazariyasini rivojlantirishga hissa qo'shgan.

Abdurazzoq Samarqandiy Hindistonga sayohat qilib, Eron, Pokiston, Arabiston dengizi haqida boy ma'lumotlar to'pladi. Ahmad Farg'oniy astronomiya, iqlimshunoslik gidrologiya fanlariga oid asarlar yaratdi. U Nil daryosining suv sarfini o'lchaydigan "Nilometr" asbobini yaratib, daryolarning suv sarfini o'lchash va unga bog'liq ishlarni to'g'ri rejalashtirishga asos yaratdi. Umar Xayyom tomonidan ko'plab xaritalar tuzildi. Yoqut Hamaviy geografik lug'at – o'sha davrdagi geografik bilimlar ensiklopediyasini tuzdi. Zahiriddin Muhammad Bobur "Boburnoma" asari orqali geografiya faniga katta hissa qo'shdi.

Bu davrda yevropaliklar ham sayohatlar uyushtirib, geografik bilimlarning boyishiga sezilarli hissa qo'shdilar. 982-yil Erik Rauda Grenlandiyani, uning o'g'li Leyve Eriksson esa Shimoliy Amerikaning shimoli-sharqiy sohillarini o'rgandi. 1271–1295-yillarda venetsiyalik Marko Polo Xitoyga safar uyushtiradi va uning ma'lumotlari Ptolemeyning xaritasida tasvirlanmagan joylarni to'ldiradi. 1466–1472-yillarda A. Nikitin Hindistonga sayohat qilib "Uch dengiz osha sayohat" asarini yozadi.

Bosqichning asosiy natijalari: Yerning shakli va o'lchamlari aniqroq o'lchandi, geodeziya, kartografiya, gidrologiya, iqlimshunoslik fanlari shakllandi va rivojlandi, o'lkashunoslik va mamlakatshunoslikka bag'ishlangan yirik asarlar yozildi, Sharq, xususan, O'rta Osiyo geografiyasiga asos solindi.

Buyuk geografik kashfiyotlar bosqichi. XV asrning 2-yarmiga kelib, Yevropada tabiiy resurslar va xomashyoga boy deb hisoblangan Hindiston va Xitoyga yangi yo'llarni topish ishlari boshlandi. Natijada "Buyuk geografik kashfiyotlar" qilindi. Buyuk geografik kashfiyotlar asosan 3 ta yo'nalishda olib borildi: 1) janubiy – Afrika bo'ylab; 2) g'arbiy – Atlantika okeani orqali; 3) shimoliy – Yevrosiyaning qutbiy o'lkalari va shimoliy qirg'oqlari bo'ylab.

Ushbu bosqich 1492-yil ispaniyalik Xristofor Kolumbning Amerikaga 1-sayohatidan boshlanadi. X.Kolumb Amerikaga jami 4 marta borib, har safar yangi-yangi orollarni kashf etishiga qaramay, u yerlarni Hindiston emasligini bilmagan. 1499–1501-yillari Amerigo Vespuchchi Janubiy Amerika qirg'oqlarini tekshirib, bu yerlar Hindiston emas, yangi yerlar ekanligini yozadi. 1507-yilda M.Valdzemuller "Kosmografiyaga kirish" nomli asarida bu yangi yerlarni "Terra Amerika" deb nomlaydi. Keyinchalik Merkator o'zi tuzgan xaritalarida har ikki materikni ham shu nom bilan ataydi.

1498-yili portugaliyalik Vasko da Gama ekspeditsiyasi Afrikani aylanib o'tib, Yevropadan Hindistonga boradigan dengiz yo'lini ochdi. 1519–1521-yillarda ispaniyalik Fernan Magellan ekspeditsiyasi dunyo bo'ylab sayohatini amalga oshirdi. Natijada Yerning sharsimonligi amalda isbotlandi va Dunyo okeanining yaxlitligi ma'lum bo'ldi.

XVI asrda Angliya va Gollandiyalik sayyohlar ham Hindiston va Xitoyga dengiz yo'lini ochish maqsadida shimoli-g'arbiy va shimoli-sharqiy yo'nalishlarda ekspeditsiyalar o'tkazdilar. Natijada Shimoliy Amerika va Yevrosiyaning shimoliy qirg'oqlari va ko'plab orollar o'rganildi. Lekin dengiz yo'lini ochishga muvaffaq bo'linmadi. Shu ningdek, Amerikaning ichki o'lkalarini, ya'ni angliyaliklar – AQSH hududini, fransuzlar – Kanada hududini tekshirdilar.

XVI asrning oxirlaridan boshlab Janubiy Osiyo, Avstraliya va Okeaniya hududlari ingliz va gollandlar tomonidan tekshirilib, zabt etila boshlandi. 1605-yilda golland sayyohi Yanszon Avstraliya materigini kashf qildi. So'ngra 1641–1643-yillarda A. Tasman materikni aylanib chiqdi.

Shu davrda rus sayyohlari Sibir, Uzoq Sharq, Yevrosiyaning shimoliy va shimoli-sharqiy qirg'oqlarini, Shimoliy Amerikaning shimoli-g'arbiy qismigacha bo'lgan hududlarni o'rganib, xaritaga tushirdilar va tasvirlab yozdilar.

Yuqorida aytilgan va boshqa o'nlab ekspeditsiyalarda to'plangan ma'lumotlar geografik bilimlarning kengayishiga va takomillashuviga olib keldi. 1544-yilda S. Myunsterning "Kosmografiya", 1650-yili golland olimi B.Vareniusning "Umumiy geografiya" nomli asari bosilib chiqdi.

G.Merkator xaritalarning matematik asosini, kartografik proyeksiyalarni ishlab chiqdi. Bularning bari ilmiy geografiya rivojlanishi uchun asos bo'ldi.

Bu bosqichning asosiy natijalari: Shimoliy va Janubiy Amerika, Avstraliya materiklari kashf etildi; Yerning sharsimonligi va Dunyo okeanining uzluksiz, yaxlitligi amalda isbotlandi; ilgari noma'lum bo'lgan Tinch okeanining mavjudligi va uning eng katta okean ekanligi, Yer yuzining katta qismi quruqlik emas, suvlikdan iboratligi aniqlandi.

Ilmiy geografik ishlar bosqichi. XVII asrga kelib fanlarning rivojlanishida keskin ildamlash ro'y berdi. Geografiyada maxsus ilmiy ekspeditsiyalar uyushtirila boshlandi. Bunday ekspeditsiyalardan eng muhimlari: 1725–1741-yillarda V.Bering va A.Chirikov boshchiligidagi rus ekspeditsiyasi, 1785–1788-yillarda J.Laperuz rahbarligidagi fransuz ekspeditsiyasi, 1768–1779-yillarda J.Kuk boshchiligidagi 3 marotaba dunyo bo'ylab ingliz ekspeditsiyasi. Bu ekspeditsiyalar tomonidan Kuril orollari, Kamchatka va Chukotka yarimorollari, Osiyoning shimoliy qirg'oqlari, Afrika va Janubiy Amerikaning ichki qismlari,

Avstraliyaning sharqiy sohillari, Yangi Zelandiya, Yangi Kaledoniya, Janubiy Georgiya, Jamiyat, Gavayi, Kuk va boshqa orollar o'rganildi.

Yerning ichki qismlari, tektonik harakatlar haqidagi bilimlarning to'planishi bilan tabiiy geografiyadan geologiya ajralib chiqdi, Yer yuzasi relyef, yer usti va osti suvlari, iqlim, shamollar, o'simliklar haqidagi bilimlarning kengayishi esa geomorfologiya, gidrologiya, meteorologiya va geobotanika fanlarining mustaqil fan darajasida rivojlanishiga olib keldi. Ushbu bosqichda ilmiy ishlar, ko'pincha o'rganilgan yerlarning geografik tavsifga bag'ishlangan bo'lib, yangi kitoblar va xaritalar ishlangan.

Bu bosqichda bir qancha nazariya va gipotezalar, kitoblar yaratildi. Bular: Kant-Laplasning kosmogonik nazariyasi; Pallasning geologik qatlamlarning yoshi haqidagi nazariyasi; Leybnitsning tog' hosil bo'lishida vulqon harakatlari gipotezasi; M. Lomonosovning "Yer qatlamlari haqida", "Atmosfera hodisalari haqida" kitoblari, Kantning "Tabiiy geografiyadan ma'ruzalar" kitobi va boshqalar.

Bu bosqichning asosiy natijalari: Yer yuzining turli qismlari ilmiy o'rganildi; fanda yangi nazariya va gipotezalar yaratildi; kartografik

proyektsiyalar va relyefni tasvirlashning yangi usullari ixtiro qilindi; yirik asarlar va kitoblar yaratildi, geografiya fanining tarkibida bir qancha mustaqil fanlar rivojlandi.

XIX asr va XX asrning 1-yarmida geografiyaning rivojlanishi. Bu bosqichga kelib milliy geografiya jamiyatlari tashkil etilishi boshlandi. Jumladan, Fransiya (1821), Germaniya (1828), Buyuk Britaniya (1830), Rossiya (1845), Turkistonda esa 1897-yilda tuzilgan. Ko'pgina davlatlar tomonidan yirik ilmiy tadqiqot ekspeditsiyalari uyushtirildi. 1821-yil F.F.Bellinsgauzen va M.P.Lazarev tomonidan Antarktida kashf etildi. 1823–1825-yillarda O.E.Kotsebu Dunyo okeani bo'ylab ekspeditsiyada marjon orollarining kelib chiqishini o'rgandi, fizik E.Lens esa chuqurlikni o'lchash uchun birinchi bor batometrni qo'lladi. D.Livingston Afrikaning ichki qismlarini o'rgandi. P.P.Semyonov-Tyanshanskiy boshchiligida O'rta Osiyoning ichki hududlari o'rganildi. R.Piri 1909-yilda Shimoliy qutbni, R.Amundsen esa 1911-yilda Janubiy qutbni zabt etdi.

A.Gumboldt Yevropa, Amerika, Osiyoga ekspeditsiya uyushtirib, juda ko'p ma'lumotlar to'pladi. O'simliklarning kenglik zonalligi va balandlik mintaqalanishi qonuniyatini aniqladi. Mazkur ma'lumotlarni umumlashtirgan bir necha jildlik "Tabiat manzarasi", "Kosmos" kabi yirik asarlarini yozdi. Gumboldt tabiatni bir butun, qat'iy qonuniyatli va uzluksiz rivojlanadigan tizim sifatida qarab yangi geografiyani yaratdi. Bu geografiyaning vazifasi tabiatni rivojlanishda va bir butun, yaxlit hosila sifatida o'rganish, tabiatdagi qonuniyatlarni aniqlash, jism va hodisalar orasidagi aloqadorliklarni, o'zaro ta'sir va bog'liqliklarni ochish va boshqalardir.

Ch.Layel tomonidan yer po'stining rivojlanish nazariyasi ishlab chiqildi. V.V.Dokuchayev tomonidan tabiat zonalligi ta'limoti, A.A.Grigorev tomonidan geografik qobiq ta'limoti, V.A.Vernadskiy tomonidan biosfera ta'limoti yaratildi.

Bu bosqichning asosiy natijalari: geografiya jamiyatlari tuzildi. Shimoliy va Janubiy qutblar zabt etildi va dunyo xaritasida noma'lum bo'lgan hududlar qolmadi. Ilmiy geografiya vujudga keldi. Okeanograf ya fani shakllandi. Meteorologik va gidrologik stansiyalar bunyod etildi. Atmosfera va okeandagi harakatlarning mohiyati ochib berildi. Yer po'stining

rivojlanish nazariyasi ishlab chiqildi. Bir necha ta'limotlar: tabiat zonalligi, geografik qobiq, biosfera ta'limotlari yaratildi.

Hozirgi zamon bosqichi. Geografiya fan-texnika inqilobi ta'sirida jadal rivojlanmoqda. Bu bosqichda geografiya fanining rivojlanishidagi asosiy xususiyatlar quyidagilardan iborat: geografik tadqiqotlarda modellashtirish va tajriba usullari, geografik axborot tizimlari, kompyuter texnologiyalari, kosmik usullar keng qo'llanilmoqda. Kosmik usullar yordamida aylanasi tuzilmalar, atmosfera harakatlari, okean suvi aylanma harakati va chuqurdagi suvlarning ko'tarilish jarayonlari aniqlandi. Insonning tabiatga ta'siri kuchayib, hatto geografik qobiq doirasidan tashqariga chiqib ketdi. Shu munosabat bilan tadqiqotlar lokal (mahalliy) muammolar bilan bir paytda global muammolarga ham o'z diqqatini qaratmoqda.

Gidrologiya. O'rta Osiyo gidrologiyasi bilan E. M. Oldekop va L. K. Davidovlar, 1950—70 yillarda tog' gidrologiyasi bilan V. L. Shuls shug'ullandi. U O'rta Osiyoni geografik-gidrologik tamoyillar asosida rayonlashtirdi va o'lka suv oqimining asosiy qonuniyatlarini bayon etdi. V. L. Shulsning rahbarligida L. I. Shalatova, I. R. Alimuhamedov gidrolog tadqiqotchilar yetishib chikdi.

O'rta Osiyo gidrologiyasi bo'yicha ilmiy ishlar O. P. Shcheglova va uning shogirdlari G. Ye. Glazirin, A. R. Rasulov, R. S. Saidova, F. Hikmatov va b.ning faoliyati bilan bog'liq.

Respublikada sel oqimlarini geografik va gidrologik o'rganish bilan F. K. Kocherga, P. M. Karpov, T. Mustafaqulov, R. G. Vafin, V. P. Pushkarenko, S. To'laganov va A. Saidovlar shug'ullandilar.

Gidrologik tadqiqotlar majmuida daryo o'zanidagi dinamik jarayonlarni o'rganish S. T. Altunin va A. M. Muhamedov rahbarligida amalga oshirildi.

1960-yillardan R. A. Alimov, A. 3. Zohidov, V. P. Svetitskiy, N. I. Zudina va b. obikor yerlar suv balansi va tuz rejimini o'rganish bo'iicha ishlar olib bordilar.

Xo'jalikka xizmat ko'rsatish nuqtai nazaridan gidrologik bashorat bo'iicha o'tkazilgan tadqiqotlar P. M. Mashukov va 3. V. Jorjiolar nomi bilan bog'liq. Gidrologik jarayonlarni modellashtirish muammolari bo'yicha Yu.N. Ivanov, Yu. M. Denisovning tadqiqotlari diqqatga sazovor. Obikor dehqonchilik bilan bog'liq gidrologiya muammolari ham olimlarning diqqat markazida bo'ldi (G. N. Trofimov, N. K. Lukina, Ye. M. Vidineeva, Q. Domlajonov va b.).

N. L. Korjenevskiy 1930 yil O'rta Osiyo muzliklarining katalogi (jadvali)ni yaratdi va ko'pgina tog' muzliklarini birinchi bo'lib tavsifladi. Keyinchalik

O'zbekistonda G. Ye. Glazirin, V. G. Konovalov, V. F. Suslov, A. S. Shchetinnikov, V. Nozdryuxin, A. A. Kreyter, M. A. Nosirov, A. Akbarov kabi glyatsiolog mutaxassislar yetishib chiqdi.

O'rta Osiyo ko'llarini o'rganishga olimlardan N. L. Korjenevskiy, L. A. Molchanov, N. G. Mallitskiy, A.M. Nikitin va b. hissa qo'shdilar.

O'zbekistonda gidrometeorologik tadqiqotlarning asosiy markazlari V.A. Bugayev nomidagi O'rta Osiyo regional gidrometeorologiya ilmiy tadqiqot instituta (Toshkent), O'zbekiston Milliy universiteti, O'zbekiston Fanlar akademiyasining Geologiya va geofizika hamda Suv muammolari institutlaridir.

Ilmiy va amaliy gidrologik tadqiqotlar asosan gidrometriya, suv eroziyasi va o'zan jarayonlarini o'rganish (A. R. Rasulov, T. Jo'rayev, S. R. Saidova, M. Mirziyotov, F. Xikmatov), gidrokimyo (E. Chembarisov, K. Domlajonov), gidroekologiya (A. Nazarov, A. Abdurahmonov, 3. Sirliboyeva), gidromelioratsiya (Sh. Yunusov, E. Jo'rabekov) va irrigatsiya tarixi (A. Razzoqov), suv resurslarini o'rganish (Sh. Murodov, S. Karimov, U. Tursunov), muzlikshunoslik (M. A. Nosirov, A. Akbarov), ko'lishunoslik (O. Nuriddinov) kabi yo'nalishlar bo'yicha muvaffaqiyatli davom etmoqda.

Tuproqlar geografiyasi. 1920 yil O'rta Osiyo universiteti tarkibidagi Tuproqshunoslik va geobotanika institutida tuproqshunos N. A. Dimo rahbarligida tuproq qoplami geografik landshaftlarning tarkibiy qismi va ko'zgusi, ayni vaqtda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining asosi hamda resursi sifatida o'rganildi.

Regional tuproqshunoslikning xilmaxil muammolari ustida A. M. Rasulov, A. Maksudov, H. Maqsudov va A. Ne'matov, J. S. Sattorov va L. Tursunovlar tadqiqotlar olib borgan.

O'zbekistonda geografik tuproqshunoslik O'rta Osiyo tuproqlarini geografik, ekologik va geokimyoviy jihatdan o'rganish asosida rivojlandi (O'. Abdunazarov, H. Ma'sudov, L. Kamolov va b.).

Biogeografiya. Biogeografik tadqiqotlar maktabining asoschilari zoolog D. N. Kashkarov bilan botanik Ye. P. Korovindir .

O'zbekistonda biogeografik tadqiqotlar ayni vaktida ularning ikki asosiy tarmog'i — botanik geografiya va zoogeografiya yo'nalishlarida ham shakllandi. 1920—40 yillarda o'lka o'simliklari va hayvonoti geografik-ekologik o'rganildi (M. P. Popov, R. I. Abolin, Ye. P. Korovin, P. A. Baranov, I. A. Raykova, M. M. Sovetkina, I. I. Granitov).

O'zbekistonda botanik geografiyaning rivojlanishi va milliy ilmiy kadrlarni yetishtirishda akademik K. 3. Zokirov va O'zbekiston Fanlar akademiyasining muxbir a'zosi I. I. Granitov salmoqli hissa qo'shdilar.

1950-yillardan boshlab o'simliklar geografiyasi, ekologiyasi va fiziologiyasi bo'yicha o'zbek botaniklaridan — M. M. Orifxonova, P. Q. Zokirov, X.

M. Oxunovning ilmiy asarlari bosilib chiqdi. Shuningdek, botanik-geografik ilmiy tadqiqotlar rivojiga D. K. Saidov, M. M. Nabiyev, T. A. Odilov, O. X. Hasanov, A. I. Usmonov, O'. Prator, S. S. Soatovlar ham muayyan hissa qo'shdilar.

Hayvonlar geografiyasiga doyr tadqiqotlarni O'zbekistonda zoolog D. N. Kashkarov va zoogeograf N. A. Bobrinskiylar olib bordi. O'zbekiston zoogeografiyasining keyingi rivoji T. 3. Zohidov, I. I. Kolesnikov, R. N. Meklenburshev, H. Solihboyev, G'. S. Sultonov, V. P. Kostin, G. I. Ishunin va b.ning ilmiy faoliyati bilan bog'liq.

Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya. Respublikada iqtisodiy va demografik tadqiqotlar 1920-yillardan boshlangan. Iqtisodchi hamda geograflar G. N. Cherdansev, N. N. Kojanov, N. K. Yaroshevich, Yu. I. Poslavskiy, A. I. Golovin va b. iqtisodiy rayonlashtirishning nazariy va amaliy muammolari, O'rta Osiyo ishlab chiqaruvchi kuchlarini hududiy joylashtirish hamda rivojlantirish masalalari, aholi va qishloq aholi turar joylarini mufassal o'rganish muammolari bilan shug'ullandilar.

50-yillarda 3. M. Akramov, K. N. Bedrinsev, K. I. Lapkinlar qishloq xo'jaligini iqtisodiy tahlil qildilar.

50—60-yillarda O'zbekistonning hududiy ishlab chiqaruvchi kuchlarini joylashtirish, majmualiy rivojlantirish, rayonlashtirish hamda bashorat qilish uch asosiy ilmiy yo'nalish — qishloq xo'jaligi geografiyasi, aholishunoslik, aholi geografiyasi va ijtimoiy geografiya yo'nalishlarida tadqiqotlar olib borildi.

Iqtisodiy rayonlashtirish va majmualiy iqtisodiy geografik tadqiqotlar. O'rta Osiyo va O'zbekistonni iqtisodiy rayonlashtirish masalalariga 40-yillarda Toshkentda yashagan geograf V. M. Chetirkin katta e'tibor berdi. Keyinchalik uning asosiy fikr va g'oyalari Z. M. Akramov, K. N. Bedrinsev, A. K. Bedrinsev, I. K. Narziqulov va b.ning ijodiy izlanishlarida rivojlantirildi.

Respublika ishlab chiqaruvchi kuchlarini majmualiy o'rganishga doyr yirik tadqiqotlar 1950-yillarda O'zbekiston Fanlar akademiyasi Ishlab chiqaruvchi kuchlarni o'rganish kengashi (SOPS) tomonidan boshlab berildi. Iqtisodiy geografik va majmualiy geografik tadqiqotlarni olib borishda 1958 yil tashkil

etilgan O'zbekiston Fanlar akademiyasining Geografiya bo'limi katta rol o'ynadi.

Qishloq xo'jaligi geografiyasi. O'zbeki ston qishloq xo'jaligini majmuali o'rganish va bashorat qilish, tabiiy sharoit va resurslariga qishloq xo'jaligi nuqqai nazaridan baholashga doyr tadqiqotlar olib borildi (K. I. Lapkin). O'zbekistonning chorvachiligini (qarang A. Abirqulov), agrar-sanoat majmuini (A. R. Ro'ziyev va A. M. Sodiqov), Farg'ona vodiysining qishloq xo'jaligini (O. Abdullayev) o'rganish bo'yicha tadqiqotlar amalga oshirildi. O'zbekistan qishloq xo'jaligini turli regionlar va tarmoqlar bo'yicha tashkil etish muammolari o'rganildi (R. A. Xodiyev, T. E. Egamberdiyev, T. Tojimov, S. S Saidkarimov, T. Jumasv, K. K. Qurbonov, Sh. Azimov, R. U. Usmonov).

Aholishunoslik va aholi geografiyasi. Aholishunoslik muammolarini ilmiy o'rganish N. V. Smirnov, T. I. Raimov, O. B. Otamirzayev, A. S. Soliyev, A.A. Qayumovlarning tadqiqotlarida o'z ifodasini topdi.

1960-yillarda Toshkent universitetining geografiya ilmiy tadqiqot bo'limida M. K. Qoraxonov rahbarligida majmuali aholishunoslik muammolari turli yo'nalishlarda tadqiq etildi, ayni vaqtda qishloq joylarini o'rganish boshlandi (R. Valiyeva, G. R. Asanov, E. Safarov).

1972 yil Toshkent Davlat Universitetida Aholishunoslik muammolari ilmiy tadqiqot laboratoriyasi ish boshladi.

Yirik poytaxt shaharlar (T. I. Raimov, E. Toshbekov) va shahar aglomeratsiyalarini (O. B. Otamirzayev, N. X. Mamatqulov) hamda umuman regiondagi aholi punktlari tizimlari, urbanizatsiyaning rivojlanishini (T. I. Raimov, O. B. Otamirzayev, A. S. Soliyev, X. S. Salimov va b.) o'rganish ham geograflarning diqqat markazida bo'ldi.

O'rta Osiyoda qishloq aholi turar joylarining shakllanishi, hududiy taqsimlanishi va rivojlanishi masalalari tadqiq qilindi (G. R. Asanov, A. B. Botirov, A. A. Kayumov, T. D. Jumasv, T. Mallaboyev, E. S. Safarov, M. Ya. Yangiboyev va b.). Aholining migratsiyasi (S. N. Kononenko), tabiiy o'sishi (M. Bo'riyeva, A. G'aniyev), demografik rivojlanishi (A. Sa'dullayev) masalalari ham o'rganildi. Ijtimoiy geografiyaning ilmiy-nazariy asoslari ham tadqiq etilmoqda (A. A. Kayumov). Respublikada sanoat geografiyasi (S. Zokirov, N. Sultonov va b.), transport geografiyasi, maishiy xizmat geografiyasi, geoekologiya va ijtimoiy ekologiya qanig iqtisodiy geografik jihatlar bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Preobrajenskiy V. S. i dr., Geografiya v menyayushemsya mire. Vek XX. M., 1997, 274 s;
2. Hasanov H., O'rtaosiyolik geograf va sayyohlar, T., 1964;
3. Qoriyev M., O'rta Osiyo tabiiy geografiney, 2-nashr, T., 1968.
4. www.vikepediya.com

TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA ONA TILI FANINING O'RNI

Xojixonova Shoxista Saidjonovna

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar 24 umumiy o'rta ta'lim
maktabining ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6299759>

Annotatsiya: Maqolada ona tilini o'rgatishdagi amaliy mashg'ulotlarning o'rni va o'quvchilarning ingliz va o'zbek tillarini o'zlashtirishdagi farqlari hamda ona tilini fanga bo'lgan qiziqishni hisobga olishning dolzarbligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: PISA, kommunikativ, malaka, fanlararo, boshqa tillar.

THE ROLE OF MOTHER TONGUE SCIENCE IN THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM

Xojixonova Shoxista Saidjonovna

School №24, Margilon district, Fargana region

Abstract: The article deals with practical training in the teaching of mother tongue place and differences in students' learning of English and Uzbek, as well as their mother tongue the urgency of taking into account the interest in science

Key words: PISA, communicative, skill, interdisciplinary, other languages.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-apreldagi farmoniga muvofiq, Xalq ta'limi tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi va unda bir qancha maqsadli ko'rsatkichlarga erishish bo'yicha aniq mexanizmlar belgilandi. Misol tariqasida shuni ta'kidlash joizki, 2030-yilga borib o'quvchilar bilimini baholash bo'yicha PISA xalqaro dasturi reytingida O'zbekistonning jahondagi yetakchi mamlakatlar qatoridan joy egallashi maqsad qilib qo'yilgan. Buning uchun esa pedagoglar, ona tili va adabiyot o'qituvchilari zimmasiga yuklatilgan vazifalar talaygina: o'zbek tilining nufuzi, jahondagi o'rni, boshqa tillar bilan bimalol bellasha oladigan qirralarini ko'rsata olishi asosiy vazifadir. Avvalo, o'quvchini ona tili faniga qiziqtirish, unda fanga bo'lgan muhabbatni shakllantirish, ona tilining biz bilmagan sir - sinoatlarini ochishga o'rgatish va, eng muhimi, amalda bajarish kerak. Shu bilan birga, Respublikamiz Prezidenti Sh. Mirziyoyevning "Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz" asari va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" dan kelib chiqqan holda, bugungi kunda ona tili fanini o'qitishda turli zamonaviy metod va usullardan foydalanish, foydalanilayotgan "Science and Education" Scientific Journal November 2020 / Volume 1 Special Issue 3 www.openscience.uz 95 metod va usullarning o'quvchilarga qay darajada samara berayotganini aniqlash

hozirgi kunda muhim dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ona tili fanini o'qitishdan maqsad - o'quvchilarda mustaqil ijodiy fikrlash qobiliyati, fikr mahsulini og'zaki hamda yozma shakllarda to'g'ri va ravon ifodalay olish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Afsuski, hozirgi kunda o'quvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyati, adabiy til me'yoriga amal qilish va, eng asosiysi, fanga bo'lgan qiziqish susayib bormoqda hamda buni inkor qilib bo'lmaydi. Oxirgi yillarda ingliz, rus tillarini o'rganishga bo'lgan talab juda kuchli, bu, albatta, tobora jadal rivojlanib borayotgan jamiyat bilan bog'liq. Til bilgan yaxshi, ammo o'z ona tilisini mukammal bilmay turib boshqa tillarga mehr bilan qarash o'zbek tilining nufuzini yanada pasayishiga olib kelyapti, nazarimda. O'zbek xonadonlarining farzandini rus tili o'rgatiladigan sinf yoki maktablarga qo'yib bolani til o'rganish bilan bog'liq muammoga duch qilishyapti. Bola nutqida turli xil tildan foydalanish kuzatilyapti. O'zga tillarni o'rganib boshqa millat urf - odatlarini egallashga bo'lgan ishtiyoq, taqlid qilish kabilar kuchaymoqda. Pedagoglardan birinchi navbatda ona tilimizning jahondagi o'rnini, nufuzini o'quvchiga chuqur, juda chuqur singdirib, mehr uyg'otib, sir - sinoatini o'rgatib, boshqa tillar bilan bellasha oladigan qirralarini ko'rsatib undan keyin o'zga tillarni egallashdagi ehtiyoj nimadan iborat ekanligini tushuntira olish talab qilinadi. O'quvchi yangilikka intiluvchan bo'ladi. Har qanday fanni fanlararo bog'lab o'rgatish maqsadga muvofiq. O'quvchini fanga qiziqtirish, avvalo, pedagogning bilimi, malakasi bo'lsa, undan keyin dars jarayonida qo'llay oladigan zamonaviy metod va innavatsion texnologiyalardir. Ona tili fani o'quvchi-yoshlar bilimining asosiy poydevorini tashkil etish bilan birga ularning nutq boyligini ta'minlashda ham muhim o'rin egallaydi. Shiddat bilan rivojlanib borayotgan zamonda maktablarda ona tili va adabiyot fanining chuqurlashtirib o'tilishini, sifatli dars mashg'ulotlari olib borilishini, fanlararo bog'lanishlarni kengroq ta'minlashga alohida ahamiyat berilishini talab etmoqda. Shunday ekan maktablarda o'quvchi-yoshlar qiziqishi, fanga moyilligi asosiy masaladir. Kelajak yoshlarimiz qiziqishlarini to'g'ri yo'naltirish va amalaiyotga moslashtirish har bir pedagogning oldidagi mas'uliyatli vazifadir. Bilim beramiz, o'quvchi test ishlay oladi va nazariy savollarga ham javob beradi, ammo amaliy bajarib berishga kelganida hatto texnik qoidalarini ham nazariy bayon etadi, amaliy bajara olmasligi isbotlangan. Ayniqsa, ona tili darsligidagi keyingi yillar bir qancha tanqidga uchrab tog'irlanib borilayotgan kamchiliklar o'quvchining chalg'ishiga olib kelmoqda. Ingliz tilidagi barcha darslik-qo'llanmalar esa suratlar, turli usul va metodlar bilan til o'rganishning yengil usuli orqali o'quvchini o'ziga jalb

etadi. Har bir nazariy qoida amalda bajarilib ko'rsatiladi. Bu har qanday o'quvchini o'ziga jalb "Science and Education" Scientific Journal November 2020 / Volume 1 Special Issue 3 www.openscience.uz 96 qiladi va barcha darsliklarni suratlar bilan bezatilgan holda mavzuga doir metodlarga moslab chiqarilsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. Fanlarning o'qitilishiga ijobiy ta'sirlar ko'rsatish uchun metodlarning o'rni juda katta. Hozirgi davrda ona tili fani bo'yicha o'quv dastur va rejalarni yangilash, o'qitishni sifat va mazmun jihatdan yanada takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Maktab va akademik litsey til ta'limi jarayoni bugungi kunda birinchi navbatda kommunikativ yondashuv xususiyatlarini o'zida aks ettirmog'i darkor. Kommunikativ yondashuvga ko'ra nutq muayyan nutqiy maqsadni ro'yobga chiqarish, kimgadir axborot berib, kimdandir axborot olish, kim bilandir fikr almashish asosida harakatga keltiriladi. Buning uchun yoshlar nutq o'stirish mashqlari mobaynida muloqot madaniyatini o'zlashtirishlari, suhbatdoshiga ta'sir ko'rsatish layoqatini egallashlari lozim. Shuningdek, ushbu yondashuvning talabiga ko'ra maktab va akademik litseyning o'quvchilari ona tilini muomala-aralashuv taqozo etadigan, axborot olish ehtiyoji talab qiladigan darajada o'rganishi va egallashi zarur, qolaversa, shu tilning chinakam sohibiga aylanishlari daralmas ommunikativ yondashuvning mazmun-mohiyati rus tili o'qitish metodikasida yetarlicha o'rganilgan. Metodist-olim O.O.Xarchenko o'z maqolasida bugungi rus tili darsliklari kommunikativ yondashuv asosida yaratilayotganligini uqtiradi va shunga ko'ra ham ta'limning nutqiy (kommunikativ) yo'nalganlik tamoyilini ajratilish lozimligini ta'kidlaydi. Bu esa darslik bilan o'qituvchi ham, o'quvchi ham cheklanib qolishini oldini oladi va o'quvchi har bir fandan olgan bilim, malaka ko'nikmalarini hayotda o'zi mustaqil qo'llay olish imkonini beradi. Hayotimizda ro'y bergan, berayotgan va kelajakda ro'y beradigan jamiki narsalarni mavzular kesimida hayotdan olib, hayotga bog'lab amaliy isbotlab, amaliy ko'rsatib tasavvur uyg'otsak, yoshlar nafaqat ona tili va adabiyot fanlarida, balki boshqa fanlardan ham mantiqqa tayanib tasavvur hosil qiladilar. Ammo "Guruch kurmaksiz bo'lmaydi" deganlaridek o'quvchilar orasida hamma imkoniyat yaratilsa ham moyilligi bo'lmaslari topiladi. Keyingi paytlarda bosqichma - bosqich rivojlanib borayotgan ta'lim sohasida aynan ona tili fanining oldiga qo'yilgan asosiy maqsad o'quvchi nutqini o'stirishdan iborat. Aynan darsliklar ham so'z boyligini oshirish bilan bog'liq turli mashq va topshiriqlarga urg'u bergan holda yaratilmoqda. Ya'ni so'zlarning shakl va ma'no munosabati, iboralar ma'nodoshligi, o'xshashligi, zid ma'noliligi, arxaik va tarixiy so'zlarning qo'llanilishi, matn ustida ishlash

kabi mavzular rangbarangligidan iborat. Ammo aksariyat o'quvchilar bunday so'zlarni nutqini o'stirish maqsadida emas, test jarayoniga tayyorlanish uchungina ko'r - ko'rona yodlab olmoqda, xolos. O'quvchilar nutqiga e'tibor bersak, ularda ko'p hollarda parazit so'zlarning ishlatilishini kuzatish mumkin, ya'ni haligi, nima edi, ok, good bay... va hokazo kabi. Darslikda keltirilayotgan ibora - yu nutqqa oid turli so'zlarning gap tarkibida qanday holda, qay "Science and Education" Scientific Journal November 2020 / Volume 1 Special Issue 3 www.openscience.uz 97 maqsadda ishlatilishini tasavvur ham qila olmaydi. O'quvchi nutqini o'stiradigan holatlarning birinchisi, so'z boyligining ko'pligi bo'lsa, keyingisi shu so'zlarni gap tarkibida o'z o'rnida qo'llab ravon, to'g'ri nutqni shakllantirishdir. Masalan, ona tili darslarida turli metodlardan: "Aqliy hujum", "FSMU", "Baliq skeleti", "Sarlavha bizdan, matni sizdan" va hokazolardan foydalaniladi hamda ayrim hollarda kutilgan natijaga erishish mumkin. Bu metodlarning ayrimlari qo'llanilganda bir muddat o'quvchi o'ylashi uchun vaqt ham ajratiladi, ammo bu usullarning bari o'quvchi nutqini to'la shakllantirib bera olmasligi mumkin. Vaqt o'tishi bilan bu metodlar eskirib o'rniga yangi - yangi metodlar paydo bo'lib boraveradi. O'quvchiga monitor ekranlarida yoki ko'rgazma sifatida (albatta, rivojlanib borayotgan mamlakatimiz maktablarida yaqin kelajakda har bir sinfxonalari zamonaviy jihozlanishiga, har bir sinfxonasida kompyuter, elektron doska bo'lishiga ishonamiz) biror bir surat ko'rsatilib o'ylash uchun vaqt ajratilmay surat asosida matn tuzilish, tuzayotgan matnida: har bir gap tarkibidagi so'zlar takroriga yo'l qo'ymaslik, faqat sinonimlaridan foydalanish, gaplarni tutilmay ravon tarzda tuzish, faqat o'zbek tilidan foydalanish shart qilib qo'yiladi. Bu holat bir martada natija bermasligi mumkin, ammo har darsda foydalanilsa, o'quvchi nutqida ravonlik, o'sish kuzatilishi aniq. Undan tashqari o'quvchining eshitib tushunishini rivojlantirish uchun biror o'zlari adabiyot darslarida o'qigan badiiy asardan parcha eshittirilib, parchani o'quvchidan xuddi o'ziday so'zlab berish talab qilinsa, o'quvchining nutqini o'stirishda kutilgan natijaga erishish mumkin. O'quvchilarni bu metodlarda qiziqish uyg'otish uchun usullarni "O'ylamay so'yla", "Eshitganimday gapiraman" deb nomlash mumkin. Xulosa o'rnida shuni aytmoqchimanki, imkon qadar ta'limga eng so'nggi rusmdagi kompyuter jihozlari, maxsus sinfxonalar, uskunalar (plakatlar, elektron darsliklar virtual xona), zaruriy o'quv vositalari va o'z kasbini sevadigan fidoiy kadrlarni jalb etish hamda amaliy mashg'ulotlar uchun sinflar kesmida 15 tadan oshmagan holda guruhlariga bo'lib dars o'tishni va dars soatlarini nazariy dars soatlaridan alohida

soatlarga ajratgan holda o'tilishini tavsiya qilaman, chunki o'quvchi mustaqil xulosalash, amaliy bajarib ko'rish va hayotga tatbiq etish uchun bor bilimini amaliyotga to'liq moslashtira olishi uchun vaqt kamdek go'yo. 2019-yil 19-mart kuni yoshlarga e'tiborni kuchaytirish, ularni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish ularda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakillantirish, yoshlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini ta'minlash masalalariga yangi tizim asosida yondashish bo'yicha beshta muhim tashabbus ilgari surildi. Bu yangi innovatsiya esa barcha sohalar sigari ta'lim tizimiga ham ijobiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Ta'limda maktab tizimini rivojlantirish biz uchun buyuk maqsadga aylanishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Sh.M. Mirziyoev Erkin va faravon,demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent " O'zbekiston", 2016
2. K. Qosimova, S. Matchanov, X. G'ulomova, Sh. Yo'ldosheva, Sh. Sariyev. "Ona tili o'qitish metodikasi" :, Toshkent, "Nosir" nashriyoti". 2009.
3. N. Mahmudov, A. Nurmonova, A. Sobirov, D.Nabiyeva. 6-sinf uchun darslik "Tasvir" Toshkent 2017
4. Кучқоров, Ҳ. Ҳ. (2020). Личность в системе человеческих общение и педагогических взаимоотношений. Innovative achievements in science, 439-441.
5. Baykabilov, U. A. (2020). Ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish bosqichlari. Science and Education, 1(Special Issue 2), 51-56.
6. Xolbekov, S. B. (2020). Adabiyot darslarida ijodkor tarjimaiholini o'rgatish xususida. Science and Education, 1(Special Issue 2).
7. Jumaniyozov, S. A. (2020). Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ona tili fanini o'qitish.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Ruziboyeva Xurshidaxon

**Farg'ona viloyati Margilon shahar 24-umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6299771>

Annotation: Socio-economic relations in the country, changes in the public education system, as reflected in the Law "On Education" and the "National Training Program" an important task is set before the primary school teacher. These tasks allow to distinguish the specific links for primary education, which are connected with the introduction of education in different curricula, curricula, textbooks, as well as a network in the methodological system. can form. When we say the methodological-mathematical training of a primary school teacher, we mean the preparation of the methodology of teaching mathematics on the basis of a scientific worldview in an integral connection with the general pedagogical-psychological and mathematical training. The task of such preparation is to acquire certain knowledge and skills in mathematics in the field of primary education, as well as to master the upbringing of children through teaching.

Keywords: Mathematics, arithmetic, method, cluster, methodology, addition, equation, subtraction, calculation, comparison.

USE OF INTERACTIVE METHODS IN THE TEACHING OF MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOL.

Ruziboyeva Xurshidaxon

School №24, Margilon district, Fargana region

Abstract: Socio-economic relations in our country, changes in the system of public education, as reflected in the Law "On Education" and the "National Program of Personnel Training" an important task is set before the inner class teacher. These tasks allow to distinguish the specific links for primary education, which are connected with the introduction of education in different curricula, curricula, textbooks, as well as a network in the methodological system. can form. When we say the methodological-mathematical training of a primary school teacher, we mean the preparation of the methodology of teaching mathematics on the basis of a scientific worldview in an integral connection with the general pedagogical-psychological and mathematical training. The task of such preparation is to acquire certain knowledge and skills in mathematics in the field of primary education, as well as to master the upbringing of children through teaching.

Keywords: Mathematics, arithmetic, method, cluster, methodology, addition, equation, subtraction, calculation, comparison.

An elementary math course helps children develop thinking. At the same time it creates a unique set of basic knowledge, on the other hand, will be focused on the formation of the necessary methodological assumptions and logical structures of thinking. Psychologists have proven that it is a period responsible for the formation of thinking skills of children aged 6-10 years. Therefore, one of the tasks of the methodology of primary education, in particular, the methodology of primary education in mathematics, is to accelerate the impact of teaching on the mental development of children while ensuring a sufficiently high developmental efficiency of teaching. Can solve basic educational tasks in mathematics only on the basis of a system of theoretical knowledge. This includes the scientific worldview, psychology, didactics, the theory of teaching mathematics (mathematical didactics). However, theoretical knowledge alone is not enough. Ability to apply the most effective methods for this or that area of study, which is affected by the specific content of teaching and the level of mental activity of the teacher. necessary. It is important for the primary school teacher to know and take into account the level and capabilities of the students' mental activities as it lays the foundation for the mental development of the children in the primary grades. Various methodological issues arising in the process of practical application of theoretical knowledge should be addressed. Methodological issues arise in every lesson, however, they usually do not have a single valuable solution. The teacher needs to be sufficiently prepared in this area in order to be able to quickly find the most appropriate solution to the methodological problem that arises in the lesson for this learning situation. Didactic games are used as a teaching tool in primary education due to the lack of content in terms of logic and mathematics, and didactic games are used only as a means of reinforcing the material studied. 5 Problems arise in the content of teaching a child from 6-7 years. This is solved by teaching in kindergartens. Learning to count, addition and multiplication in the first stage (within 20) has been a major task of primary education. However, this task is not unique, but it is a broader and more comprehensive part of the preparatory work for the study of children's mathematics is determined in two main ways: 1) the pedagogical way, ie the mathematical way in which children's thinking is applied preparation for feedback; 2) to prepare the child for the study of the most important

mathematical concepts and, first of all, the concepts of natural numbers and geometric shapes.

The word mathematics is derived from the Greek word “mathema,” which means “to know science”.⁶ The object of study of the science of mathematics consists of spatial forms and the quantitative relations between them. The purpose of a school mathematics course is to provide students with a system of mathematical knowledge that takes into account their psychological characteristics. This system of mathematical knowledge is conveyed to students through certain methods. “Methodology” is a Greek word, and “method” means “yoI”. Mathematical methodology is a branch of pedagogical science, which is part of the system of pedagogical sciences, and in accordance with the goals of teaching set by society, implements the laws of teaching mathematics at a certain stage of mathematical development. The setting of new goals in teaching has led to a radical change in the content of teaching mathematics. In order for primary school students to be effectively taught mathematics, the teacher must master and master the methodology of teaching mathematics in primary school. The subject of the methodology of primary education in mathematics is:

1. Substantiation of the purpose of teaching mathematics (why mathematics is taught, taught).

2. The development of the content of teaching mathematics (what to teach), how to distribute the level of knowledge in a system in accordance with the age characteristics of students, to ensure consistency in the study of the basics of science, The burden of education is eliminated, the content of education corresponds to the ability of your student to acquire specific knowledge.

3. Scientific development of teaching methods (how to teach, that is, what are the methods of teaching so that students acquire the economic knowledge, skills, abilities and intellectual abilities needed today?

4. The use of teaching aids - textbooks, didactic materials, visual aids and teaching aids (how to teach).

5. Preliminary development of the organization of education (how to organize the lesson and extracurricular forms of education):

The methodology of teaching mathematics, first of all, sets the task of teaching and educating young students in the general system. The general methodology reflects the content and structure of elementary school mathematics, teaching each section its own specific methods of teaching. The specific methodology shows the basic methods and forms of teaching

mathematics, as well as 10 ways to organize learning activities. It is well known that teaching is inextricably linked with upbringing. This methodology teaches ways to combine teaching with parenting. The methodology of teaching mathematics in the primary grades is closely related to several disciplines: 1) with mathematics, which is the basis of teaching; 2) pedagogy; 3) psychology; 4) with other teaching methods (native language, labor). In primary school, a mathematics course has become a subject. The teaching objectives of the methodology of teaching mathematics in primary school are: a) the implementation of educational and practical tasks; b) cover the process of studying the system of theoretical knowledge; d) teach your student how to shape their worldview; e) humanization of education; . f) in the process of teaching mathematics to show a person to love work, to cultivate such qualities as self-respect, mutual respect; g) teaching methodology consists of teaching in connection with the content of mathematics of V-VI grades, which is a continuation of mathematics of I-IV grades. The task of the elementary mathematics course is to help the school to solve the task of "using new technologies to teach students the basics of science, to provide them with modern socio-economic knowledge, interest in the profession, to teach them to make informed choices." consists of giving. Thus, like any other subject, the purpose of teaching an elementary course in mathematics is determined by the following three factors:

1. The general educational purpose of teaching mathematics;
2. Educational purpose of teaching mathematics;
3. The practical purpose of teaching mathematics. The general educational purpose of teaching mathematics is the following task. Methods of teaching mathematics in preparatory groups The preparatory group of kindergarten is planned to conduct two lessons a week, 72-74 lessons a year. Classes are held from September to the end of May, each lasting 25-30 minutes. Didactic games and visual aids are widely used in the lessons. In order for children to be interested in the lessons, the educator must meet the following requirements:

1. Good mastery of the program materials.
2. Prepare thorough material (demonstration and distribution).
3. Focus on changing children's activities and the interests of the link. .
4. Schedule action games between sessions.
5. Get your child to draw independent conclusions during the lesson.

6. Encourage your child to respond differently. When distributing the program material to the lessons, it is necessary to pay attention to the knowledge and skills of the child, the readiness of the child. It is important to be able to use specific terms correctly. For example, it is important not to confuse the concepts of numbers and figures. "Which number is bigger and which is smaller" (which number is not big) is asked. At the same time, all children try to listen carefully to the answers of their peers, discipline is not violated, so the child's preparation for tests should be taken into account. Introduction to numbers from 9 to 9 . Children are not taught to write numbers, they are only introduced to the printed form. Children should be able to distinguish which number is the sign of each number. There are 10 numbers in each case: 0,1,2,3,4,5,6 , 7,8,9. There is no number 10. The number 10 is denoted by two numbers: 1 and 0. In one lesson, one or two numbers can be introduced. For example, when introducing the number "1", t the soldier puts one toy on the counting card, puts 1 circle card in front of the link. Calling 2 kids, one offers to jump once, the other to knock on the table once. The children count and conclude that each is one. Then pointing to the number "1" is a conditional sign indicating that the number means that each number has its own sign.

References:

1. Ahmedov M., Ibragimov P., Abdurahmonova N., Jumayev M.E. First class
2. Jumayev M.E. Practicum on teaching methods of mathematics. - T .: "Teacher"
3. Bikboyeva N.U., Yangiboyeva E.Ya. Third grade math textbook.
4. Tadjiyeva Z.G . . Organization of optional textbooks in primary school.
5. www.google.uz
6. www.ziynet.uz

TARIX FANINING O'QITILISHIDA DARS JARAYONIDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

Ermatova Xolidaxon Abduraximovna

**Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar 24-umumiy o'rta ta'lim
maktabining tarix fani o'qituvchisi.**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6299777>

Annotatsiya: O'zbekiston mustaqillikka erishganligi tufayli, jamiyatimizning hamma sohalarida jiddiy o'zgarishlar davri boshlandi. Shu jumladan tarix fanini o'qitishda ham yangi muammolar yuzaga kelib, ilmiy izlanishlarni taqozo qilmoqda. Ayniqsa, bu jarayon yoshlarning aqliy kamolotining rivojlanib borayotganligi, ularning ilm olishga chanqoqligi, ustaqil fikrlashi, yangiliklar va kashfiyotlarga nisbatan cheksiz qiziqishi hamda ta'lim olishga talabchanligida namoyon bo'lmoqda.

Kalit so'zlar: History, National Training Program, educational technology, interactive, innovative, interactive, cluster, methodology, boomerang.

Tarix fani sevib o'qiladigan fan hisoblanadi. Uni o'rganish jarayonida o'quvchilarda o'tmishni puxta egallash tilagi ortib boradi. Ularda bu istaklarni Interfaol usullar bilan qondirish mumkin. Interfaol usullar o'quvchilarni tarix fanidagi atamalar hamda sanalarni yod olish jarayonini bir qancha osonlashtiradi. Biz sizni bir necha Interfaol usullar bilan tanishtirib o'tamiz.

Interfaol usullar – davra suhbat, klaster usuli, loyihalash, aqliy hujum, zinama-zina, ven diagrammasi, bumerang, integro va boshqalar.

Bu usullar tarix fanini o'qitishda juda ham katta foyda beradigan usullar hisoblanadi. Endi bu usullarining ba'zilari bilan tanishib chiqamiz.

Davra suhbat - o'quvchilar o'rtasida yaxlit ko'rinishda yoki, kichik guruhlariga ham o'tkazish mumkin. Bunda o'quvchilar aylana stol atrofida o'z fikr-mulohazalarini bildiradigan o'qitish usuli:

Davra suhbat og'zaki va yozma ko'rinishda bo'lishi mumkin.

Davra suhbatining afzalligi;

- Davra suhbatida materiallarni almashinish jarayonida ma'lumotlar esda yaxshi saqlanadi;
- Barcha o'quvchilar o'zoro muloqotda bo'ladi;
- O'z fikrini erkin ifoda etish imkoniyati mavjud;

“Klaster” usuli - bu usul pedagogik strategiya bo'lib, bunda o'quvchi mavzuga doir ma'lumotlarni ketma-ketlikda uzviy bog'lagan holda tarmoqlashga o'rganadi:

Klaster usulining afzalligi:

- Bunda o'quvchilarda fikrlarning ko'p bo'lishi:
- Fikrlarni tezlik bilan ifoda etish:

“Bumerang” - bu usul asosan takrorlash darslarga mos tushuvchi usuli hisolanadi. O'quvchilar darsdan bo'sh vaqtlarda o'qigan tarixiy asar, matn, maqola va ko'rsatuvlardan olgan ma'lumotlarni do'stlariga aytadi.

O'quvchilar bu ma'lumotlarni esda saqlab qoladi va dars so'nggida yana o'z egasiga qaytaradi.

- Bumerang tarix fani uchun xotirani mustahkamlovchi usul:
- Bumerang usulini yakka holda ham guruh bilan ham olib borsa bo'ladi:

Ta'lim amaliyoti ko'rsatishicha, maktab ta'limida fanlararo aloqadorlikni yo'lga qo'yish fan va jamiyat hayotida bugungi kunda sodir bo'layotgan integratsion jarayonlarning yorqin ifodasidir. Ushbu aloqadorlik o'quvchilarning bilimlarni ongli o'zlashtirishi, dunyo haqidagi yaxlit tasavvurlarini rivojlantirish va amaliy va ilmiymetodik tayyorgarligini oshirishda muhim o'rinni egallaydi. Bunday tayyorgarlik umumiy o'rta ta'lim bitiruvchilarini darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda, ishlab chiqarishda va umuman har qanday faoliyatda o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini erkin qo'llash imkoniyatini beradi. O'quv fanlariaro aloqadorlikni ta'minlash bo'yicha o'qituvchilar tajribalarini umumlashtirib, fanlararo aloqadorlikda tashkil etiladigan darslarni uch guruhga bo'lish mumkin: 1. Ko'rgazmalilik asosida tashkil etiladigan darsda o'rganilayotgan mavzu yuzasidan alohida topshiriqlarni bajarish uchun qo'llaniladigan o'quv fanlariaro aloqador elementlarning turli jadval va modellarda ifodalanganligi asosida. Chunonchi, tarix darslarida O'zbekiston tarixi va Jahon tarixi darslarida mazmunan o'xshash bo'lgan “Osiyo mamlakatlari madaniyati”, “Yevropada o'rta asr shaharlari”, “Osiyo mamlakatlarining o'rta asr shaharlari” kabi mavzularni o'rganish bo'yicha. 2. Mavzularning bir-biriga o'xshashligi: o'quv jarayonining uzviy tarkibiy qismida o'quv fanlariaro aloqadorlikdan foydalanish asosida darsning samaradorligini oshirish. 3. Umumlashtirish - o'quv fanlarining umumiy qonuniyatlari va tamoyillarini mukammal o'rgatish maqsadida turli o'quv fanlari bo'yicha maxsus tashkil etiladigan takrorlash-umumlashtirish darslarida o'quvchilarning egallagan bilimlarini takrorlashga imkon yaratish. Agarda, dars jarayonida quyidagi didaktik shartlarga amal qilinsa, o'qitishga mujassam yondashishda samaradorlikka erishiladi: o'rganilayotgan o'quv fanlari bo'yicha mavzularni mazmunan uyg'unlashtirish orqali o'quv rejalariga fanlararo aloqadorlik asosida tashkil topgan dars soatlarini kiritish; o'quv fanlariaro aloqadorlik

asosida tashkil etilgan darslarning ta'lim sifatini ta'minlash va uning tarbiyaviy jihatlarini kuchaytirish; darslarda mazmunan bir-biriga yaqin yoki aralash o'quv fanlari tarkibidagi tushunchalar yordamida o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi hamda muayyan ko'nikma va malakalarini shakllantirish; O'quv fanlariaro aloqadorlikni ta'minlashda o'quvchilar idrok etish faoliyatlarini jadallashtirishning turli vositalaridan unumli foydalanish. Chunonchi, "Science and Education" Scientific Journal Volume 1 Issue 1 319 www.openscience.uz aralash o'quv kurslari bo'yicha, muammolilik, ko'rgazmalilik, mustaqil ishlar, individual topshiriqlar tashkil etish yordamida bunday maqsadga erishish mumkin. O'quv fanlariaro aloqadorlik asosida o'rganilayotgan dars materiallarini o'quvchilarga chuqurroq singdirishda boshqa dars materiallaridan foydalanish, mazkur materiallarning mazmun jihatidan o'zaro aloqador bo'lishi. Bunda, takrorlovchi, umumlashtiruvchi, yangi materialni o'rganish, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash va nazorat darslari ham bo'lishi mumkin. Fanlararo aloqadorlik o'quv jarayonining ushbu ziddiyatlarini yanada boyitadi, ular asosida yangi qarama-qarshiliklar yuzaga keladi. Bu o'quv predmetidan o'rganilayotgan bilimlarni o'zlashtirish va o'quv fanlariaro aloqadorlik asosida masalalarni yechish va boshqa turli fanlardan bilimlarni o'zlashtirishda ularni qo'llashni bilish o'rtasidagi qarama-qarshiliklardir. O'quvchilarning bilish faoliyatlari va o'quv fanining uyg'unlashtirilgan mazmuni o'rtasidagi qarama-qarshiliklar asosida muammoli vaziyat yuzaga keladi. O'quv fanlariaro aloqadorlik asosida o'tiladigan darslarga quyidagi didaktik talablar qo'yiladi: 1. Fanlararo aloqadorlik asosida o'rganilayotgan darsda yangi mavzuni o'zlashtirish uchun boshqa fanlardan olgan bilimlarni jalb etilishi hamda ularni tatbiq qilish malakalariga ega bo'lish. 2. Fanlararo aloqadorlik asosida o'rganilayotgan darsda boshqa fanlardan bilimlarni qo'llash bo'yicha o'quvchilarning bilish faoliyatlari samaradorligini ta'minlash. O'qituvchi dars o'tayotganda boshqa o'quv fanining materialini takrorlamasligi lozim. Fanlararo aloqadorlikni ta'minlashdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarda yangi savollar va masalalarni yechishda turli fanlardan olgan bilimlarini mustaqil qo'llash ko'nikmasini hosil qilishdan iborat bo'ladi. Buning uchun dars boshida yoki yangi materialni tushuntirish jarayonida boshqa o'quv fanlari mazmuniga kiritilgan bilimlarni aniqlab beruvchi takrorlash suhbatlari o'tkaziladi, muammoli vaziyatlar yaratiladi, bunda bir-biriga yaqin fanlardan o'zlashtirilgan bilimlarni qo'llash talab etiladi; o'zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlash uchun esa muntazam uy vazifalari beriladi; guruhda jamoali o'quv ishlari bilan birga yakka holda

topshiriqlar (qiziqishi yuzasidan, tanlab olish, majburiy) berilishi ta'minlanadi. 3. Dars jarayonida fanlararo aloqadorlikni ta'minlash asosida o'rganilayotgan hodisalarning mohiyati, sabab-oqibatli bog'liqliklarini tushuntirishga qaratilgan bo'lishi. 4. Fanlararo aloqadorlik asosida o'rganilayotgan dars mavzulari turli fanlardan bilimlarning bog'liqligiga tayanuvchi dunyoqarash, umumlashtirilgan xususiyatga ega bo'lgan xulosalardan tashkil topishi lozim. O'quvchilar bunday xulosalarning obyektivligini faqat o'zaro yaqin fanlardan bilimlarni jalb etish zarurligiga ishonch "Science and Education" Scientific Journal Volume 1 Issue 1 320 www.openscience.uz hosil qilgandagina anglashlari mumkin. 5. O'quv fanlararo aloqadorlikni qo'llash asosida o'tilgan dars o'quvchilarda ijobiy taassurotlar uyg'otishi, ularda turli fanlardan olgan bilimlari o'rtasidagi tafovutlar, bog'liqliklarni bilib olishga qiziqish hosil qilishi lozim. 6. Fanlararo aloqadorlik asosida o'rganilayotgan o'quv materiallari umumlashtirilishi lozim. Shuning uchun, o'quv fanlararo aloqadorlikning vazifalarini umumlashtirishni ta'minlovchi ta'limning turli shakllaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir: mujassamlashtirilgan uy vazifalari, umumlashtiruvchi takrorlash darslari, sayohat darslar va boshqalar. Integratsiyalashgan darslarni tashkil etishda shaxsga moslangan yo'nalish faqatgina sinf yoki guruhga emas, har bir bolaga ahamiyat berishni nazarda tutadi. Bunda uning shaxsiy fazilatlarini, qobiliyatlari alohida ko'rsatiladi, uning qiziqishlari hisobga olinadi. Shu maqsadda "Atamalar izohi", «Juftini top», «Aql charxpalagi», kabi o'yinlardan foydalanish mumkin. O'yin davomida diqqat - e'tibor birgina bolaga qaratiladi. (Masalan, har bir bola o'z ismining bosh harfiga atab biror bir atamani aytadi. "Didora-Doro I. qadimgi Fors shoxi"). "Juftini top" o'yinida o'quvchilarga savollar va ularning javoblari yozilgan tarqatmalardan 5 tadan tarqatiladi. 10 nafar o'quvchi tarqatmalar asosida savollarning to'g'ri javoblari bilan juftlashishlari kerak. Bilim olish, badiiy hayotiy masalalarni hal qilishda o'ziga xoslikni uddaburonlikni, epchillikni rag'batlantirish nazarda tutiladi. Shu munosabat bilan bolalarning mustaqil fikrlashi, o'z ustida ishlashi va turli davrlarni qiyoslash qobiliyatini shakllantirish lozim. Shunday ekan ta'lim integratsiyasi hozirgi zamon talabi.

SONLAR ISHTIROKIDAGI "RAQAMLI TARIX" TA'LIMIY O'YINI
O'quvchilaringiz tarix fanida berilgan sonlarni yodlashga erinchoqlik qilayaptimi yoki qiynalayaptimi? Unda o'quvchilaringizni qiziqtirishning samarali yo'llarini havola etamiz. Bizga ma'lumki tarix fanida har bir mavzuda tarixiy yillar, sonlar berilgan bo'lib, ularni to'liq eslab qolishga

o'quvchilar qiynalishadi. Agarda o'quvchiga mavzuda berilgan yillar, sonlar bilan bog'liq bo'lgan voqealar, axborotni o'rganib kelish topshirig'i berilsa, to'liq barcha yillar, sonlar bilan bog'liq voqealar, axborotni o'quvchi aytib bera olmaydi. Savol tug'ilishi mumkin. Xo'sh, unda qanday qilib tarix darsligida berilgan yillar, sonlar bilan bog'liq ma'lumotlarni to'liq eslab qolish mumkin: Birinchi navbatda, o'quvchining nuqtayi nazarida zerikarli hamda soni jihatidan juda ko'p bo'lib tuyilgan tarix darslaridagi sonlarni, yillarni qiziqarli, jozibali qilib ko'rsatib beruvchi turli xil ta'limiy o'yinlar orqali qiziqtirish kerak. O'quvchida qiziqish bo'lmasa, har qanday metod, usulni qo'llamang samara berishi qiyin. Men tarix darslarida o'zim yaratgan qiziqarli boshqotirmalardan iborat "Raqamli tarix" ta'limiy o'yinidan samarali foydalanishga harakat qilaman. "Raqamli tarix" ta'limiy o'yini quyidagicha o'tkaziladi: "Science and Education" Scientific Journal Volume 1 Issue 1 323 www.openscience.uz Geometrik shakllarda berilgan tarixiy voqealarning sodir bo'lgan sanalari, statsitik ma'lumotlar bilan bog'liq bo'lgan sonlar aniqlanadi va mental arifmetika usulida (amallarni noodatiy usullarda hisoblash) shakllar hisoblab chiqariladi. Topilgan noma'lum son izohlanadi. Tarix darslarida o'quvchilarning matematik savodxonlik, fan-texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beruvchi "Raqamli tarix" ta'limiy o'yinini mavzuni mustahkamlash va takrorlash vaqtida o'quvchilar yoki guruhlar bilan ishlashda qo'llanishi maqsadga muvofiq. "Raqamli tarix" ta'limiy o'yinining oltin qoidasi: Takrorlash barcha ilmlarning onasidir. Takrorlash barcha fanlar uchun birdek muhim hisoblanadi. Ammo tarix fanida ma'lumotlar hajmi juda kattaligini hisobga olsak, mavzularni ma'lum vaqt oralig'ida qaytarib turish judayam zarur. Qiziqarli boshqotirmalardan iborat bo'lgan "Raqamli tarix" ta'limiy o'yinini tarix darslarida qo'llash orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- Tarix fanini o'rganishning eng murakkab tomonlaridan biri hisoblangan sanalar va statistik ma'lumotlarni o'quvchilarni qiziqtirgan holda ularning xotirasida saqlab qolishida yordam beradi;
- Xayolan davrlararo sayohat paydo bo'ladi;
- Tarixiy voqealar qaysi davrda yuz berganligini izohlay olish ko'nikmasini shakllantiradi;
- Matematik savodxonlikni oshirishga yordam beradi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohatlarning asosini jahon ta'limi standartlariga javob bera oladigan ilg'or tajribalarni ommalashtirish hamda ta'lim-tarbiya jarayonida

kam jismoniy kuch sarflab, yuqori samaradorlikka erishish yo'lida amaliy faoliyat olib borilmoqda. Hozirgi vaqtda umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilari oldida turgan eng muhim va dolzarb vazifa o'quvchilarning ilm olishga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, ularning tasavvurlarini kengaytirishdan iborat. Ana shu ishni amalga oshirish uchun bugungi kungacha bir qator tadbirlar bajarildiki, natijada umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi ta'lim samaradorligining muvaffaqiyatiga zamin yaratildi. Dars samaradorligining muhim shartlaridan biri bu -o'qituvchi va o'quvchilarning haqiqatni birgalikda izlashi va o'quvchilarning butun dars jarayonida faol ishtirok etishidir. Albatta, bu o'rinda o'qituvchiga yangi pedagogik texnologiyalar qo'l kelishi amaliyot ko'rsatib turibdi.

Hozirgi zamon har bir fan o'qituvchisi zimmasiga inson, uning jamiyatdagi o'rnini va roliga har tamonlama qarash vazifasini yuklaydi. Buning uchun o'qituvchi ta'lim-tarbiyaning yangi shakllari, vositalari va usullarini egallashi va shu bilan birga o'zi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni yaratishga, shaxsni tarbiyalashning yangi a'nanaviy, samarali usullarini tanlashga harakat qilishi hamda ijodkor bo'lmog'i lozim.

Maktablarda o'qitilayotgan ijtimoiy, shu jumladan tarix fani o'zida oliyjanob fazilatlarni mujassamlashtirilgan insonni tarbiyalashda benihoya ahamiyat kasb etadi. Maktabda o'quvchi kishilik jamiyati bosib o'tgan yo'lni, ularning chet el bosqinchilariga qarshi, o'z ozodligi va baxt-saodati, porloq kelajagi uchun olib borgan kurashlari haqidagi asosiy ma'lumotlarni tarix darslaridan bilib oladi. Shu bilan birga tarix darslari o'quvchining hozirgi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni to'g'ri anglashga yordamlashadi.

Bizga ma'lumki tarix-juda qadimiy fanlardan biri hisoblanadi. Tarix fanini kelajakni ko'rsatuvchi „Ko'zgu“ desak bo'ladi va bu ko'zguga qarab har qanday inson, jamiyat, xalq o'z kelajagini belgilab olishi mumkin. Hozirgi kunda O'zbekiston rivojlangan davlatlar qatoridan o'rin egallashi onson kechgani yo'q. Shuning uchun tarixni o'qitish jarayonida o'quvchilar bugungi kunning qadriga yetishini, o'tmishda yo'l qo'yilgan xatolarni takrorlamaslikni, o'tmishdagi xatolardan xulosa chiqarib olishini o'rgatish lozimdir. Qolaversa maktabda tarix fanini o'qitish orqali o'quvchilarda o'zlari mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga, milliy ong va tafakkurni o'stirishga, eng asosiysi ma'naviy barkamol shaxsni, haqiqiy vatanparvar insonni tarbiyalab voyaga yetkazishga ahamiyat berish lozim.

Ta'lim-tarbiya jarayonida mazkur vazifalarni amalga oshirish uchun bugungi kunning pedagog hodimlari har bir darsda qiziqarli, samarali bo'lgan yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish kerak.

Bizga ma'lumki, tarix fanining asosini ma'lumotlar tashkil etadi. Ularni to'liq eslab qolishi o'quvchilar uchun bir oz qiyinchilik tug'dirishi mumkin (ayrim past o'zlashtiruvchi o'quvchilar). Bu kabi ma'lumotlarni o'quvchilar xotirasida bir umrga esda qolishi, turli xil sahnali ko'rinishlar, qiziqarli o'yinli usullar, krossvordlar, guruhlar bilan ishlash, baxs-munozaralar olib borishiga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi.
- «Ta'lim taraqqiyoti», 3-maxsus son.:
- «Sharq», 1999 y.
- Tarix o'qitish metodikasi . Toshkent, 2005 yil

WOMANIST FEATURES IN THE NOVEL OF THE TEMPLE OF MY FAMILIAR BY ALICE WALKER

Narimanova Jamola Yuldashbayevna

Teacher at Uzbekistan state World Languages University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6299781>

Abstract: In this article, there are basic information on referring to this novel "The Temple of My Familiar," a more detailed analysis of the novel's seconds, Walker's theoretical methods of describing or developing works on femininity. If we take Walker's original definition of the concept as a starting point, after analysis, it should not surprise us that most of the aspects discussed in the four topics and the description of the section is literally irreversible in the novel. Also, in my opinion, the book confirms Walker's most striking and perhaps most important feature is femininity: her universalist position. It is this attitude that is most important in contrast to basic feminism and African-Americanism.

Key words: Womanism, universalism, oppression and abuse of power, slavery, racism.

Alice Walker is an American woman author, poet, and woman activist. She was born in 9 February 1944 in Georgia. She was raised in a large household with eight brothers and sisters. She was the youngest children of Willie Lee Walker and Minnie Lou Tallulah Grant. Walker began to write when she was eight years old. Initially, her writing is private because in that period the freedom of writing was limited for African-Americans. She has published many collections of short stories, novels, poetry, and other work. She writes about the struggles of black people, particularly women, and their lives in a racist, sexist, and violent society. Her writings also focus on the 10.5281/zenodo.6299781 of women of color in culture and history. The focus of womanism most importantly shifted to the exploration of the spiritual and religious aspects of womanism. Walker developed the spiritual side of womanism in her novels *The Color Purple*, *The Temple of My Familiar* and *Possessing the Secret of Joy* in which she examines the ways dominant Judeo Christian religion subjugates women by imposing on them strict norms and modes of behavior which objectify women and assign only two possible roles for them: pure Virgin mother or sullied Mary Magdalene. She goes back to the beginnings of civilizations on the African and Latin American continents and explores the ways matriarchal societies were suppressed by patriarchal and pantheistic religions and worship of Mother Goddess was supplanted by Christianity and Islam. She offers a more integrative vision of religion resting

upon the premise of equality of all beings and celebration of both gender aesthetics. Walker defines a womanist as a “black feminist or feminist of color” who loves other women and/or men sexually and/or non-sexually, appreciates and prefers women’s culture, women’s emotional flexibility and women’s strength and is committed to “survival and wholeness of entire people, male *and* female”. She firmly locates womanism within black matrilinear culture deriving the word from *womanish* used by black mothers to describe girls who want to “know more and in greater depth than is considered ‘good’ for anyone” and whose behavior is “outrageous, courageous or willful”. Thus, the emphasis is clearly on a behavior which is at the same time responsible and playful, fearless and compassionate.

Universalism in "*The Temple of My Familiar*" as Walker points out in his definition of the concept, the feminist is "committed to survival and the integrity of all men, man and woman" (Walker, 1984: xi) Similarly, he is in the universalist relationship between races. asks, "Mom, why are we brown, pink, and yellow, are our cousins white, beige, and black? the race is like a flower garden, in which every color is depicted as a flower." (Walker, 1984: xi) This non-separatism, as well as stress on society is clearly present in *The Temple of My Familiar*. As described below, the novel is a connection between people of different races, both sexes and even people and other fauna and flora. That's what I'm talking about in the days when people met other animals in the same way. Today, people meet each other. After all, you lived in the same neighborhood. You used the same water, ate the same foods, and sometimes saw yourself waiting for the rain to stop from that cave. Although the novel deals with all sorts of oppression issues, it does so only to come to its senses the conclusion that universality is the only way to be a whole person. The most obvious example of this relationship is that he belongs to Walker in most of his other novels. The protagonists are women, and three out of six in the Temple of My Acquaintances are men. In addition, these men are described as soft, if not positive. Among all the tales in the novel about oppression and male domination, none of the individual oppressors themselves are made of flesh. They are "they"; whereas the individuals portrayed in the novel, even if they are members of oppressive groups - whites, dominant men - are well-intentioned people, usually a positive or at least forgiving light.

In *The Color Purple*, Walker is a community that focuses mainly on black relationships (especially prevalent sex), which she touches on more about racing again in the *The Temple of My Familiar* novel. While the Walkers

are black with six of the other main characters, Walker can treat multiple dimensions of the problem, which leads us to understand that racism is ancient and exists among different people. The book applies to cases of racism in different periods to show this. Some examples: Lissie clearly remembers her life being sold into slavery by her uncle. He says, "Whites whose appearance and smell are as we could have imagined, as if they were theirs The sweat was vinegar, paid to the people who brought us. Probably more than a century later Hall's father was not allowed to enter the house of his friend Heath because he was black. This happens decades later with young Fanny whose friend Tanya is also white. Hol and Suvelo's uncle Rafe said "white people face a race problem whenever they want.... for the army, to fight in the Great War, or so they said. The truth is, they wanted to They served the whites they fought. (...) They wanted [them] to fight some of them people no one had heard of, and they were also white people. Suwelo and Fanny also discriminate against themselves. As Suwelo told Hall and Lissi: "We sold another black family because we knew it was one of the reasons our neighbors wanted to buy our house was to keep other blacks out. These are, I think, the most interesting scenes related to racism Africa. On the one hand, Africa is the homeland of blacks and therefore it rightly belongs they are. So, if whites come there and discriminate against blacks they seem more unfair than they do it elsewhere. In this way Africa is presented as the micro-space type reflects on a smaller scale everything that happens in the rest of the world. As Olivia said: The Africa we encountered had already been raped for its many foods. His people were sold into slavery. Considering the internal and external "markets", this "trade" lasted more than a thousand years; and there was no doubt Since the early civilizations of Africa were in decline, there were about six hundred. Its millions of trees were shipped to England, Spain and other Europe Countries to make benches and altars in the glorious cathedrals of Europe a lot about; mined minerals and metals and rubber and cocoa plantations pineapple and various crops for the benefit of foreign invaders. Fanny's father, Ola, also tells her daughter how a white man came to Africa and did it. it will all be wrong. As he said, "The whites have done terrible things to us; (...) But also what the adults did to us, destroyed our starving children death - their bodies, minds, dreams - before our eyes." But on the other hand, the scenes in Africa show other important things around the issue of racing. First and foremost, Africans display a deep racial pride. As Ola says, "After the government passed many white laws, because they are oppressed the natives, deciding that they were the only law to be strictly

observed one prohibits interracial marriage. This proved that they had the same racial pride as white man, you see. "This pride is provided by a legend seen as a white man "The Lost Son of Africa". An African white man is born without melanin or is very small its quantity.

He was born unprotected from the sun. He must have felt cursed by God. He then reflects this feeling on us and tries to make us feel cursed as we look; but black is the sun's favorite color. The African white man could not do that, blaming the Sun for his fate, not looking ridiculous, but people who might eventually stop worshipping him. Secondly, the book criticizes how little black society itself has learned on several issues, from the painful experiences of slavery, white domination, and racism. Ola's art, like science, for example, gives women insights into the oppression of black women by black women. men who need to be more understanding - in dealing with blacks for a long time who have criticized the ignorance of the white man". Blacks are guilty of sexual and other forms of oppression and abuse of power. When someone asks Ola why he did this, he replies that he should not write plays that would shed more light on his country and government: "THE WHITE MAN IS ALSO HERE." When he leaves, he does not leave....When my people stop acting like white people, I can write plays that show them in the best way possible! Fanny's half-sister Nzingha comes to the same conclusion: "And I feel very sad because men can always run about the destruction of a white man, but they can't look at their families and going into the lives of their children and see that this is just a disaster planned by a white man." Again, what makes the book particularly interesting is that Walker also shows how racism works in two ways. The two most striking examples of this are Hall and Fanny. As Lissi tells Suwelo, Hol is afraid of the white man. The fear of science increases and the hatred becomes transparent. As he said: I grew up believing that white people, in general, could not bear to testify to the integrity and health of others, just as they could not stand to be different from people who live among themselves. I think nothing, other people could really live among them and be healthy. They seemed to need other people to hate poor, torn, dirty, illiterate.

In conclusion, as mentioned in the paper above, the general message that the Book seeks to convey is that a non-separatist attitude is the healthiest. Lissi, although she claims she has almost no positive memory of whites and is very proud to be a black woman, has experience of being white. In it, she has used this experience to harmonize and racism will not allow it

to swallow its inner peace and integrity. Clearly, racism is a destructive force that only takes us away from our goal as human beings.

References:

1. Walker, A. 1983. *In Search of Our Mothers' Gardens. Womanist Prose*. New York: Harcourt Brace Jovanovic.
2. Walters, M. 2005. *Feminism. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
3. Ruthven, K.K. *Feminist Literary Studies: An Introduction*. Cambridge: Cambridge UP, 1984.